

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

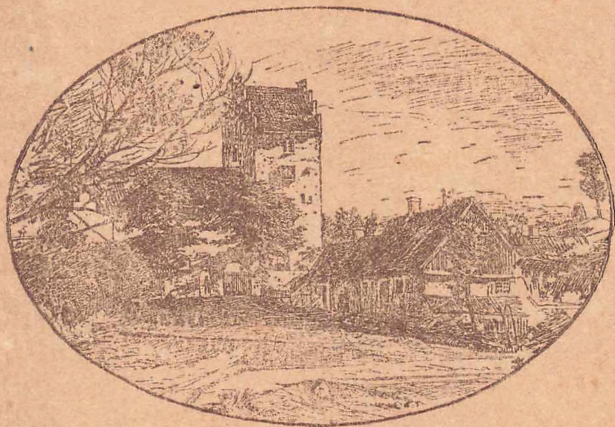
Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

MINDER FRA GAMLE GRUNDTVIG'SKE HJEM

II

SAMLEDE AF
DR. H. P. B. BARFOD

UDGIVNE AF »KIRKELIGT SAMFUND AF 1898«

G. E. C. GADS FORLAG · KØBENHAVN 1924

MINDER FRA GAMLE
GRUNDTVIG'SKE HJEM

*Mindet lader som ingen Ting,
Er dog et lønligt Kildespring.
N. F. S. Grundtvig.*

MINDER FRA GAMLE GRUNDTVIG'SKE HJEM

II

SAMLEDE OG REDIGEREDE AF

DR. H. P. B. BARFOD

UDGIVNE AF »KIRKELIGT SAMFUND AF 1898«

Døbefonten i Vartov

G. E. C. GADS FORLAG — KØBENHAVN 1924

ANDET OPLAG

KØBENHAVN — NIELSEN & LYDICHE (AXEL SIMMELKIÆR)

UDRUNDNE er de gamle Dage
Som Floder i det dybe Hav,
Og hvor sig hviler nu den svage,
Dér fandt den stærke og sin Grav;
Men lovet være Himlens Gud,
De ædles Æt dør aldrig ud!

*Mens Graven kastes, Vuggen gynger,
Og Liv udsletter Dødens Spor,
Så altid sig igen forynger
Hver ædel Slægt i Syd og Nord,
Og Mindet, som Guds Miskundhed,
Forplanter sig i tusind Led!*

N. F. S. Grundtvig.

INDHOLD

	Side
FORORD	9
MINDER FRA PRÆSTEN PETER ANDREAS FENGERS HJEM, af Professor, Læge CHR. FENGER	11
MINDER OM PRÆSTEN PETER RØRDAM OG HANS HJEM, af Pastor erem. GUSTAV HEIBERG.....	30
MINDER FRA PRÆSTEN CARL FOGS OG HANS HU- STRUS HJEM I SKJOLD, af Frøken JULIE FOG	53
MINDER FRA FREDERIK OG EMILIE BARFODS HJEM, af Dr. H. P. B. BARFOD.....	72
MINDER FRA HANDSKEMAGER N. F. LARSENS HJEM. I. Af Fru ANNA NISSEN, f. LARSEN	101
II. Af Skolebestyrer HANS GREGERSEN.....	109
MINDER FRA HERREDSFOGED HANS DAHLERUPS HJEM, af Professor, Dr. phil. VERNER DAHLERUP.....	121
OPLYSNINGER, af H. P. B. BARFOD.....	135

Minderne ere ordnede efter de skildredes Aldersorden.

FORORD

På Biskop Grundtvigs Fødselsdag, d. 8. September 1921 udkom 1ste Del af »Minder fra gamle Grundtvig'ske Hjem«. Bogen er bleven modtagen med så stor Venlighed, at jeg nu kan udsende 2den Del.

Jeg bringer en hjærtelig Tak til de Forfattere, som have nedskrevet og betroet mig deres Minder, af hvilke nogle herved udgives, og til Hr. Bogholder H. Christensen, Haslev, der til min Rådighed har stillet sin store og enestående Samling af Billeder, vedrørende Biskop Grundtvig og den Kreds, der havde samlet sig om og sluttet sig til ham.

Idet jeg i øvrigt henviser til Forordet i 1ste Del, beder jeg atter indtrængende alle, der sidde inde med Minder fra gamle Grundtvig'ske Hjem, om at nedskrive dem og betro mig dem, og jeg gentager her Leopold Helwegs Ord:

»Det er på aller højeste Tid! Vi, som have Minderne og kunne nedskrive dem, vi kaldes snart bort, og da forsvinde Minderne med os!« — De ere dog vel værd at bevare!

Så er det mit Håb, at denne nye Samling må blive modtagen med noget af den samme Venlighed, der blev den første Samling til Del.

13. April 1922.

Frederiksberg Allé 20.
København. V.

H. P. B. BARFOD.

MINDER FRA PRÆSTEN PETER ANDREAS FENGERS HJEM.

AF PROFESSOR, LÆGE CHR. FENGER.

Efterfølgende Optegnelser dreje sig om to Tidsafsnit i mine Forældres Liv, først om Præstegårdshjemmet i Slotsbjærgby, og dernæst om deres sidste Hjem på Kristianshavn. Ret egentlig dreje mine egne Minder sig dog om det sidste Hjem, da jeg kun var lidt over fem År, da mine Forældre forlode Slotsbjærgby. Hvad jeg derfor kan fortælle der fra, har jeg altså væsentlig på anden Hånd, især fra, hvad mine ældre Søskende have fortalt mig, til Dels også fra lejlighedsvis Fortælling af min Moder.

Efter nogle Års Lærervirksomhed i København udnævntes Fenger 1827 til Sognepræst i Slotsbjærgby. Her levede han de første tre År som ugift, idet han først 1830 ægtede Louise Augusta Manthey. Han var endnu ganske ukendt med Livet på Landet og vant til at arbejde til sent om Aftenen, ja jævnligt langt ud på Natten, ti det var jo i Byen den roligste og mest samlede Tid.

Den Egn, Fenger nu kom til at virke i, var på den Tid ret død og uden synderlig åndelig Påvirkning. Han blev derfor straks optagen af Arbejdet for at grunde en Menighed, og det lykkedes ham virkelig snart at få en ret stor og trofast Tilhørerkreds samlet om sin Prædikestol, og det ikke fra hans eget Sogn, men også fra Nabosognene og fra det nærliggende Slagelse søgte ikke få til hans Kirke.

Skönt mange fra Sognet og Omegnen søgte Fenger i Præstegården i de tre År, han levede ene her, blev den dog først til et Hjem fra den Dag, da han førte sin unge Hustru ind i den. Hun var Datter af Etatsråd M a n t h e y, Ejer af Falkensten, der lå i Fengers Nabo-sogn Lundforlund.

Fenger indså snart, at det for en Landsbypræst ikke duede at være »Natteravn« og han forandrede derfor helt og for stedse sin Levevis. Han stod om Sommeren op Kl. 4 om Morgenen, om Vinteren Kl. 5—6, for at kunne holde Husandagt med sine Folk, inden de gik i Arbejde, og Morgentimerne bleve ham endog de bedste og kære-ste Arbejdstimer lige til hans Dødsdag. Som et Led i sin Stræben for at vinde Indgang i Menigheden besluttede han, at han selv vilde drive den ret store Præstegårdsjord, der henlå temmelig forsømt i Lighed med alt Landbrug dør på Egnen, — Sognet kaldtes i Folke-munde »d e r e v n e B j æ r g b y«*). Han tænkte, at han, når han kunde tale med sine Sognefolk om Jordens Beredning, lettere ved Lejlighed kunde komme ind på at tale med dem om Hjørternes Beredning. Og det slog vist også godt til, ti han kom efterhånden i rigtig godt Forhold til Bønderne i Sognet i de 28 År, han virkede i Slotsbjærgby. Stadig lærte flere og flere at søge deres Præst som en god Vejleder ikke alene i Kirken, men også på Marken.

I de første År, han drev Landbruget, havde han god Støtte af sin Svigerfader på Falkensten og sin næsten jævnaldrende Morbroder M e i n e r t på Antvorskov. Snart blomstrede Præstegårdsavlingen op under hans flittige og omhyggelige Pleje. Til Hjælp i det daglige Arbejde havde Fenger i mange År sin trofaste Avlskarl C h r i s t e n, der var ham varmt hengiven, om han vel

*) »reven«, sællandsk Almueudtryk, 2: forpjusket, uordenlig, forsømt.

ikke havde nogen særdeles kristelig Udvikling, hvis jeg tør dømme ud fra en Udtalelse af ham til en af mine Søstre, der spurgte ham, hvad han syntes om Pastor V i l h e l m B e c k, som han havde været henne at høre. Den brave Christen svarede da, idet han betænkelig kløede sig bag Øret: »Ja, Frøken, Deres Fader var hård, men denne var værre! Han holdt vos i Kirken i to Timer, — og nu dem, der skulde til Alters, de vil jo ikke slippe for længe efter Kl. 12!« Men i Mark og Stald var han Præsten en trofast Medhjælp.

Faders bedste Medhjælp blev dog gennem hele Livet vor kære Moder. Hun, den lille, spinkle Herregårdsfrøken, hvis Helbred allerede i Ungdomstiden nærmest var skrøbeligt, gik med al sin Kraft op i Arbejdet på at være en ret Præstefrue — eller »Madam«, som det den Gang endnu hed. Hun styrede det store Hushold med Brygning, Bagning og Slagtning, Omsorgen for det store Folkehold, Pasningen af de mange Börn, som efterhånden kom, og først og sidst Hjemmets Hygge og Fred, styrede alt med utrættelig Iver og Omsorg, så at der altid var godt at være som Husfælle eller Gæst i Slotsbjærgby Præstegård. Selv om Moder også var så træt, at hun vel med Rette kunde have sagt som en anden overanstrengt Præstekone sagde, da hun var kommen i Sæng: »Å, d e t e r dog det aller bedste!« hvortil hendes Mand bemærkede: »Nå, nå, lille Mor!« og fik Svaret: »Ja, så det næst bedste!« — nej, hvor træt Moder kunde være, aldrig hørtes der fra hende en Klage over Anstrængelse, men altid kun milde Ord med venligt Smil. Men hun blev da også hjærtelig påskønnet af sin Mand, der ellers ikke var ødsel med Ros, og det fortælles, at Fader en Gang til en anden Præst udtalte: »David priser Jonatans Kærlighed frem for Kvindens. Det kommer vist af, at den gode David havde m a n g e Hustruer. Han skulde

kun have vidst, hvad det er at have én Kvindes Kærlighed!»

Nöjsomme og tarvelige, som bægge Ægtefæller vare, tegnede det daglige Liv i Hjemmet sig, om end hyggeligt og godt, dog ret spartansk. Kl. 4 om Morgenen stod Fader op, samlede, för Folkene gik til Arbejdet, dem, som vilde være med, til en kort Morgenandagt, hvor han med sin smukke Basstemme sang for til en Salme og

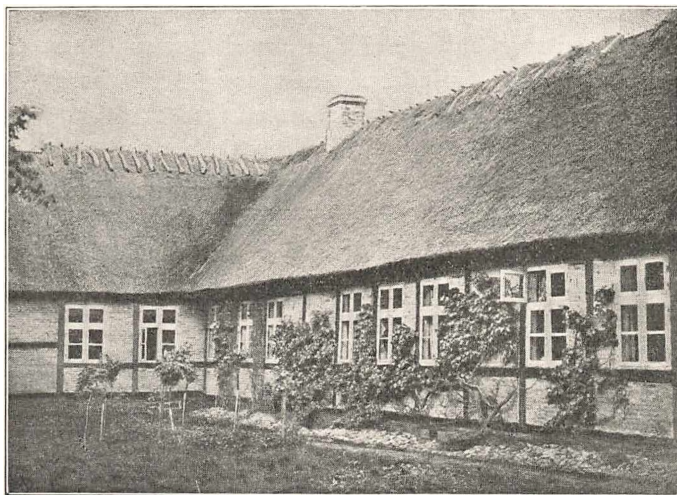

Indkørslen til Slotsbjærgby Præstegård.

læste, undertiden også forklarede et lille Stykke af Det ny Testamente, hvorefter han jævnlig selv gik i Marken med Folkene og slet ikke var bange for selv at tage Hånd i med, også i hårdt Arbejde, som når en tung Sten eller en stor Trærod skulde op af Jorden. Han var stærk, og det morede ofte Folkene at se deres Præst tage således fat, — en Gang gjorde han det rigtignok så grundigt, at han brækkede et Ribben og blev nødt til at holde sig i Ro en Ugestid. Moder og de mindre Börn toge sig Lov til at sove noget længere og deltog derfor ikke i

Morgenandagten med Fader, hvorimod Moder senere samlede Börnene om sig.

Da de ældste Börn voksede til, begyndte Fader at læse med dem et Par Timer om Formiddagen, senere voksede dette Arbejde ham over Hovedet, hvorfor Fader antog en Huslærer, men fulgte dog selv stadig samvittighedsfuldt Undervisningen.

Slotsbjærgby Præstegård.

Vor daglige Kost var rigelig og god, om end meget tarvelig, og Börnene trivedes godt ved den. Vore Klæder vare rene og ordentlige, men af ganske jævnt Stof, og de yngre Börn måtte slide op, hvad de ældre voksede fra, så det var en Herlighed, når Farmoder om Sommeren kom i Besøg og havde et Stykke Kjoletøj eller andet godt med til os, — en Appelsin blev på det omhyggeligste fordelt mellem hele Skaren. Men det var jo den Gang tarvelige og nøjsomme Tider. Mindelserne fra Statsbankerotten 1813 sade endnu fast i Sindene på de ældre,

og Börnene savnede ikke, hvad de jo aldrig havde kendt. Det kunde se ud, som om Fader havde været påholdende, men dette var på ingen Måde Tilfældet, det var kun hans næsten utrolige Nöjsomhed, som medførte, at han over for sig selv og sine egne var nøjeregnende med Udgifter, som han ikke agtede som nødvendige, hvorimod han uopfordret og rundeligt kunde give, hvor han mødte Trang og Nød, og da bragte virkelig Hjælp. Har Fader måske her haft en Fristelse, så var han selv ikke blind for den, det kan man skønne af den Alvor, hvormed han advarede os, og ikke mindst sig selv, mod Sorg for daglig Næring, idet han stillede den sammen med alvorlige Synder i Ordet om »Frådseri, Drukkenskab og Sorg for dette Livs Næring«.

Når Morgenarbejdet var sat i Gang, tilbragte Fader ellers den største Del af Dagen i »Studerekammeret«. Han var en langsom, men grundig Arbejder og hadede alt, hvad der kunde smage af Sjuskeri. Jeg talte en Gang med en yngre Præst, der var meget imponeret af, men samtidig havde taget sig det til Hjærte, at den gamle Præst havde sagt til ham: »Når jeg om Mandagen begynder at forberede min Prædiken til næste Søndag...«, men således var det nu hans Vane med dette Arbejde. Hvad der var af Embedsforretninger blev også gjort med den pinligste Orden og nøje gennemset inden Afsendelsen. Når dertil kom de skriftlige Indlæg i de i hans første Præsteår hyppige Fejder med Rationalismen, repræsenteret af flere Præster i Nabolaget, især i Slagelse, og dertil hans stadige, ham så kære Arbejde med Udgivelsen af Kingos Salmer, senere Hæftet med Morgen- og Aftensalmer, da vil man forstå, at Dagen var fuldt optagen. Hver anden Søndag Aften holdt Fader Bibellæsning i Præstegårdens store Stue for en stedse voksende Tilhørerkreds. At Luften i den lavloftede Stue efter en sådan Sammenkomst ikke var den aller fineste,

og at Gulv og Vægge bare tydelige Spor af Træskostövlér og af de afsmittende blå Vadmelsfrakker, det kunde jo ikke være anderledes. Og det bragte en Gang min Farbroder, den altid lystseende Præst Ferdinand Fenger i Lyngé, da han kom i Besög efter et sådant Møde, til at udbryde: »Her er jo herligt! Her ser jo ud som i en Stald!« idet hans Glæde naturligvis gjaldt de mange Deltagere, som Stuen bar Vidne om. Hver Söndag prædikede Fader i bægge sine Kirker, idet han som Regel red til Annekskirken, uden mindste Hensyn til Vind og Vejr.

Således gik Årene der nede i det gamle Hjem; og med det stadigt fastere Tillidsbånd og Kærlighedsforhold mellem Fenger og hans Menighed vilde han efter 28 Års Samliv vel næppe have tænkt på at göre Forandring, hvis ikke det eneste Præstekald, han nogen Sinde frem for alle andre havde følt sig dragen til, nemlig Embedet som Sognepræst på Kristianshavn, var blevet ledigt. Til denne Kirke og til dette Sted følte han sig dragen af de stærkeste Bånd, her havde hans gamle, fromme Fader virket som Præst i en lang Række af År, her var han selv født og opvokset og her levede endnu hans höjt bedagede Moder sit stille Liv. Han søgte da dette Embede og var virkelig så lykkelig at få det. Han omplantedes derved til en fra hans hidtidige ret afvigende Virksomhed, der dog blev til lige så stor Velsignelse for hans ny Menighed, som den blev det for ham selv.

Inden Fenger i 1855 forlod Slotsbjærgby, fejrede han sit Sølvbryllup under stor og kærlig Deltagelse fra Slægten, fra Sognet og hele Egnen. Til Festen skrev Grundtvig den siden så kendte og kære Bryllupssalme:

»Det er så yndigt at følges ad
For to, som gärne vil sammen være«.

Til Salmen havde Grundtvig valgt W e y s e s skönne Melodi, som var komponeret til en tidligere Familiefest

i Moders Slægt. Det sidste Vers i Sangen, der var henvendt til Sølvbrudeparret, er udeladt i vore Salmebøger og lød således:

Det er en hyggelig Sølvbryllupsfest
I Bjærgby mellem de skarpe Vinde,
Hvor lunt så længe sad Herrens Præst
I Börnekreds med sin Danekvinde.

Ja, det er Gammen
At sidde sammen,
Hvor Arneflammen
Er Kærlighed!

Da Præstegårdens Stuer ikke kunde rumme de mange Gæster, var der i Haven rejst et stort Telt. Festen var smuk og stemningsfuld, men den afsluttedes sent om Aftenen af et voldsomt Tordenvejr, hvis vældige Vandflod fyldte vort gamle Klaver, der var flyttet ud i Teltet, for at Sangen kunde ledes ved dets Toner. Klaveret havde ikke godt af denne Væde.

Nu blev Fenger altså Præst i Hovedstaden, og nu skulde Hjemmet føres under helt andre Forholde, men jeg tror, at »Nissen flyttede med« til Kristianshavn. Her flyttede Familien først ind på Hjørnet af Strandgade og Bådsmadsstræde, senere nærmere til Kirken i Overgaden neden Vandet, på Hjørnet ved Snorrebro. Fenger førte i mangt og meget sine gamle Vaner fra Landet med sig, men de passede ikke alle til Byen. Han havde således på Landet brugt om Morgenens at børste sine Tænder ved det åbne Vindue og lade Skyll vandet gå ud ad Vinduet. Ud mod Bådsmadsstræde kunde dette måske nok have ladet sig gøre, derimod ikke så godt ud mod Overgaden. Her skete da også snart den Katastrove, at en patrouillerende Politibetjent nær var bleven ramt i Hovedet, og da denne med Rette protesterede mod en sådan Behandling, kunde Sagen let være bleven ubehagelig, men endte dog ved Moders Mellemkomst i al Ven-

skabelighed og uden Møde i den offentlige Politiret. — Også sin gamle Vane fra Landet: at være Morgenmand holdt Fader ved, efter at være kommen til Byen, og han var altid frisk og glad om Morgenen og undrede sig over, at nogen kunde være sövning på den Tid af Dagen. Vi andre syntes jo undertiden, at det var vel tidligt, Fader var på Færde. Jeg husker således en Gang, da de ældre Börn allerede vare fløjne ud af Reden og min yngste Søster og jeg vare de eneste, der endnu vare hjemme. En smuk Vinternat, da Fuldmånen lyste klart, kaldte Fader på min Søster. Han stod inde i Spisestuen, betagen af Himlens Skönhed og væntede på, at Tébordet skulde blive dækket, og han blev helt betuttet, da min Søster sagde: »Men, Fader, Klokken er jo kun halv to!« Det var Månelyset, som havde narret den gamle Præst til at tro, at Natten var forbi og Arbejdstiden inde. Han havde sovet sin förste søde Sövn fra Kl. 9, på hvilken Tid han regelmæssigt gik til Ro. Forinden kom han smilende ind i Dagligstuen til os andre og sagde med en gammel Familievits: »Jeg akkomoderer mig«. Han sov som et Barn, så snart han lagde Hovedet på Pudsen.

Det kunde vel hænde, at der kom Besög, efter at Fader var gået til Ro, og at Moder da ene måtte tage sig af Gæsterne, hvad som Regel ikke faldt hende vanskeligt. En Undtagelse med Hensyn til sit tidlige Opbrud gjorde Fader dog i de Perioder, hvor vi, under Ledelse af vor Kusine H a n n e F e n g e r, havde nogle Sangøvelser i Hjemmet. Da gik Fader ikke som ellers til Ro straks efter Aftensbordet, under hvilket han altid var meget livlig, men så hentede han sin kære, des værre ofte sure Pibe og hørte med inderlig Glæde på Sangen. Jeg mindes især hans Glæde, da vi en Aften overraskede ham med en smuk, firstemmig udsat Melodi af hans Nevø C h r. B a r n e k o w til en af Faders Yndlingssalmer: Kingos »Nu rinder Solen op af Østerlide«. Både Fader

og Moder elskede Musik, og der var aldrig Vanskelighed for den yngste Søn ved at få Penge til en Galleri Billet til »Don Juan« eller en anden af de store Operaer.

En anden Undtagelse fra Faders faste Sængetid, Kl. 9, var de Kandidat Møder, som Fader nogle År holdt for de unge Teologer. Til disse Møder samledes ofte en Snes Deltagere, af hvilke mange senere ere blevne kendte Præster. Her drøftedes teologiske Emner og der sluttedes med et tarveligt Aftensmåltid, under hvilket Fader var den venligste og gladeste Vært for de unge.

Der var ellers ikke synderlig meget af Selskabelighed i de to Hjem på Kristianshavn. Dog samledes ikke så få hos os, især på de mange Fødselsdage. Og så havde Fader jo den Glæde, foruden anden Slægt og flere Venner, at have to af sine Brødre her i København, og med dem plejedes stadig og til gensidig Glæde en flittig Omgang, ved hvilken gamle og unge altid førte an med den gamle Sang til *V e n s k a b e t s* Pris: »I Ungdoms Vår gror Roser alle Vegne«. Jeg husker så tydeligt de gamles Glæde over Sangen og den Respekt, hvormed vi unge stemte i. Ved Siden af dette de gamles Samvær havde vi Börn jo frit Lov til at dyrke vore Venners Omgang, men ellers var der ikke ret megen Selskabelighed i Hjemmet ud over, at Huset stod gæstfrit åbent for alle de Venner, der »kom af sig selv«, og så for sådanne, især Gamle, som Fader og Moder kunde føle, trængte til lidt Venlighed og et godt Måltid Mad, disse sidste til lidt Ærgrelse for Ungdommen, som uærbødigt titulerede dem »Blokadeeskadren«, — hvad vi imidlertid vel vogtede os for at lade Fader høre, da det vilde have indbragt os en alvorlig Tilrettevisning.

I det hele har jeg Indtrykket af, at Hjemmet på Kristianshavn havde et lysere og muntrere Præg end Præstegården i Slotsbjærgby. Det var lidt af en Tradition, at Fader havde været en stræng og undertiden hæftig Mand

over for vore ældre Søskende, — men vi yngre Børn mærkede meget lidt dertil. Ja, naturligvis, — Fader var en Mand, der indgød Respekt, og hvis rynkede Bryn man just ikke fandt behagelige, når man mødte med en særlig uheldig Karakterbog. Lige til hans Dødsdag faldt det ikke os, forlængst voksne Børn naturligt at bruge det fortrolige »Du« til ham, men det hed altid: »vil Fader«, »synes Fader«. Der var dog fuld Fortrolighed til ham, fuld Tillid til hans Råd og Hjælp, når det gjaldt noget alvorligt, og jeg har aldrig truffet nogen bedre eller mere forstående Rådgiver og Trøster, når det kneb. Jeg mindes én eneste Gang, da jeg har fået en Lussing af hans store, bløde Hånd, og den Gang var den, mærkeligt nok, ufortjent, men blev dog modtagen med Sagtmodighed i Erkendelsen af de forudgående Lejligheder, hvor jeg rigelig havde fortjent, men aldrig fået den.

Til Moder gik vi jo med alle vore Småsorger, visse på, at der lå overflødig Tilgivelse på alle Hylder og tilmed al den pekuniære Hjælp, Skolebarnet behøvede, så vidt hendes Kasse på nogen Måde kunde række. Var Summen alt for stor, måtte hun jo imellem henvise til Fader, der så, efter at have hørt med mere eller mindre Velvilje på Ansøgningen, altid endte med at bemærke: »Nå, min Søn, hvor meget skulde Du så have?« I Grunden en ubevist snild Fremgangsmåde, for man trykkede sig ved at bede om mere end højst nødvendigt; og så fremtog Fader uden Knurren Summen enten af sin rummelige Bukselomme, hvori han altid havde sine Småpenge liggende løse, eller fra den nederste Skuffe i Skrivepulten, der forekom os Drengene at rumme Golkondas Skatte, da der altid var, hvad vi bade om, og endda mere. Men det kunde for Resten også godt hænde, at Fader, når han fandt den forlangte Sum for beskeden, fordoblede den med en lille Bemærkning om, at man jo skulde have det sådan, »at det slog til«.

Men ellers var det daglige Liv tarveligt. Om Morgenen en Kop Té sammen med min Søster, efter at Fader, for ikke at volde Pigerne Ulejlighed, om Vinteren selv forlængst havde tændt det Brændebål, der den foregående Aften var lagt til Rette i Kakkelovnen. Vi havde de gammeltdags, hyggelige Porcellæns Ovne i de fleste Stuer. Fader havde allerede arbejdet nogle Timer i sit Studerekammer, og når Moder, der i de År var svag af Helbred, var kommen op, holdt Fader en lille kort Morgenandagt med os, hvori også Pigerne, om de havde Lyst, deltog. Derefter spiste Fader sin beskedne Frokost, bestående af et Par Stykker Smørrebrød, i Frugttiden et Æble eller en Pære og undertiden, — når det hændte, at Fader havde modtaget en Flaske Guava Rom af en taknemmelig Skibsfører, der sejlede på Vestindien — drak han et Fingerbøl fuldt af denne kostbare Drik, der blev holdt höjt i Ære i Hjemmet og nydt med megen Påskønnelse af den gamle Præst. Men det bedste ved Frokosten var dog nok, at den altid blev bragt ham af Moder selv. Og mangen yndig Time havde de to gamle sikkert i Faders Stue, hvor Frokosten blev nydt. Det så vi tit på Moders Ansigt, når hun kom ud med den tomme Tallerken.

Formiddagen gik med Arbejde hver for sig af Hjemmets Medlemmer, men til Middagen samledes vi igen, og dette Måltid, og til Dels også Aftensmåltidet, var egentlig Familielivets Centrum. Fader holdt af at sidde længe til Bords, ikke fordi Retterne vare yppige, men fordi han da gav sig Tid til at tale med os alle. Det var ham temmelig ligegyldigt, hvad han fik at spise. Han holdt ikke så meget af nymodens Retter og kunde med en vis Mistænksomhed spørge: »Hvad er det?« når han blev præ-senteret for »Kalvekyllinger«, der for ham var en nymodens Ret. Når Moder en Gang imellem trakterede med Ål i Karry, som var Faders Livret, undlod han derimod sjældent at bruge de samme Ord, han havde hørt af en

gammel Mand, der altid kvitterede for sin Livret med et: »Gottestausend, hvor Mutter trakterer!«

Men, som sagt, det var ikke Maden, som gjorde Middagsmåltidet langt. Vor gamle Fader vilde høre noget om, hvad vi havde bestilt den Dag, og, alt som vi Börn bleve voksne, høre vor Mening om både det ene og det andet, uden at han selv indlod sig på videre Kritik af, hvad han hørte. Af og til kunde det så hænde, — måske endog efter at han ved Lördags Torsken havde undret sig over, hvilken overvældende Skat af Liv, en Torske Rogn havde rummet, — at han kom ind på at tale om Poesi eller Litteratur, og da med sin sunde Sans traf Sømmet på Hovedet. Jeg husker endnu min Forbavselse som halvvoxsen Dreng, da han uden videre dömte »Mens Nordhavet bruser mod fjældbyggt Strand«, som han vel havde hørt mig synge för Bordet, til at være noget slemt Vrövl. Men jeg måtte indrömme, at der ikke var stor Mening i Linjerne: »Men Hjærtebladet, det mørkeblå, af Friheds Marv måtte först udgå«. — Aller bedst var det, når Fader imellem talte om sine kære Salmer, om Kingos, Brorsons og Grundtvigs, ti her var han med sit fine Øre for denne Digtning en herlig Vejleder, som vi lyttede til med Lyst og strålende Öjne.

For at hjælpe på den i de Tider meget dårlige Menighedssang, holdt Fader i lang Tid om Lördagen Møder i vor store Dagligstue, hvortil alle vare velkomne og hvor han gennemgik de Salmer, han gärne vilde have frem og som efter Gennemgangen bleve sungne. Han var meget ivrig for at skaffe gode Melodier og havde ofte Held med sine Anmodninger til vore bedste Komponister om at skrive sådanne. Han havde da også den Glæde, at Menighedssangen i Vor Frelzers Kirke bedredes betydeligt.

Skönt Fader, som för sagt, aldrig nægtede os de Penge, vi bade ham om, når det da ikke var rent hen i Vejret, glædede det ham, når vi Börn selv ved et eller andet Ar-

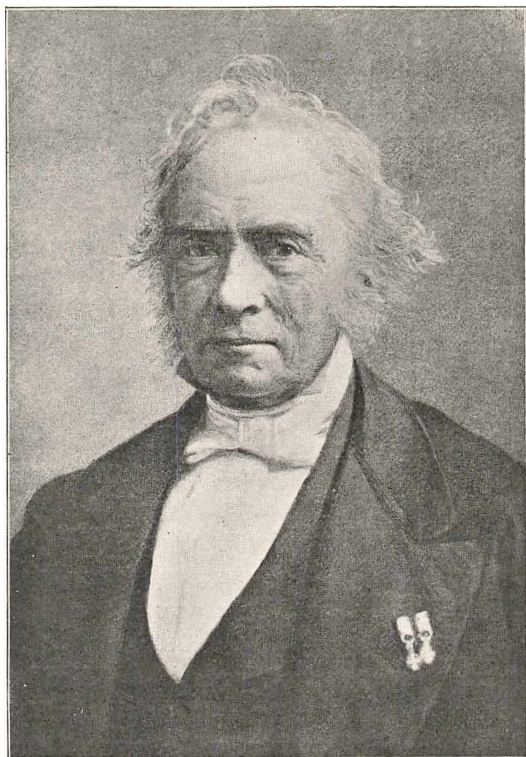
bejde kunde fortjæne lidt, fordi, som han sagde, der var mere Ære ved de Penge, man fik ved hæderligt Arbejde, end ved dem, man fik »til givendes«. Jeg var ikke mere end en tolv Års Dreng, da Fader en Dag kom ind og

Fru FENGER. Tegning af Prof. Olrik.

spurgte mig, om jeg vilde hjælpe ham at læse Korrektur på et nyt Oplag af hans Salmebog. Jeg skulde have fire Skilling — eller hvad det nu var — for hver Trykfejl, jeg fandt, efter at han først selv havde læst Korrektur. Meget ivrig slog jeg til, og da det dog ret jævnlige

hændte, at jeg fandt en Trykfejl, som de gamle Öjne ikke havde opdaget, var det meget morsomt at iagttage den Blanding af en lille Smule Ærgrelse over, ikke selv at have opdaget Fejlen, og Tilfredsheden med, at jeg

Præsten P. A. FENGER. Tegning af Prof. Olrik.

havde fundet den, som malede sig i Faders Ansigt. Om min gamle, kære Fader har haft den Bagtanke med dette Arbejde, at det kunde være godt for mig rigtig grundigt at lære Salmerne at kende, véd jeg ikke, men jeg kunde nu nok tro det. I alt Fald har jeg ofte senere i mit Liv

været glad for det Kendskab, jeg da erhvervede mig. Når jeg siden som voksen, men uden at få Firskillingen, gjorde det samme Arbejde, kunde Præsten og jeg godt få en lille Diskurs om, hvorvidt han ikke havde fået lovligt mange af Grundtvigs Salmer på Melodien »Kirken den er et gammelt Hus« med, og det kunde han til Dels indrømme, men vidste dog ofte at anføre et eller andet smukt Vers, som kunde bøde på den i øvrigt ret tørre Salme. Og disse Samtaler viste mig på ny, som altid för, hvor ualmindelig fint hans Øre var for Tonen i den danske Salmesang.

Fader vilde gærne, at Moder og mine Søstre ved højtidelige Lejligheder skulde være festligt og smukt klædte, men hans eget Toilette voldte ham kun ringe Omtanke eller Ulejlighed. Hjemme brugte han sin lange, grå Frakke, som ikke måtte kaldes Slobrok, og som det undertiden kunde knibe nok for Moder at få ombyttet med en ny, når den gamle var for medtagen af Tidens Tand. Men når Fader skulde ud, var det »Kjole og Hvidt« lige fra Morgenstunden. I det Kostume gjorde han endnu et Par År för sin Død en Tur til Bornholm, som han gennemkrydsede fra Morgen til Aften, og senere en anden Tur til sin vordende yngste Svigerdatters Hjem i det dejlige Småland. Jeg var ikke med på nogen af disse Ture, men jeg véd, at i alt Fald de smålandske Bønder fandt ham meget imponerende. Handsker vare hans Livs Plage, og han bar dem aldrig, uden når han med Års Mellemlum var tilsagt til Kongens Taffel. Handskerne vare af uhyre Størrelse, tilvirkede særligt for ham af Handskemager N. F. L a r s e n, droges kun på ved Moders omhyggelige Hjælp, strittede forfærdeligt ud og puttedes snarest muligt i Baglommen, når han så sit Snit.

Fredeligt, lyst og godt var Hjemmets Liv på Kristianshavn. Kun én af Søkendekredsen havde vi den Sorg at

miste inden Faders Død. Fader og Moder vare glade ved at følge Börnene med Hjælp og gode Ønsker, efterhånden som vi fløj fra Reden. Naturligvis mærkedes i de sidste År Alderdommens Tyngde på dem bægge, men bægge vore Forældre havde dog deres usvækkede Åndsævner lige til deres Død.

Hvad det mest kneb med for Fader, var det mere mekaniske Arbejde, alt Skriveriet og lignende. Men i alt dette var hans kærlige og trofaste Ven og Kapellan F r e d e r i k N i e l s e n, den senere Biskop, meget ivrig for at få Lov til at hjælpe ham, og han fik da også en Gang Lov til at skrive Konfirmations Attester, som den gamle Præst ellers altid selv prentede med den største Sirlighed lige op til de sidste År, oftest med en selvskåren Gåsepen. Da Nielsen triumferende udbød: »Se nu, kære Pastor Fenger, nu har jeg skrevet fire Attester, mens De har skrevet én«, svarede Fenger med et lunt Blink i Öjet: »Ja, men h v o r d a n er de så skrevne!« og det kan ikke nægtes, hans egne vare de könneste.

Som jeg nu har prøvet at skildre det, henrandt de to gamle Præstefolks Hjemliv. Jeg vil endnu kun kort berøre Afslutningen her nede. Livet havde for dem været rigt og skönt, — hvordan blev nu deres Død? Jeg vilde svare: som de havde levet!

Fader var i sine senere År af og til bekymret for, at han, når Timen kom, skulde være bange for at dø, bange for ikke at bestå i Kampen mod »den sidste Fjende, vi med Gud skal overvinde«, men derfor skånedes han mildt.

Nyårs Aften 1877 havde Fader besøgt sin ældste Sön, Arkitekt L. P. F e n g e r. Han tog tidligt hjem, for endnu en Gang at gennemgå sin Prædiken til Nyårs Dag. Da han gik op ad sin Trappe, tog hans Paraply fat i Rækværket og han styrtede bag over ned ad Trappen. Foruden at hans ene Skulder gik af Led ved Faldet, pådrog

han sig en Rystelse, som han ikke kom over. Han henlå de følgende Uger mest i en Døs og med lidt Feber. Hans Tanker drejede sig næsten udelukkende om hans Præstegærning, og når han var uklar, var det ofte vanskeligt at holde ham rolig i Sængen, han vilde da op og over i sin Kirke. Da han Helligtrekongers Dag hørte Kirkeklokkerne ringe, rejste han sig fra sit Leje, vilde have sin Præstekjole på og sagde: »Jeg vil over i Kirken, synge Kingos og Brorsons Salmer og tale om Pinse Dagen«. — Efterhånden som Kræfterne svandt, svandt dog også Uroen og der faldt en vidunderlig Fred over ham. Han udtalte gentagne Gange, at han var glad ved at dø, og trøstede Moder og os Börn, som samledes om hans Leje. En Aften mod det sidste samlede han os atter og sagde med Anstrængelse: »Jeg dør, og I skal være Guds Börn og blive Hans Arvinger . . . og lad os så være glade, fordi vi véd, hvor vi gå hen . . . og hvor der er evig godt at være.« — Nogle Dage efter tog Pastor Brandt ham til Alters. Han var da fuldt bevidst, sang Altergangs Salmerne med, og efter at have ligget stille en lille Stund, udrød han: »Jeg har aldrig i mit Liv været så glad, som jeg nu er!« Senere talte han kun lidt, så af og til opad, som om han så noget, der gjorde ham glad, og sov så stille hen den 8. Februar 1878 om Formiddagen, sov hen ganske blidt og mildt, uden nogen Kamp eller Smærte.

Efter Faders Død flyttede Moder ud i en lille Villa på Kalkbrænderivejen sammen med min yngste Søster. Her samlede hun hver anden Søndag sine »Kyllinger« om sig, Börn og Börnebörn, som også om Hverdagen jævnligt fandt Vejen der ud og altid mødtes af Bedstemoders milde Öjne og venlige Velkomsthilsen.

At vor blide Moder, hvis Yndlingssalme lige fra hendes unge Dage var Povl Gerhardts, hvori det hedder :

På alle dine Veje,
 Hvor sort det end ser ud,
 Gak rolig til dit Leje
 Og stol på Himlens Gud!

— at hun måtte få en stille og mild Død, var noget, vi Börn vare visse på, og det timedes hende også. I Efteråret 1885 svandt Moders Kræfter lidt efter lidt, Hjærtet var svækket, så at hun måtte holde Sængen og var selv ganske klar over, at Døden nærmede sig. Blidt og fromt sagde hun: »Jeg vilde gjerne have bleven lidt længere hos Eder, men jeg vil også gjerne gå bort.« Og uden Strid eller Smærte lukkede hun sine milde Öjne den 26. Oktober 1885.

Sådanne ere da Minderne fra det gamle Hjem, fyldte med Fred og Glæde og Lys!

Men hver den, der med ydmygt Sind har siddet under den gamle Præsts Prædikestol en almindelig Söndag eller, når han på de store Höjtidsdage, iført den hvide Messesærk, som han altid på disse trådte frem i, og som har hørt ham med strålende Öjne forkynde »det glade Budskab«, — og hver den, der i stille, milde Timer har siddet hos Moder og talt med den gamle Præstekone om store og små Ting, vil have fået et levende Indtryk af den store Sum af Kærlighed og af den åndelige Rigdom, der boede i disse to elskelige Menneskers Hjärter. De kunne også slutte sig til, hvor skönt og rigt det Hjem måtte blive, som de to dannede og vare Sjælen i.

MINDER OM PRÆSTEN PETER RØRDAM OG HANS HJEM.

AF PASTOR EMERITUS GUSTAV HEIBERG.

For den, der vil stille sig den Opgave at skildre Præsten Peter Rørdams Hjem, vil det under Arbejdet snart blive klart, at Peter Rørdams Hjem var ham selv! Det prægedes af hans alt beherskende og ejendommelige Personlighed, både, da han var ugift, da han var gift og da han levede sine sidste År som Enkemand. Hans Hjemms Indhold var i aller højeste Grad hans Arbejde i Kirke, i Skoler og ved Møder. Alt dette fyldte ikke alene hans egne, men i lige Grad hans Kæres Tanker og Samtaler Dag for Dag, År for År. Af den Grund er det nødvendigt udførligt at omtale og ved Citater belyse Rørdams Prædikemåde og Arbejde. Anderledes kan hans Hjem overhovedet ikke skildres.

Det er snart 40 År, siden Peter Rørdam døde. Han er nu ganske ukendt for mange af den yngre Slægt. Også er han ret fremmed for mange gamle Kristne uden for den Grundtvig'ske Kreds. Men en varmere og ærligere Troens Kæmpe kan man vel vanskelig finde inden for vor Kirke.

Peter Rørdam blev født 6te Maj 1806 i Serup Præstegård ved Silkeborg. Hans Forældre vare Præsten Thomas Schatt Rørdam, f. 3. Februar 1776, † 18. September 1831, og Cathrine Georgia Teilmann, f. 20. Juli 1777, † 31. December 1842. Kort Tid efter denne yngste Söns Fødsel flyttede Forældrene med deres tre små Drengene til Ondløse på Sælland, hvor de endnu fik fem Døtre. De tre Sønner bleve alle Præ-

ster. Af de fem Døtre bleve de fire gifte med Præster. Den ældste af disse Døtre var min Moder.

*»Spiren til alt, hvad jeg er,
er min Barndom.«*

(Brev fra P. Rørdam 1863.)

Det vilde være ganske efter Peter Rørdams Tankegang at sammenligne et Barns Opvækst med et ungt Træ, som skyder frem i en Have mellem andre ældre og yngre Træer. Hvert Træ vokser ud af sin egen Rod, og hvert Barn gror op efter sin egen Natur og sit eget Sind. Peter Rørdam havde et ret udpræget, meddelsomt og lykkeligt Sind, til Tider hæftigt og mistænksomt, varmt i Ven-skab og trofast i Kærlighed, med Öjet åbent for alt rent og könt, og Øret lydhørt for, hvad der er sagt os og endnu siges os ved Åndens Tale oven fra. Han havde den sjældne Lykke at vokse lige op, rank og glad, imod Lyset og imod Gud, uden at krøges af Menneskers Mod-stand og Verdens Fjendskab.

Op hvert Træ har sin Jordbund. Et Barns Jordbund er dets Hjem, og Peter Rørdams åndelige Jordbund var et gammelluthersk Præstehjem, hvor stærk Pligtfølelse og dyb Syndsbevidsthed prægede Samlivet mellem Forældre og Börn. »Et ærligt og kærligt Menneskeliv«. Hvor ofte vendte han ikke tilbage sidenhen i sin Tale til disse Ord. Det er Saften fra Jordbunden, som det unge Træ har indsuget. »Det glæder et Barn«, siger han, »at se Forældrene ære hinanden og elske hinanden«. Også talte han ofte om lydige Börn og lydige Under-sætter og om Tillid og Fortrolighed mellem Forældre og Börn: »Bevar dit Barns Fortrolighed!« Hans Fader kunde ramme hans bløde Barnehjerte kun ved at se på ham og bedrøvet sige: »Peter, hvor kunde Du gøre det!« Ikke et Ord mere, ikke et Ord mindre. »Aldrig har jeg glemmt, og aldrig skal jeg glemme, hvorledes jeg engang kom ind i hans Studerekammer, da jeg havde gjort noget galt

og vilde tilstå det for ham, og hvordan han da var imod mig. Fader sad og skrev, og jeg stod og bekendte min Forseelse. Han vedblev at skrive, medens jeg talte, og da jeg var færdig, sagde han uden at se op på mig: »Det er godt, min Sön, jeg skal ordne den Sag.«

»Den förste Erindring, jeg har om min Moder, er hendes Omsorg for at føre sine tre Söner til Troen. Når hun havde klædt sine små Drengene af og lagt dem i Sæng, satte hun sig på Sængekanten og sagde: »Börn, læg nu Jeres Hænder sammen« — og spurgte så: »Tror I på Gud Fader, som har skabt Jer med Öjne, Øren og alle Sanser; og på Jesus Kristus, som har genløst Jer, ej med Sølv eller Guld, men med sit hellige og dyrebare Blod; og på den Helligånd, som har helliggjort Jer?« Men da jeg blev stor og hørte om det Troens og Dåbens Ord, som fornyer og igenføder os på Legeme og Sjæl til evigt Liv, da var denne Tale mig både naturlig og kær — den var mig nu min Barndoms Tanker. Men dette var min gudfrygtige Moders Gærning.«

»Hvad der kristelig talt har udviklet mig, er 1) den Tro og Kærlighed, jeg mødte hjemme, og den forunderlige Fortrolighed, jeg havde til min Fader, tilligemed at han gav mig stor Frihed til at finde mine Venner i alle Kredse, lige fra Tærskemanden Bertel til Herremanden på Kongsdal, og 2) den lille, brune Hoppe, så at jeg kunde komme omkring.«

»Jeg takker Vorherre for, at jeg fra min Barndom har holdt mig til Guds Menighed. Der er aldrig nogen, der har sagt til mig, at jeg skulde gå i Kirke, men af en indre Selvdrift har jeg haft Øre for Guds Evangelium. Og skönt megen vantro Tale lød omkring mig fra den Dag, jeg kom hjemme fra, det har aldrig gjort noget Indtryk på mig. Jeg tænkte stadig, lad andre beholde deres Tro, Du beholder din Tro, den Tro, Du arvede fra din fromme Fader og Moder.«

Peter Rørdam blev undervist hjemme af sin Fader til sit trettende År, blev Student fra Roskilde Latinskole og teologisk Kandidat 1829, underviste i flere År i københavnske Skoler, kom i disse År i nærmere Forbindelse med Grundtvig og blev en af hans stadige Tilhørere i Frederikskirken. I en Årrække var han også Lærer, senere Bestyrer, i Prinsesse Caroline Amalies Asylskoler. Prinsessen satte megen Pris på hans Arbejde i de hende så kære Skoler og bevarede sit Venskab for ham, også da hun blev Dronning, og siden som Enkedronning indtil sin Død 1881.

Der står i en af vore Søndagskollektur: »Du, som af dit faderlige og gode Råd skikker dine Börn her på Jord under Korset og lader komme adskillig Storm over os, at dæmpe Synden med og øve os i Troen, Håbet og idelige Bønner, vi beder Dig, at Du vil forbarme Dig over os... at vi kan kende din Nåde og faderlige Bistand, og med alle Hellige love og prise Dig til evig Tid.« Også over Peter Rørdams Ungdomsliv lod Gud komme en sådan Storm efter sit faderlige og gode Råd. Hans anstrængende Arbejde med Undervisning i Skolerne angreb hans Hals, og man frygtede en begyndende Strubetæring. Prinsessen hjalp ham til et Ophold på Øen Madeira 1838. I denne for ham alvorlige Tid, hvor Dødstanken ofte fyldte hans Sjæl, fordybede han sig i den hellige Skrift og granskede sit eget Indre under Bøn og Selvprøvelse. I sin Dagbog skriver han: »Gennem Trængsler bör vi indgå i Guds Rige, fordi Stien nu engang er så smal og Porten så lav for syndige Mennesker, at man ej kan komme frem til de levendes Land — Kærlighedens, Retfærdighedens og Tillidens Land — med Had eller Uret eller Selvtillid eller Mishåb eller Fordringsfuldhed til det Land, hvor Kongen ofrede sig selv, døde af Medlidenhed.«

»Når vi ret tro på Syndernes Forladelse og et evigt Liv, da ser vi den Usynlige, som om han stod for os.«

»Min Helbred synes at blive ringere. Dog, Gud være lovet! i Nat, da jeg lå vågen, fik jeg Magt til at sige af Hjærtet: Intet skal skille mig fra Guds Kærlighed i Kristus Jesus, vor Herre — og så længe Kærlighed gör Hjærtet varmt, er jeg lykkelig.« — »Gud fylder os med Glæde, som han lader springe frem af Klippen, når hans Folk beder.«

»Paulus har ført et yndigt Liv, altid på Rejser, altid i Bedrift, hans Liv opofret for andre. Han havde aldrig Tid til at tænke på sig selv, og så ydmyg! Hellig Ånd, lær mig dog at tjæne!!«

»I Dag er jeg meget ringe. Jeg er beredt til at skikke mig i, hvad der følger. Det vil være underligt at komme til at tale med Fader; mon han vil tage lige så kærligt imod mig som altid, når jeg kom hjem til ham? Hans Død bragte mig til Eftertanke. Jeg er stolt endnu og fuld af Fordringer. Hellig Ånd, tag ret fat på mig og gör mig ren, at jeg må kunne dø med Glæde!«

»Mens jeg stod og bad: Herre Jesus, forèn mig med dine Hellige! se, da stod der to Mænd, som spurgte efter mig og bade mig gå med dem til Kirke. Gud svarer, för vi får udtalt Bönnen.«

Da Lægen på Madeira ikke vidste noget Råd for hans Sygdom, begyndte Rørdam at gøre friske Rideture på den smukke Bjærg-Ø, og i Steden for den stadige Mælkekur at leve på engelsk Vis af kraftigere Mad, hvad der hurtigt styrkede ham, så han kunde vende tilbage til sin Gærning i Danmark. Og skönt han senere ikke sjældent mærkede til nogen Halssvaghed, havde han til sin høje Alder et godt Helbred.

MERN PRÆSTEGÅRD.

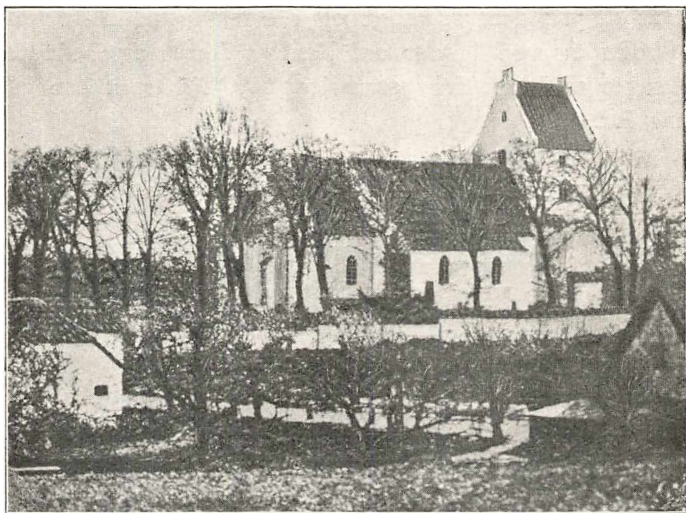
Sit første selvstændige Hjem fik Rørdam i Mern ved Præstø 1841—56. Han var, da han blev Præst, 35 År og endnu ugift, hvorfor han fik sin yngste Søster, B o l e t t e,

til at styre Huset. I de første 8 År dannede de to Søsken- de Hjemmet; hun elskede og beundrede sin Broder, og fulgte ham overalt med sin varme Deltagelse. Hvor Præstehjemmet kun dannes af Broder og Søster, og hvor Hustru og Börn savnes, vil Hjemlivet væsentlig blive præget af Præstens Virksomhed og Samtalerne derom. Han følte stærkt, at Gud havde givet ham en Stilling, hvor han kunde få Lov til at bruge sin Kraft både til at påvirke Menneskene til at søge Guds Riges Herlighed og til at oplyse dem folkeligt og historisk ved at fortælle i Skoler og ved Møder om Fædres Idræt og Bedrifter, ledsaget af Sange fra gammel og ny Tid, som han selv sang for.

»Ja, nu er jeg her« — skriver han til Grundtvig efter sit Komme til Mern — »og Gud være lovet, en Del af Ugen er jeg meget tilfreds, om Søndagen er jeg sjæleglad og kan ej noksom takke Vorherre for den Kraft og Munterhed, hvormed jeg er i Stand til at udføre mit Arbejde; — mine Prædikener er kun Stumper og Stykker, men når jeg først begynder, synes mig dog, der kommer Sammenhæng i dem, — og så anvender jeg jo alle de Salmer, jeg kan, og det munter, for jeg kan mange. Det højtidelige ligger ikke i min Natur; når jeg kan prædike efter mit eget Sind, kunde jeg tale 3 hellige Dage til Ende. Når Formen må være, som jeg taler i en Skole, føler jeg mig fri, glad og munter, så myldrer Tankerne i mig; men skal jeg tale på en anden Måde, er jeg arm, mig selv fremmed.«

»Vi har her en af Frederik d. 4des gamle Skoler; men bare vi havde nogle bedre Skolelærere; her i Mern er en gammel Forvalter, og den i Kindvig er en gammel, fortrukken Student, — han skrev til mig i Søndags otte Dage, om jeg vilde undskylde hans Fraværelse i Kirken, da hans Stövler var i Stykker, og om jeg måske også vilde undskylde ham for Fremtiden.«

Alligevel gik Rørdam trolig rundt til Skolerne med Håb imod Håb og fortalte Börnene om Abraham og Profeterne, om Vorherres Liv og Gærning og lærte dem Salmer, bibelhistoriske og fædrelandske Sange. Han øste af sin Skatkiste med bægge Hænder: »Abraham sad i Mamrelund«, »Mellem Brødre kaldt den lille«, »Et Børn er født i Bethlehem« sang de snart både i Skoler og rundt om i Hjemmene med stor Fryd.

Mern Kirke.

»Hver Onsdag Aften 6—10 holder jeg en rigtig Skole for alle Karlene i disse 2 nærmeste Byer, jeg fortæller Danmarkshistorie, viser dem Landkort, fortæller Ordsprog, dikterer en Sang, som vi så synger. Jeg arbejder på, at Mern kan blive et gudfrygtigt, oplyst og arbejdsomt Sogn og finder, at så godt, som her er, og som jeg har det her, vil jeg vanskeligt kunne få det noget Sted, da jeg kan udvikle mig efter mit eget Sind og har gode og mange Tilhørere i Kirke og Skoler. Også har jeg begyndt

at gå hjem med Bønderne ved Bryllupper, spiser med dem og har så mine Visebøger i Lommen, så vi får os en Sang over Borde, — det opmuntrer dem!»

Grundtvig fulgte Rørdams Præstegærning og folkelige Arbejde med dyb Interesse og gav ham gode Råd, som Rørdam gerne fulgte, og en livlig Brevveksling imellem dem fortsattes i mange År. »Menneskelig talt takker jeg Grundtvig, ti derved at han fortalte mig så meget, kom der Liv i mine egne Tanker og Lyst til at fortælle Bibelhistorie og nordiske Sagn, og det er min Lyst.« Rørdam beder Grundtvig skrive en Høstsalme, helst på Melodien »*Love den Herre, den mægtige Konge*«. Grundtvig sender ham så Salme Nr. 48 i vor nuværende Salmebog, men på 6 Vers: »*Mig huer den for Resten ikke*«, skriver Grundtvig, »da Versemålet på Dansk falder stift, men opgiv mig et let Versemål, så skal jeg gerne prøve på ny.« Rørdam svarer: »Mig synes, den er noget trøv«, og opgiver så en af sine Yndlingsmelodier: »*Der stander et Slot i Østerrig*«, hvorefter Grundtvig sender ham den dejlige Høstsalme: »*Nu falmer Skoven trindt om Land*.«

Rørdams gamle Moder levede endnu, da han kom til Mern. I et gammelt, gulnet Brev til hende fra Oktober 1841, som ligger for mig, læser jeg: »I Morgen begynder jeg med Konfirmanderne, vi har holdt Eksamen i sidste Uge, det er gået ret muntert, da jeg fik Forældrene til at komme med, hvad der morede dem. Sidste Søndag begyndte jeg med Katekisationen — både Mænd og Koner listede sig efterhånden ud på Kirkegulvet, så det blev en ordentlig Samtale i al Fortrolighed, — de stod rundt om mig, jeg fortalte og læste Salmer for dem, så det ordentlig klang. — Gud ske Lov, det går mig meget godt, — Du vilde fornøje Dig ved at komme herved til mig«.

Der lever nu kun få, som have gæstet Hjemmet i Mern. En af mine Søstre, som nu er 86 År, har i disse Dage fortalt mig, at hun med en Søster har besøgt sin Mor-

broder flere Gange i Fyrreerne, hvor de fik Lejlighed til at leve sig ind i Hjemlivet.

Formiddagen tilbragte Rørdam ufravigelig i sit Studerekammer. Eftermiddagen tilbragte han enten hos Folk i Sognet, eller også gik han lange Ture med dem over Markerne ned ad Stranden til, mens han fortalte dem Sagn og lærte dem Sange; eller kørte ud med dem til Venner i Egnen: Provst N i e l s e n s i Kallehave, F a b r i t i u s ' s på Petersgård, M a l l i n g s i Stensby Mølle og flere andre. Til Hjemmet i Mern tyede G r u n d t v i g i Foråret 1844, da han i en Anfægtelsestid trængte til en forstående og deltagende Vens Kærlighed. De 3 første Vers af Grundtvigs berømte Vuggesang: »Sov sødt, Barnlille«, hvori han synger sin Sjæl til Ro, skulle også være skrevne i Mern i denne Tid.

En Søndag, da Rørdam var kørt til Præstø, udbrød der Ild i Præstegården, som fuldstændig nedbrændte med hele den rige Høst. »Da jeg så mit glade, stille Hjem i Aske, blev jeg først ganske rolig og sagde: »Hellig Ånd! stå mig nu bi og vis, at Du er Kraftens Ånd« — men da jeg næste Morgen — jeg lukkede ej mine Öjne — så det brænde endnu og al den velsignede Sæd i Aske, blev jeg kold som Is og hård som Sten, — men tredje Dags Morgen kom jeg til at tænke på Esaias's Ord: »Frygt ej, jeg genløste Dig, jeg kaldte Dig ved Navn, Du er min! Går Du gennem Vandene, skal de ej overskylle Dig, går Du gennem Ilden, skal den ej brænde Dig«, — og nu er jeg glad og frimodig igen og har i Dag skrevet min Prædiken til på Søndag. Så er jeg også stolt af mine Folk, for de bærer med yndig Sagtmodighed deres Byrde; vi trøster hverandre, — jeg har sagt dem, at jeg tager deres Tab på mig.« — Indtil en ny Gård blev opført, boede Rørdam på Høfdingsgård, som da stod tom.

I Mern oplevede Rørdam de store Begivenheder her hjemme: Treårskrigen med dens Sejrsglæde, Grundlovens

Givelse, Valgene til Rigsdagen, som alt satte hans Sind i stærk Bølgegang. Mine Søstre, som opholdt sig i Mern i Sommeren 1849, fortælle, at der var stor Spænding og Uro efter at høre Udfaldet af Kampen ved Fredericia. Endelig kom Søndag Morgen Baron H o l g e r S t a m p e og Søsteren E l i s a med Efterretning om Sejren til stor Glæde for alle. Efter Kirketid gik de ud i Sognet til Huse og Gårde og mældte den store Begivenhed. Nogle Dage efter kom Grundtvigs Svigersøn P. O. B o i s e n med sin Hustru M e t a og havde med sig Grundtvigs Sang »Dansken har Sejr vundet — Hurra!« som blev sunget med Begejstring rundt om i Husene. — En ny og lykkelig Tid for Hjemmet i Mern oprandt, da Rørdam 22de November 1850 holdt Bryllup med Frk. J u t t a C a r l s e n fra Gl. Køgegård. Grundtvig viede dem i Vartov Kirke. I en Sang, Grundtvig skrev, hedder det:

Hr. Peder han hjemfører skøn Jutta til sin Gård,
til Rosenduft og Sanglyd i Vinter som i Vår!
O, det er favrt at følge sin kæreste Ven!»

Dette Ægteskab bragte Rørdam en ny og ukendt Lykke. Hun var så mild og god, forstandig og rolig, dæmpede ofte hans noget hæftige Sind, hvad han med Tak påskønnede, og derfor elskede hende des mere. Hans mange, rørende, kærlige Breve til hende i Årenes Løbere et skönt Billede af Kærlighed mellem Mand og Hustru. »Dit Liv, søde Jutta, er som en rolig og stille Strøm, ved hvis Bred der vokser allehånde Småblomster, Kærminder og Altidkær; men mit Liv er fuldt af den indvortes Storm og Ild. — Gud være lovet, at Du ej har min Natur, og at jeg kan se Dig og synes, at Du er meget bedre end jeg, samt at jeg virkelig tror på Syndernes Forladelse, at Hjærtet skal være glad, stille og roligt ved Vorherres Kraft i mig«.

»Blandt de gode Tanker, jeg i Dag har haft Besøg af, er der denne, som har glædet mig meget, at vi i vor

Ægtestand aldrig har forsøgt på, ikke engang været fristet til, at undertrykke hinanden eller at ville skabe hinanden om efter et eller andet forudfattet Billede.« — »Det står så levende for mig, at vi har et yndigt Hjem, og at der er intet Sted i denne Verden, jeg hellere vil leve, end just ved din Side og i dit Selskab. Min egen Jutta, Gud være lovet for Dig! Du hører mig til, og ved din Side gror og blomstrer jeg.«

Hjemmets Rigdom forøgedes, da en lille Datter — det eneste Barn — fødtes 23. December 1852. I et Brev til min Fader skriver Rørdam: »I Dag fik min søde Jutta en yndig lille Pige, — jeg blev forundret, da jeg hørte, det var en Pige, ti vor Slægt plejer at begynde med Drenge. Det er ellers et dejligt Barn, store, blå Öjne — som to Stjærner — en høj Pande, tykt sort Hår, som går ned i en Spids, kun Næsen er noget bred, Huden er ganske mørkladet, men det klæder godt. Hun skal kaldes J u t t a.«

HJEMMET I LYNGBY.

*»Skin over Vang
som en Morgen med Sang,
Morgen i Maj, når det grønnes«.*

På dette skønne Sted, til hvilket Rørdam flyttede i Foråret 1856, fik han en Menighed lige fra Enkedronning Caroline Amalie på Sorgenfri til Gårdmænd og Arbejdere og til Fiskerne i Tårbæk. Her udfoldede han sin rige Arbejdskraft med Lyst og Glæde til sin høje Alder. I min Studentertid besøgte jeg med andre unge Slægtninge ofte Hjemmet i Lyngby, særlig Søndagene vare jo Festdage. Fru Rørdam modtog os alle med sand Gæstfrihed, og den lille indtagende Datter levede dør sine lykkelige Barndomsår og frydede alles Hjærter. Vi gik med Rørdams på Forårsdage langs Åen under de lysegrønne Bøge-

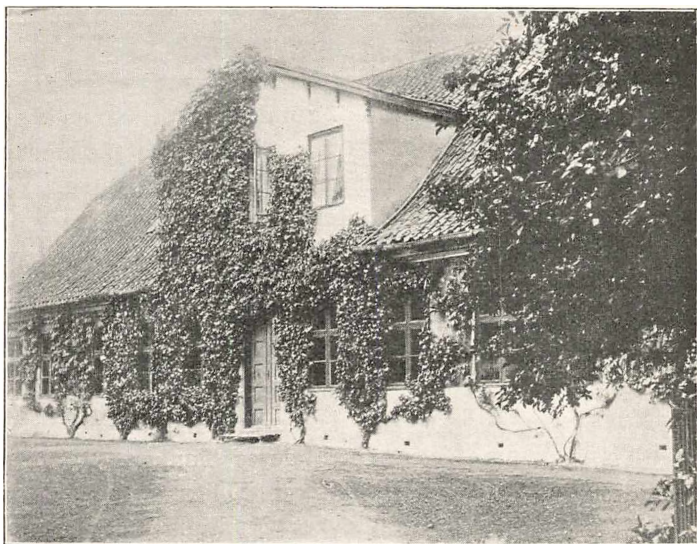
træer i Sorgenfri Skov og i Skovene ved Furesøen, fik Lov til at ride på hans gode Hest gennem Dyrehaven til Tårnbæk, hvor han prædikede i den gamle Skole, før Kapellet blev bygget, og sang om Aftenen Salmer og Sange til Hustruens Klaverspil. Præstegården stod åben for hele Menigheden, og mange var det, som kom med deres Sorger og Sjælenød og gik trøstede bort, også med deres Pungenød og gik hjælpne bort. »Man må hellere give end udlåne; Folk bliver ellers vrede på os, når de ikke kan betale tilbage«.

Rørdams Hustru hjalp ham utrættelig med at modtage de mange besøgende, som på Grund af Københavns Nærhed kom på alle Tider af Dagen, og som ofte af Præsten bleve lukkede fra Studerekammeret ind i Dagligstuen, når han ikke havde Tid til at tale mere med dem.

I sit Hjem havde han en særlig Gave til at få gode og fornøjelige Samtaler i Gang ved selv at bringe Emner på Bane, som interesserede ham, og som han så opfordrede de andre til at udtale sig om. Så glædede han sig over de Ytringer, der fremkom. »Siger Du det! Lad os høre det igen«, — og således opmuntret fik selv de yngre Mod til at komme frem med deres Tanker. I Halvtredserne var Lyngby endnu største Delen af Året et ret stille Sted. En tarvelig udstyret Omnibus med Halm i Bunden afgik en Gang daglig fra København. Billetten fik man i en Kælder på Hjørnet af St. Kongensgade og Gotersgade for 2 Mark inden i, 1 Mark på Trinet bag på, passende for et Studenterbudget. Men når man er tyve År og er kommen op over den høje Gentoft Bakke og på en Forårs Søndag får Øje på de vilde Svaner i Søen, med Udsigt til Søndagens Rigdom i Præstegården, så stod Rørdams Hjem i Solglans for os unge. Der var slet ingen Tyngde i den Præstegård, alt var lyst og indbydende for os. Så længe Fru Rørdam var rask, spredte hun Hjemfølelse og Hygge over Huset, og Rørdam var i sin Tale

og hele Omgængelse en Husfader af første Rang, som også ofte kunde fortælle med Humor om sine Oplevelser blandt de mange forskellige Mennesker, han havde truffet på sin Vej.

Husets Udstyrelse og Bohave var efter Nutidens Målestok såre beskedent, og Levemåden jævn og borgerlig. Rørdam selv var en nøjsom *) Mand med Hensyn til

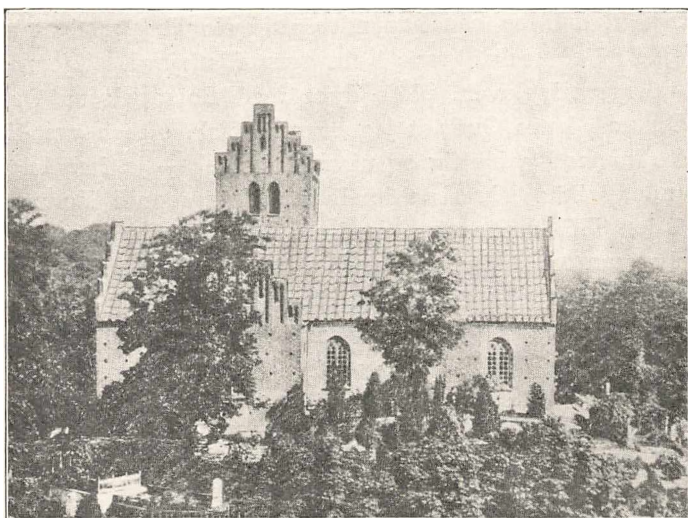
Lyngby Præstegård.

Mad og Drikke. Når han havde fået sit Morgenmåltid, blev en Kop tynd Kaffe sat på hans Arbejdsbord som eneste Nydelse for ham, indtil han ofte ret sent på Eftermiddagen kom hjem fra Husbesøg til Fods eller til Hest.

*) Da Tal er »vanskelige Krabater« at stride mod, kan det måske være nyttigt til at nedslå uvederhæftig Sladder at oplyse, at Rørdam i Halvfjerdserne en Dag ængstelig spurgte mig, om det ikke var for odselt, at hans Husholdning kostede ham 2200 Kr. årlig.

G. H.

Når Enkedronningen om Sommeren var på Sorgenfri, kom Rørdam til hende med sin Hustru og den lille Jutta, hvad der glædede den barnløse Dronning, som elskede Börn, og som gennem sit hele Liv virkede så meget for Börneverdenen rundt om i Landet. På Sorgenfri samlede Dronningen en Gang ugentlig et Samtalemøde med en Del kendte, kirkelige og litterære Mænd: Grund-

Lyngby Kirke.

vig, Dr. Kalkar, Fr. Hammerich, Biskop Monrad, P. O. Boisen, Sibbern, Prof. Rasmus Nielsen o. fl. — Til disse Møder vare også Rørdam og hans Hustru indbudte og vare meget interesserede Deltagere i Samtalerne.

Det idylliske, ofte så smukt besungne Præstegårdsliv, hvor Haven med Nøddegangen og Længselshöjen bliver Samlingspunktet for den opvoksende Ungdom i Ferietiden, må man ikke vente at finde i Lyngby Præstegård,

hvor Rørdams Personlighed ved sin særegne Rigdom og Åndsfylde for så vidt godt kunde udfylde et Hjem, fordi de alle nødvendig måtte leve med i hans Arbejde og Interesser fra Dag til Dag. Jeg har kendt det Hjem både fra min Ungdoms Besøg og siden som Rørdams Medhjælper, Kaldskapellan i 7 År, og har derfor haft Lejlighed til at se det fra mange Sider under alle Belysninger. Rørdam elskede sit Arbejde, talte ofte om, hvilken Lykke det dog var at have et Arbejde og at kunne passe det. Men han begyndte altid sin Dag med at arbejde på sig selv, grave i sin egen Sjælejord, pløje med Undergrundspløven, pløje dybt med Forsagelsens Ord: »Du ved, kære Gud, at jeg er mistroisk, ofte hovmodig, ofte mismodig, hæftig og uforskammet«, — ja, han lagde sandelig ikke Fingrene imellem. Kom man i Forstuen på den Tid, kunde man ofte høre ham gå i Rette med sig selv, som om det var en anden, han talte til. Havde han så gravet og pløjet dybt, så såede han. Hvad? Ja, »den rene Kærne«, sagde han, »Vorherres eget Ord, Troens Ord, Dåbens Ord, Nadverens Ord og Fadervor.« Således beredte han sig selv i Hjemmet til Dagens Gærning og iførte sig den fulde Rustning. Ti Dagen, det var for ham Arbejde og Strid, — ikke alene mod Kød og Blod, — dog sandelig også mod dette — men bag ved! Ja, dér var »Fyrstendömmet og Magter«, det følte han, og ved sin levende Natur så han Åndemagterne lyslevende for sig.

Og Arbejdet var for ham: at forme og danne sin Personlighed, så at den i alle Måder kunde takkes Gud, at han ikke skulde gøre sin himmelske Fader Skam, at ikke Jesus skulde græde over ham som over Jerusalem.

Og Dagens specielle Arbejde var også: at tænke på og forberede sin Prædiken fra Dag til Dag. »Ser Du«, sagde han til mig, »når de fremmede er gået Søndag Aften, tænker jeg næste Søndags Evangelium igennem, Mandag udlægger jeg det for Konfirmanderne, Tirsdag skriver jeg

min Prædiken inden Kl. 12, da jeg må køre til Dronningens Asylskole i København, Onsdag skrubhøvler jeg den, Torsdag glatter jeg den ud, Fredag rider jeg ud til Skolerne og har Bibellæsning om Aftenen, Lørdag lærer jeg den, og Søndag holder jeg den.«

Og hvad blev det så for en Prædiken? — Ja, de, som hørte ham gennem Årene, glemte næppe hans levende, personlige Vidnesbyrd om Synd og Nåde ud fra et dybt bevæget Hjærte. En tilfældig Tilhører kunde tro, at Tankerne vare Øjeblikkets Börn og man anede ikke, at de vare fødte og formede gennem mange Dages Arbejde. Det var altid »Troens Ord«, han prædikede. Ikke alene begyndte han altid, hvad der den Gang var noget absolut nyt og ukendt, med at bekende, hvad der for ham i særegen Forstand hed »Troens Ord«, men der strömmede gennem hele hans Tale den stærke Glød og Glæde over, at han ejede og havde fundet Livsordet af Herrens egen Mund, og kunde pege på det og sige: »Her er det, tag det og brug det, så skal Du erfare, hvad Livsalighed det vil bringe Dig!«

Ved et Konvent i Roskilde sagde Rørdam derom således: »Hvorvidt Forsagelsens Ord med de 3 Trosartikler er Guds Ord eller Menneskepåfund, må tilsidst afgøres ved Erfaring. Kun den, som tror Ordet og lever efter det, kan dømme om det. Men det vød jeg, for det har jeg erfaret, at når jeg i Vorherres Jesu Navn vender Ryggen til Djævelen og Tankerne til Gud Fader og til Gud Søn og til Gud den Helligånd med det evige Liv, da vandrer min Sjæl ikke på de onde Veje, men min Ånd drives af Guds Ånd, og jeg forstår, at det er ingen Dröm engang at kunne komme til Guds Börns herlige Frihed.«

Han prædikede for andre, som han om Morgenen prædikede for sig selv; talte om Synden med stærke, malende Ord, om »de bløde Skind, hvori sig Dårer svøbe ind«, — om »Lögn og Leflen, Drik og Hor« (Ole Vind), og han

nævnedes Synden med de rette Navne, hvormed Jesus nævner de Tanker, som udgæer »indvortes fra Menne-

Pastor PETER RØRDAM.

skets Hjærte«. — »Man vèd aldrig, hvordan man skal té sig, man vèd ikke, hvad han kan finde på at sige«, sagde en Kone; men det var også det fængslende ved ham, det friske, umiddelbare fra et bevæget Hjærte. »Ja, havde

man kun den Nögle til deres Hjærte«, sagde han ofte til mig.
— I hans stærke Ord mod Synd og Satans Væsen fandtes

Fru JUTTA RØRDAM.

meget af det, som man nu til Dags anser som særegent for »Indre Mission«; men det er værd at huske, at det hørtes allerede i Halvtredserne fra en af Grundtvigs nærmeste Venner.

Og da i Halvfjerdserne Fritænkeriet rejste sit Hoved og i Bøger og Blade udstrøede sit Giftfrø over Landet, fik Rørdams advarende Røst en endnu stærkere Klang: »Lad os betænke den Bön: »Led os ikke udi Fristelse«, ti der er en snedig Fisker og Fanger, som kommer fra Dybet, og han har også sit Garn, som han kaster ud. Garnet er knyttet af Køds Lyst, Öjenslyst og Livets Hof-færdighed; men han pynter på det; Køds Lyst kalder han Kærlighed, Öjenslyst kalder han Verdensklogskab, og Livets Hoffærdighed kalder han Personlighedens beret-tigede Fortrin.«

Enhver Alliance, litterær eller politisk, mellem Her-rens Venner i Menigheden og Troens Fornægttere var ham en Gru, »ti al Moral vil visne, når den ikke ligger op til Religionens Moderbryst.« Dog var hans Tale aldrig bitter eller sårende, fordi det var *S y n d e n s e l v*, han angreb, og ikke Synderen. »Spot«, sagde han, »er en Urt, som kun vokser på Kærlighedens Grav.«

Rørdams Ungdomsdröm havde været at blive styrende ved Folkeskolevæsenet i København og på dette Område at føre til Sejr det mundtlige, levende, frie og friske Ord om Guds Rige, om Folk og Fædreland, om Oldtids Min-der og Fædres Dåd, forbundet med Sang udaf Hjærtens Lyst. Det var for ham Skolens Ideal. Fra Fædre er det kommet, til Sønner skal det gå, og sjælden rejses Fædres Bøstastene, om ikke Sønnerne rejser dem. Skolen som den danske Menigheds Forgård og som Folkelivets Vug-ge, børen af Forældrenes Deltagelse og Kærlighed. Denne Dröm opfyldtes ikke, men på det meget mindre Område, i Sognets Skoler, tog han trøstigt fat. En Dag om Ugen var han i Skolerne, talende med Börnene med kærlige og friske Ord; det var glade Timer både for Lærere og Börn, når de hørte Rørdams Hest trave frem for Skolens Dör.

De Grundtvig'ske Höjskolars Oprettelse hilste han med lyst Håb. *J ø r g e n l a C o u r s* Landboskole i Lyngby,

Groves Höjskole på Marielyst, Gotf. Rodes på Skovgård, Nörregårds på Testrup og Triers på Vallekilde, — alle Steder var han en kærkommen Gæst og Taler. I selve Krigsåret 1864 blev hans Hjem i Lyngby stille og ensomt, da han som bekendt fik Tilladelse til at følge Hæren som Feltpræst. Hans kærlige, opmuntrende Breve bleve jo Lyspunkterne i Hjemmets Liv.

Hans Hustrus Helbred voldte ham ikke sjældent urolige Tanker, og langsomt gik det op for ham, at Adskillelsen forestod. Den 21de Januar 1866 fik min Moder, Rørdams Søster, Brev fra ham: »I Morges Kl. 7½ kaldte Vorherre min kære og kærlige Jutta hjem til sig. Vi talte sammen til det sidste; vi bekendte Troen og bad Fadervor med hinanden. Sang så Salmer, sidst den: »Gak under Jesu Kors at stå«, derpå drog hun tre dybe Suk og sov ind. Fra den første til den sidste Dag har hun været öm og trofast og kærlig, forunderlig nøjsom og fordringsfri. I Onsdags, jeg kom ind til hende i Daggryet, spurgte jeg: »Hvad tænker Du på?« Hun svarede: »Om Solen måtte stå op, at jeg kunde se Dig og vor lille Pige!« Gud glæde hendes Sjæl i Himmerig! Og Gud ske Lov, at hendes Sjæl er i Guds Hånd, og at de Dødes Opstandelse er tilkommende.«

Rørdam blev nu en ensom Mand, og han følte dybt Adskillelsens Smærte. »Jeg kunde ofte ønske at gå bort«, sagde han til min Fader. Men i Hjemmet voksede så hans lille Datter frem til hans Trøst og daglige Glæde, og hun stræbte at være sin Faders kærlige Ledsager, hvor han færdedes i Kirken, ved Møder og på hans årlige Rejser til Slægt og Venner, når Konfirmationen var forbi. Han besøgte sine Søstre i Kirkehelsingør og Helsingør og sin Broder i Ondløse, Barndomshjemmet, som han elskede. »Jeg glæder mig endnu ved at komme til Ondløse, hvor min Vugge stod, hvor jeg så Solen gå ned bag Pære-

træet, og den Banke, hvor jeg mente, jeg kunde gå lige ind i Himlen. Jeg vil gjerne se Broen mellem min Barndom og Nutid.« — »Jeg går i Haven, og min Barndom går frem for mig, og jeg siger: Synden er den Orm, som gnaver Hjærtets Blomst, og den Ild, som fortærer Hjærtets Kraft; men Gud være lovet, som giver Sejr ved Jesus Kristus, han, som knuste Slangens Hoved, og som slukker Helvedes Ild og gör os delagtige i sin Natur, så det bliver godt altsammen.« — »Hvorfor jeg rejser? For at sidde stille og se på Græsset, Blomsterne, Sommerfuglene, og at betænke, at Livets Mål er ikke at være Embedsmand, men at være stærk i Herren og glad i Herren. Den, som ikke omvender sig, spiller falsk Spil med alle sine Omgivelser, idet han indvendig er en Træl, — hvorimod, når vi omvender os, går vi for Herrens Ansigt indvortes og udvortes lige mod Solen, kækt og frimodigt.«

I Året 1875 fejredes hans Datter Juttas Bryllup med Proprietær H. P. L u n d på Hovmarksgården ved Gentofte under megen Deltagelse fra Menighedens Side. Dette Hjem blev Rørdam til megen Opmuntring på hans ældre Dage.

Husholdningen i Hjemmet, som i mange År var bleven styret af den trofaste Frk. K o f o d, blev efter hendes Død overtaget af Frk. I d a R i n d o m, som med Dygtighed og hjertelig Forståelse ledede alt i Hjemmet.

Lynby Præstegård var Samlingspunkt for en stor Kreds af Præster alle Vegne fra. Også Grundtvig, som blev Rørdams Svoger, kunde man af og til træffe dér. En særlig Festdag ved Pintsetid var det såkaldte »Jærnbanekonvent«s Møde: Præsterne P. A. og F e r d. F e n g e r, F r. H a m m e r i c h, D r. K a l k a r, Pastor Vilh. H o l m, Stiftsprovst E g e d e G l a h n, Provst C h r. H e i b e r g, H e l s i n g ø r, B l æ d e l, H o s t r u p, T o l s t r u p fra Roskilde, Professor P. M a d s e n, Provst S c h e p e l e r n o. fl. Efter de egentlige Forhandlinger

blev Rørdam gerne opfordret til at fortælle om sin Prædiken til næste Søndag, hvad der altid affødte en levende Samtale.

Foruden Præstevenner var det en overmåde stor Kreds, der kom til Rørdam, både fra Sognet og fra København, blandt dem Etatsråd T i e t g e n, som selv i sine travleste År altid holdt sin Søndag i Lyngby, fri fra alt Handelslivets strænge Arbejde, Kontorchef B u r m a n n B e c k e r, Frk. B j e l k e o. fl., som samledes i Præstegården efter Kirketid, hvor Rørdam bragte sine Tanker fra Evangeliet frem til Drøftelse med Gæsterne.

Det var i sådanne Timer, at mange ret følte, at for Rørdam var Arbejdet i Kirken og Samtalerne i Hjemmet i Grunden ét, og at Præsten i Kirkens Dragt og i Hjemmets private Dragt var den samme Mand, for hvem Embedet og Privatlivet havde den samme Opgave: at fremme et oplyst og kærligt Menneskeliv til Herrens Ære ved at føre Sjælene til Frelsen i Jesus Kristus.

Derfor har Rørdams Liv været til Vidnesbyrd for mange, og han hører til de trofaste Skikkelser i den danske Præsteskare, som har stridt den gode Strid og bevarer Troens Kraft og Glæde i mange Hjærter.

Han ytrede stundom, at det vilde være ham kært, om Gud vilde forunde ham at »falde på Valpladsen«, på Prædikestolen eller ved Altret. Dette skete ikke. Han oplevede nogle Sygdomsår til sidst, som han tog tålmodigt af Guds kærlige Faderhånd, indtil han den 18de Septbr. 1883 gik hjem til Gud i sit 78ende År. I et Brev fra 1870 siger han: »Jeg elsker det Embede og det Arbejde, og jeg har en Forestilling om, at når jeg er borte, vil her dog være en liden Kreds, der vil blive ved at bygge og bo ved Livets Kilde, og som jeg tør håbe at samles med i Guds Rige.«

Foruden min Slægts og mine egne Minder har, som det let vil forstås, Dr. Holger Rørdams udførlige og udmærkede Bog om Peter Rørdams Liv og Brevveksling i tre Bind (udg. 1891—95) været et godt Grundlag for ovenstående Skildring.

Et åndfuldt og smukt Billede af Rørdam har Pastor Morten Pontoppidan givet os i sin Bog: »En dansk Præst. Studier over Peter Rørdam«. 1898.

MINDER FRA PRÆSTEN CARL FOGS OG HUSTRUS HJEM I SKJOLD PRÆSTEGAARD

AF FRØKEN JULIE FOG.

Fru Anna Larsen, f. Hoff, begynder sine Minder fra sine Forældres Hjem i Vallekilde og Ubberup med de Ord: »Når man som jeg er født i en gammel Præstegård, så tror jeg, at Ens halve Sjæl bliver dér og aldrig bliver helt hjemme anden Steds«. Da jeg læste disse Ord, måtte jeg sige ved mig selv: Ja, sådan er det! De dyrebare, uforglemmelige Minder om Fader og Moder og hele Livet i Hjemmet lyse bestandig for Ens Sjæl, hvor langt end Årene skride frem, og man føler, at hvor meget godt Gud end har givet En siden, — intet var dog som den Velsignelse, vi modtog i det elskede Hjem, og den Fred og Glæde, vi ejede ved at leve under Faders og Moders Vinger.

1840 blev Fader kaldet til Præst i Skjold. Året før var han bleven forlovet med Emmy Eckard, Datter af Etatsråd Eckard, der i mange År havde været på St. Tomas og dér blev gift med en Vestindianerinde. De flyttede senere til Evropa, først til Holsten — Bedstefader var født i Lauenburg. De havde tre Børn med sig og bosatte sig senere i København. Moders eneste Søster, Anna, var bleven gift med Godsejer Tutein på Møen, og dér lærte Fader og Moder hinanden at kende, da Fader kom der til som Huslærer for Börnene.

Nogle Måneder efter at Fader var bleven Præst i Skjold, holdt mine Forældre Bryllup. Den Præstegård, de droge ind i, var yderst forfalden, men Moder sagde ofte, når hun siden talte derom, at det trykkede dem ikke, dertil vare de for lykkelige med hinanden. Næste År blev der dog taget fat på at istandsætte og udbedre Huset, og de glædede sig ved at se det hele komme i bedre Skik og blive så hyggeligt, som de gjerne vilde have det.

De første År af deres Ægteskab talte Fader og Moder indbyrdes udelukkende Tysk. Moder kunde den Gang kun meget lidt Dansk, da hendes Fader mest talte Tysk og hendes Moder kun Engelsk. Men da Krigen 1848 udbrød, var det dem bægge umuligt længere at tale Tysk i deres Hjem. Fra den Tid brugte de kun vort gode danske Sprog, som Moder meget snart lærte til Fuldkommenhed, ti hun elskede sit nye Fædreland af sit hele Hjærte.

Fader og Moder vare meget forskellige af Naturen, men jeg synes, det er umuligt, at nogen kunde passe bedre sammen og udfylde hinanden bedre, end de to gjorde det. Fader var ofte tung i Sind, men kunde lige så ofte være fuld af Lune og Spøg, ja så ubeskrivelig oplivende. Moder var alvorlig og rolig, med det rene, ædle Præg over sig, som jeg aldrig kan glemme, og som holdt alt, hvad der var lavt og urent langt borte fra Hjemmet. »En protestantisk Nonne«, kalder Birkedal hende i »En Livsførelse«, hvor han skildrer Skjold Præstegård. Vi Börn elskede Fader og Moder og syntes, at når vi kun måtte være hos dem og lege, hvor de vare, så var alt herligt. Men kun et Blik fra dem, når vi gjorde noget galt, var nok til at gøre os helt ulykkelige og til uden Ord at retlede os.

Når Moder om Aftenen kom ind til os, efter at vi vare komne i Sæng, og da bad Aftenbönnen med os, var det, som en Verden af Fred og Tryghed sænkede sig ned over

os. Og når vi i den tidlige Morgentime kom ind i Faders Stue og han fortalte os Bibelhistorie og talte med os om Gud, syntes vi, at vi så og hørte noget vidunderligt og dejligt, der ganske betog os.

De første År, efter at Fader var kommen til Skjold, talte han ofte om. Han stod da så sørgelig fjært og fremmed over for levende Kristendom. Rationalist var han vel egentlig ikke, men han mente dog nærmest, at når Mennesker kun anstrængte sig for at leve et hæderligt og godt Liv, kunde man ikke forlange mere af dem. Gud var langmodig og kærlig og tilgav da, hvad der manglede.

Som Student havde Fader været med i den Vennekreds, der kaldte sig »Tylvtten«, fordi den bestod af tolv unge Mennesker. Iblandt disse vare Vilhelm Birkedal, Fr. Barfod, C. C. Hall, D. G. Monrad, Lensgreve Fr. M. Knuth, Andresen, Georg og Viktor Bloch, Georg Aagaard og flere mindre kendte. Birkedal, som adskillige År tidligere var bleven en levende Kristen og havde sluttet sig nær til Grundtvigs kirkelige Retning, var meget bedrøvet over at se, at Fader stadig stod på sit gamle Stade. Han kom Gang på Gang til Skjold som den trofaste, kære Ven, han var. Han måtte selv se, om dog ikke Lyset snart tændtes for Vennen. Fader var tit trykket deraf, han var tavs og umeddelsom. Men så kom det Gennembrud, som Birkedal havde bedt til Gud om og så sikkert håbet på. Da faldt de i hinandens Favn med Tåre på Kind, med Taksigelse og inderlig Glæde. Fra den Dag var det Højtid for dem, når de mødtes i den samme Tro og i dyb Forståelse.

Inden dette Gennembrud skete hos Fader og han ud derfra fulgte mere og mere med i den kirkelige Retning, havde en stor Del af de gamle »Pietister«, hovedsagelig fra Nabosagnet Rårup, sluttet sig til ham. De kom stadig

i Skjold Kirke og hjemme i Præstegården. Fader og Moder holdt meget af dem og vare altid glade for at se dem hjemme. Men da disse Mennesker mærkede, at der var sket en Forandring med Fader, og at han havde sluttet sig så nær til Grundtvigs kirkelige Retning, bleve de ude af sig selv af Forbitrelse og kaldte Fader »en Djævelens Prædikant«. Mange Møder blev der holdt i deres Kreds, ved flere af dem kom Fader ogsaa til Stede, men Forholdet mellem ham og dem blev mere og mere spændt.

Så bade Fader og Moder disse Mænd om alle at komme hjem til Præstegården en Aften, for at prøve, om det dog ikke var muligt, at de ved ret at udtale sig for hverandre kunde komme til Forståelse. De kom da også, og Fader og Moder samledes med dem i Dagligstuen. Efter nogen Tids Forløb kom Moder ind til os Börn og tog os med sig tilbage, for at vi skulde være med at synge en Aftensang. Moder så alvorlig og lidende ud, og da vi kom ind til de andre, husker jeg, at vi bleve helt forskrækkede over at se de mørke, hårde Ansigter, som vi ellers altid för havde set så venlige og milde. Moder satte sig til Klaveret og vi sang — jeg mindes nu ikke mere, hvilken Salme det var. Da Salmen var sunget, rejste en af Mændene sig — en gammel Mand, som Fader og Moder holdt særlig meget af. Han gik hen til Moder, faldt hende grædende om Halsen og udbrød, at nu så han, at Fader og Moder vilde det bedste, at de havde gjort dem Uret og han bad dem derfor om Tilgivelse. Denne gamle Mand vedblev at komme i Faders Kirke og i vort Hjem, og han var til sin Død en kær og god Ven for os. Men alle de andre kom aldrig mere.

Et Minde fra Barndomsårene står meget levende for mig. Det skriver sig fra en Nyårs Aften. Fader var om Eftermiddagen gået ud på Sygebesøg. Det blev Aften, men han kom ikke hjem. Moder og vi Börn bleve, alt som Tiden gik, mere og mere urolige og ængstelige over,

at han stadig blev borte. Endelig hørte vi ham komme og styrtede ud til ham med mange Spørgsmål. Fader tog os kun stille med sig ind i Stuen, dør sank han ned i en Stol, skjulte sit Ansigt i sine Hænder og græd så hjerte- ligt. Da han endelig kunde tale, begyndte han at fortælle Moder om, hvad han havde oplevet, og sagde, at denne Nyårs Aften dog var den bedste, den vidunderligste, han havde levet. Han kom nu fra en Mand, der længe havde

Skjold Præstegård. Efter Tegning af C. Båge.

ligget meget syg, en forbitret Modstander af Gud og alt, hvad Guds var. Mange Gange havde Fader besøgt denne Mand, men til sin Sorg altid fundet ham lige hård og uimodtagelig. Men da Fader denne Aften kom til ham, var den syge som forvandlet, ude af sig selv af Sorg over sit syndige Liv, for hvilket hans Øjne vare blevne opladte. Han bekendte med Smærte, at han havde hadet Gud og havde været forbitret på Fader, fordi han blev ved at komme til ham og tale kærligt og advarende til ham, tale om Gud og om Menneskets Synd. Han vilde nu ikke slippe Fader, holdt stadig fast på ham og bad

ham råbe og bede til Gud om for Jesu Skyld dog at tage ham til Nåde. Fader var så rystet og dog så glad og opfyldt af Tak, fordi denne stakkels Mands Hjærte endeligt var blevet opladt for Guds Nåde. En lille Tid efter døde denne Mand i Fred.

Da Fader kom til Skjold, brugtes endnu den såkaldte »evangelisk-kristelige« Salmebog, der jo, som det blev sagt med Rette, hverken var evangelisk eller kristelig. Den indeholdt næsten udelukkende Salmer, der handlede om Dyd og gode Gærninger og om Guds Forsyn, men såre lidet om sand og ægte Kristendom. Efterhånden bleve Fader og Moder mere og mere fortvivlede over denne Salmebog, da et stærkt og varmt Liv rørte sig i deres egne Hjærter. En Jul forskrev Fader da et første lille Hæfte af Grundtvigs »Festsalmer« og uddelte det som en Julegave til hvert Hjem i Sognet. Moder var meget musikalsk, og en god Ven af os, daværende Kapellan R i s o m i Glud ikke mindre. Han sang meget smukt, og gennem ham fik Moder flere af Melodierne til de nye Salmer, andre af Pastor B a l l e i Nibsager, der selv var Komponist. Han har, foruden til mange andre Salmer, skrevet Melodi til »I denne søde Juletid« og til »Herren han har besøgt sit Folk«. Moder indøvede nu Melodierne til de nye Festsalmer med en stor Del af de unge, og vi Börn sang dem af Hjærtens Lyst fra Morgen til Aften. Her må jeg også först og fremmest nævne vor kære, trofaste Ven, Lærer og Kirkesanger J e n s e n, der i 27 År var Faders Støtte og Hjælp, og til hvem hele vort Hjem var knyttet med de stærkeste Bånd. Efterhånden som der kom flere og udvidede Hæfter af »Festsalmerne«, fik Menigheden også disse, og den Sang, der nu kom til at lyde i Skjold Kirke, glemmer næppe nogen, som hørte den. Som Tiden gik, sluttede en Mængde Sognebåndsløsere sig til Fader, og det strømmende Liv både i Kirken og hjemme

i Præstegården er uforglemmeligt for alle dem, der vare med deri.

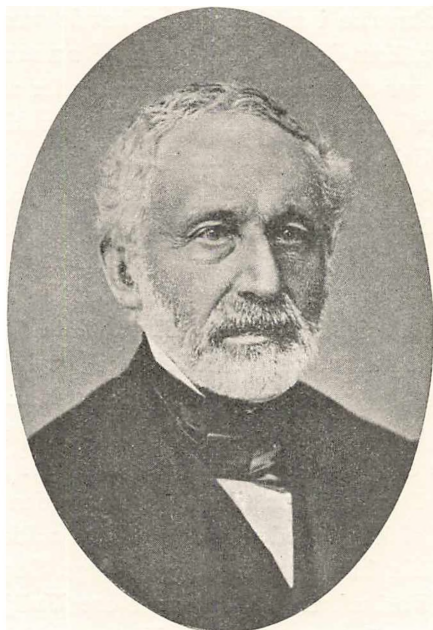
Når det kimede til Højtid på de store Festdage og Menigheden, både inden- og udensogns, strømmede til Kirken, var det vel ikke let at sige, hvem af de to, Præsten eller Menigheden, der var gladest for at mødes og samles i Fællesskabet.

Da Festsalmerne i adskillige År havde været brugte i Skjold Kirke, kom daværende Biskop B r a m m e r på Visitsats. Han var en meget skarp Modstander af Grundtvig og den kirkelige Retning. Han udtalte nu til Fader sin bestemte Misbilligelse af, at disse Festsalmer bleve brugte her, og ikke mindst af, at Fader havde indført dem på egen Hånd. Biskoppen forlangte, at Fader skulde skaffe og indsende Menighedens e n s t e m m i g e Ønske om at beholde Festsalmerne. På anden Betingelse vilde han ikke tillade deres fortsatte Brug. Alle Sognefolkene, på ni nær, søgte nu om Tilladelse til at beholde deres kære Salmer og Ansøgningen blev indsendt til Biskoppen. Der gik nu et halvt År, men der hørtes intet om Sagen. Fader rejste da til København for at tale med Kultusminister H a l l. Denne sagde til Fader, at da den langt overvejende Del af Menigheden havde ønsket at beholde Festsalmerne, vilde han ganske roligt lægge Sagen til Side uden noget Forbud, trods Bispens store Uvilje imod Salmerne og hans bestemt udtalte Forlangende om at forbyde dem.

Få Måneder senere blev M o n r a d Halls Efterfølger som Kultusminister, og ganske kort Tid efter fik Fader Meddelelse ad officiel Vej om, at da de fleste af Menigheden ønskede at beholde Festsalmerne, nærde Ministeriet Betænkelighed ved at fratage Menigheden disse Salmer, hvorfor Tilladelse til deres fortsatte Brug herved gaves. At Præsten samtidig fik en Irettesættelse, fordi han på egen Hånd havde indført Salmerne, kunde

Fader jo bære let, så stor som Menighedens Glæde var over denne Afgørelse.

Når jeg tænker på Faders kære Præstevener, der i de År kom til os som vi til dem, står Samværet med dem i et Stråleskær for mig: Birkedal, »Budstikke-Boisen«, Sveistrup, Svendsen fra Jelling, Otto

Pastor CARL FOG.

Møller og Gad i Søllerød, — vi vare kun Börn eller ganske unge, men hvor står det levende for mig, det Samliv imellem dem og vore Forældre! Hvor de glædedes sammen, og Samtalerne, der førtes. Tit sade vi ganske stille i et Hjørne, hørte til og »nøde, som vi nemmede«. Og, hvor blev der sunget, ikke mindst, når den elskelige Sveistrup kom. Han lærte os så mange nye Salmer og fik igen mange hos os. — Mange Ture bleve gjorte til

Nørup, hvor Sveistrup den Gang var Præst, også til Rødding og Vejen, hvor han senere var. Sveistrups ældste Søn, Povl, var vor Barndomsven og Skolekammerat. Han var i tre År i vort Hjem og undervistes sammen med os af vor Huslærer, teologisk Kandidat M a d s e n, der senere blev ordineret Medhjælper hos Svendsen i Jelling.

Fru FOG.

Madsen var de første År, han var hos os, meget pietistisk og mørk. I de År brændte han alt, hvad han ejede af såkaldte »verdslige« Bøger, deriblandt Blichers Noveller, J. L. Heibergs Skrifter, »Elverhøj« og mange andre. Over sin Sæng havde han hængende en Tegning, der fremstillede »den smalle« og »den brede« Vej. På den sidste så man Mennesker danse på røde Roser hen imod en stor, sort Hule, hvorfra Flammer sloge ud og Djæv-

len strakte sine lange, sorte Arme frem og trak Menneskene ind i Hulen. Denne Tegning tog han ofte ind i Skolestuen og viste os Børn den og sagde, at sådan vilde det gå os, hvis vi ikke vare lydige imod Gud. Jeg kunde skælve af Angst og Rædsel, og jeg så det Billede for mig altid og drömte om det om Natten. Der gik lange Tider, hvor jeg, hver Gang der var sorte, mørke Skyer på Himlen, og især under Tordenvejr troede, at det nu var Dommedag og at vi vist nu skulde dömmes og kastes ind i den sorte Hule. — Senere skete der et fuldstændigt Omslag med Madsen. Han sluttede sig helt til den kirkelige Retning, blev glad og frimodig, og vi Børn kom til at holde meget af ham og af at gå i Skole hos ham.

Iblandt de mange, der kom hjemme i Præstegården, var en, der altid var såre velkommen. Det var **P e t e r L a r s e n D o n s**, også kaldet **S k r æ p p e n b o r g**. Han kom dels alene, og holdt da Møder sammen med Fader, eller kom med **B o i s e n** eller **S v e i s t r u p**, når han var på lange Rejser, ofte til Vensyssel. Han kørte selv for disse Præsteverner og lagde næsten altid Vejen om ad Skjold, hvor de gjerne alle holdt Møder sammen og talte. Peder Larsen står så levende for mig, ejendommelig og djærv, som han var, en Kæmpeskikkelse at se, med sit fynske Mål, livlig, varm og ivrig. En Gang var der för ham kommen en **Kniplingskræmmer** fra Tønder, som vilde falbyde sine Varer. Denne Mand var ikke tiltalende, han var gusten og havde et listigt Udtryk i sit Ansigt. Han mældte sig som »en Broder i Herren« og var meget ivrig for at få sine Varer solgte. Fra os gik han ind i Byen for at handle videre. Mens han var borte, kom Peter Larsen, og Fader og Moder kom da til at nævne Kræmmerens Navn for ham, fortalte, at han var her og vist snart kom tilbage. Peter Larsen fløj da op med det Udbrud: »Den skinhellige Hykler! Den Lögner og Bedrager! Lad mig få fat i ham!« Da Kræmmeren i det samme kom ind i

Gården, løb Peter Larsen ud til ham, tog Manden i Kraven og talte ham alvorligt til. I samme Nu forsvandt Kræmmeren og vi så ham aldrig siden. Peter Larsen kendte godt Manden fra hans Omstrejfen på Handel og havde ofte erfaret, hvorledes han, der intet havde med Kirken at gøre, søgte at slå Kapital af at kalde sig en »Broder i Herren« på de Steder, hvor han mente, at det kunde tænkes at være fordelagtigt for hans Handel.

Sidst i Halvtredserne kom der en meget alvorlig og trang Tid for Fader på Grund af en Skilsmissesag. Under særlig stygge og graverende Forholde vilde en fraskilt Kone i Faders Sogn giftes med en Karl, der havde tjænt hos hendes Mand. Fader nægtede at vie dem og de klagede til Biskoppen. Der kom fra Bispen Pålæg om, at Fader skulde vie Folkene, men Fader nægtede atter at gøre det, fordi det stred imod Guds Ord og hans Samvittighed. Der blev på ny afkrævet Erklæringer, der gik frem og tilbage mellem ham, Bispen og Ministeriet. Fader fik ikke den aller mindste Støtte hos sin Biskop, og nu blev der også skrevet lange Artikler i Bladene om det utrolige og utilbørlige, at en Præst nægtede at udføre, hvad der påhvilede ham i hans Embede. Aviserne hævdede, at den Tale, at det stred mod Præstens Samvittighed, kunde der ikke tages Hensyn til. Præsten måtte gå af, når han ikke vilde gøre, hvad han skulde.

Ikke èn støttede Fader hverken mundtligt eller skriftligt; han blev kun angreben alle Vegne fra. Således stod Sagen i henved to År. Til sidst blev der fra Ministeriet afgivet den Kendelse, at Fader skulde vie dette Par eller tage sin Afsked. Det var tunge Tider, men Fader var rede til at gå af, hvor tungt det end vilde være, hellere end at handle imod, hvad Gud i hans Samvittighed bød ham.

Da, i det yderste Öjeblik, skrev Faders Ungdomsven, Pastor Andresen i Hammel til ham, at han havde

först nu, for få Dage siden hørt om det endelige Pålæg, Fader havde fået om at udføre Vielsen eller gå af. Han kunde ikke udholde at tænke sig, at noget sådant skulde times Fader, fordi han vilde lyde Guds Bud og ikke handle imod sin Samvittigheds Bydende. Det stod nu for Andresen ikke som noget, h a n ikke k u n d e gøre, h v i s han måtte bruge »det Mynster'ske Ritual«. Han vilde i så Fald komme og på denne Måde forrette Vielsen i Faders Sted. Det blev da ordnet således. Men da Andresen kom hjem til os fra Kirken, sagde han i stor Sindsbevægelse til Fader: »Nu er det sket; men det er sidste Gang, jeg vier nogen fraskilt!«

Efter Kampen fulgte flere rolige År med det rigeste Samliv mellem Præstegården og Menigheden, mellem os og Venner i den nærmere Kreds og med de mange tilrejsende Præsteventner og deres Familier. Når de kom, var der Møder både i Kirken og i Præstegården. Der blev også holdt de såkaldte »Lægmandsmøder« i Horsens, hvor Fader altid var med og deltog i Forhandlingerne.

Til Jelling gik Rejsen ofte, ti Fader og Pastor Svendsen holdt særlig meget af hinanden og forstode hinanden så godt. De vare bægge alvorlige Kristne og de havde dertil åben Sans for Lune og uskyldig Spøg. Når vi vare i Jelling, talte Fader gjerne flere Gange på Seminariet, og det var åbenbart til gensidig Glæde for ham selv og for den Ungdom, der samledes om ham.

Påskefesten står for mig i et særligt Skær, så langt jeg kan huske tilbage. Det Præg, der hvilede over Hjemmet på de forskellige Helligdage, kan jeg aldrig glemme, og jeg synes, at jeg ikke andre Steder har fundet det, som det var i vort Hjem. Den Höjtid og Stilhed, der var Aftenen för Skærtorsdag og Langfredag og ikke mindst over Påske Lördag: »Dag til Hvile, Dag til Glæde«, så forvæntningsfuld, når vi alle samledes og Fader læste »Påskeliljen« höjt for os og Kirkeklokken ringede den

store Højtid ind. Og så Påske Morgen, hvor var den ubeskrivelig! Menigheden strømmede til fra nær og fjærn under Klokkernes Kimen; og den fuldtonende Salmesang, den dybe Troens Vished om Sejr over Døden; Glæden og Takken, der ligesom ikke kunde rummes under Hvælvingerne! Ja, velsignede være de Minder! —

Da Pastor Andresen kom for at udføre den för omtalte Vielse af den fraskilte, var hans Søstersön Christoffer Bågø med ham og var for første Gang i vort Hjem. Han kom igen de følgende År, når han i Sommerferien var på Fodtur, og han blev en kær og velkommen Gæst. Uendelig megen Glæde havde vi sammen, og Sang og Musik var en af de ikke mindste. 1863 blev han forlovet med min eneste Søster, Louise, og to År efter skulde de have Bryllup. Bågø var da bleven Lærer ved Tangs Seminarium i København. Den 17. Avgust skulde blive deres Bryllupsdag, men en Uge för blev min Søster pludselig syg af Skarlagensfeber, som da var ret udbredt i vor lille By. Samtidig med Louise blev også en af Præstegårdens Karle angreben af Sygdommen. Lægen havde opgivet ham, men anså ikke min Søsters Tilstand for særlig farlig. Bågø var kommen en Uge, för Louise blev syg, og vilde efter et kortere Ophold hos os drage ud på en rask Fodtur for efter den at vende tilbage til Bryllupsfesten. Men da Louise blev syg, opgav han Turen, og det blev jo snart klart for os alle, at Bryllupet måtte opsættes.

Natten til den 13. Avgust, da vi andre vare gåede til Ro og kun Moder vågede, skete der et pludseligt Omslag i Louises Tilstand. Moder blev forfærdet og kaldte på os alle. Ak, vi kom kun op for at se de sidste Trækninger gå hen over det kære, elskede Ansigt. Det var, som Lynet var slået ned lige foran os. Vi stode som lamslæede. Bågøs Fortvivelse, Bruden død og hele Hjem-

met fuldt af hendes Udstyr, som Dagen efter skulde have været sendt over til hendes ny Hjem i København.

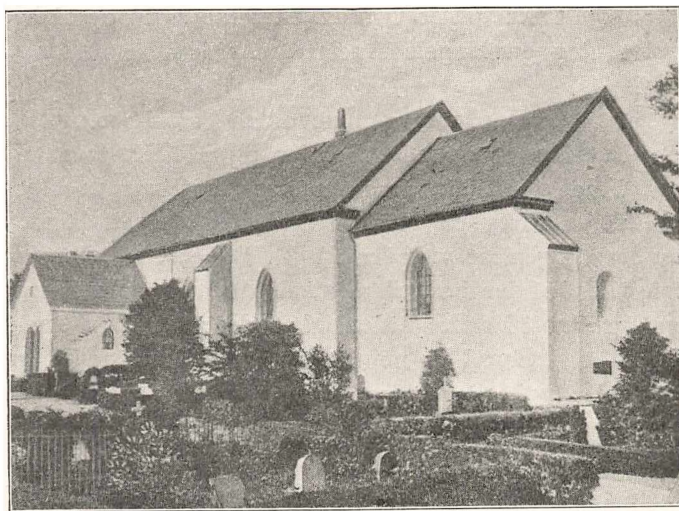
Forbindelsen med Omverdenen var den Gang ikke, som den er nu, og det var umuligt at meddele alle, hvad der var sket, kun de nærmest boende kunde vi underrette derom. Bryllupsdagen var jo nær, og Følgen blev, at Breve, Lykønskninger og Brudegaver strømmede ind og truede med at knuse vore Hjærter ved den forfærdelige Modsætning til, hvad vi nu stode i.

Tre Dage efter at de milde, kære Øjne havde lukket sig for altid, blev den lille Søster båret over i Kirken for at stedes til Hvile. Over Kisten med sit rige Blomsterflor bredtes hendes hvide Brudeslør. Stor og inderlig var den Deltagelse og Kærlighed, der fra alle mødte os i denne tunge, tunge Tid, og ubeskrivelig var den Deltagelse, der vistest Bågø. Dagen efter Jordefærden, på den Dag, der skulde have været hans Bryllupsdag, rejste han tilbage til sit ensomme Hjem i København sammen med sin Moder, der var kommen over til os. Enhver kan vel tænke sig, hvorledes det var at komme tilbage og se det, der skulde have været deres Hjem, som kærlige Hænder havde smykket og gjort hyggeligt til dem!

En tung Vinter fulgte efter dette Slag. Især var Moder så nedbøjet, at vi nærrede den største Bekymring for hende. Det varede langt ind i det følgende År, før det begyndte at lysne lidt, og før der igen faldt lidt Ro og en lille Glædestråle ind i det gamle, kære Hjem.

1866 åbnede Kandidat Jens Nörregård sin Højskole i Testrup ved Århus, opfordret dertil af en Del af Omegnens Befolkning. Han bad Bågø om at følge med som Lærer ved Skolen, Bågø tog imod Kaldet, og dermed kom vort Hjem og Nörregård til at kende hinanden og snart til at stå hinanden meget nær. At skildre det Udbytte og de gode, dejlige Dage, vi have haft sammen,

formår jeg slet ikke. Mange vare de Rejser, der bleve gjorte fra Skjold til Testrup og omvendt. Den inderligste Forståelse i de højeste og dybeste Forholde, og en vederkvægende Samstemning, også i Spøg og Lune prægede ikke mindst Faders og Nørregårds Forhold til hinanden, men det er dog vanskeligt at sige, hvem af os alle der mest glædedes over Samlivet. Da Bågø 1871 blev gift med Anna Margrete Feddersen, fik

Skjold Kirke.

vi kun en kær og nær Veninde mere. I bægge Hjem havde Musik en fremtrædende Plads, og foruden alt det, som ellers bandt os sammen, bragte denne Nydelse os mange dejlige Timer.

Jeg har tidligere omtalt, at Faders Sind af Naturen var tungt, men dog tillige så livligt og fuldt af Lune og Sans for Spøg, så at det, når han var glad, var som skinnede Solen over hele Hjemmet. Hvad der kunde møde af Bryderier og Fortrædeligheder, følte vi slet ikke, når

Faders Ansigt kun var lyst. Men kom de tunge Dage, var det, som svandt Glæden bort og alt var trist.

De, der samledes i Skjold Kirke, kendte også dette, og mange talte om, hvor tung og böjet Fader kunde træde ind i Kirken og hvor det også prægede hans Prædiken. Men så var det ofte, når han ved Altret vendte sig om og lyste Velsignelsen, som hans Ansigt skinnede og strålede af et Lys, der var tændt i hans Sjæl. Faders kæreste Evangelium var det til 2den Juledag, og jeg måtte ofte tænke på de Ord om Stefanus: »Og de så hans Ansigt som en Engels Ansigt«, når jeg så Fader således.

Jeg kan ikke noksom fremhæve den Forståelse og Samstemning, der var mellem Fader og Moder, trods den store Forskel mellem deres Naturer, og hvor de bægge satte deres Præg på Hjemmet og gav det en Rigdom, som først og sidst vi Börn fik Velsignelse af, men som også alle de, der kom ikke alene til Kirken, men også kom hjemme i Præstegården, glædedes ved. Ofte tænkte jeg ved mig selv: Mon nogen dog har så trofaste Venner som Fader og Moder? Men jeg husker også, at jeg egentlig ikke undrede mig derover, da jeg syntes, at ingen var som de.

Der gik nu en Del År, og Hjemmet havde gode, blide Dage. Da oprandt 1880, og med det År atter usigelig tunge Tider. Min eneste Broder, E c h a r d, var Læge og havde som sådan været ansat et År ved Kryolit Brudet i Ivigtut i Grönland. Da han 1877 kom hjem til Danmark, slog han sig foreløbig for en Tid til Ro i Præstegården. Han havde, før han tog til Grönland, virket her som Læge, og da han nu atter fik megen Praksis, blev han boende her. I Vinteren 1879—80 var han tit ikke rask, men talte ikke videre om det, så vi anede ikke, hvor alvorligt det i Virkeligheden var. Da Moder samtidig blev ængstelig syg af en Hjærtelidelse, vare vi så opfyldte af

hendes Tilstand, at vi ikke tilstrækkeligt lagde Mærke til min Broder, som aldrig klagede sig. Natten til Skærtorsdag døde han pludseligt af et Hjerteslag, uden at nogen af os anede det mindste derom, før vi om Morgen fandt ham død i Sængen. Det faldt os dobbelt svært, fordi ingen af os havde kunnet være hos ham i hans sidste Stund. Og til Sorgen kom Angsten for Følgerne af det Indtryk, det vilde gøre på Moder, som var så svag og lidende. Aldrig vil jeg kunne glemme den Langfredag, da jeg fulgtes med Fader over i Kirken og de Blikke fulde af Kærlighed og den dybeste Deltagelse, der mødte ham fra Menigheden, der ventede på ham uden for Kirken, — og Påske Morgen, da Kirkeklokkerne kimede over til den stille Præstegård, hvor Døden var til Huse. Anden Påske Dag kom Bågø og prædikede for Fader, og tredje Påske Dag blev min Broder jordfæstet.

Den Sommer, der fulgte efter, var fuld af Bekymring. Moder var stadig syg og svævede i flere Måneder mellem Liv og Død. Fader begyndte at lide af Kongestioner til Hovedet. Det nedtyngede hans Sind og gjorde ham det såre vanskeligt at passe sin Gærning, ja, det var Tider så tunge, at der næsten ingen Udvej syntes at være. Der var den Gang en stor Mangel på teologiske Kandidater og det så ud som umuligt at få en Kapellan. Endelig skaffede en god Ven, Pastor Plesner i Glud Fader en Hjælper. Det var en ung Slægtning af ham, nuværende Pastor Malta Müller. Da han kom, begyndte Trykket i Faders Hoved at vige, og da Moder samtidig, om end kun langsomt, bedredes, lysnede det igen lidt over det kære, hårdt prøvede Hjem.

Efterhånden som Vinteren gik, blev Fader igen helt sig selv og udførte atter sin Gærning med Liv og Glæde. De påfølgende to År vare som et Vidunder for os, der havde oplevet de usigeligt tunge Tider, men først og sidst et Vidnesbyrd om Guds Kærlighed og Nåde.

I Efteråret 1883 begyndte Moders Hjærtelidelse atter at tage et meget alvorligt Forløb og den tog stadig mere til. Den 22. Januar 1884 kaldte Gud vor elskede Moder hjem til sig. Hun havde alle Dage været Hjemmets Lys og dets Kraft og Trøst under alle Tilskikkelser.

De første Måneder efter Moders Bortgang blev Fader holdt forunderligt oppe trods den store Sorg og det dybe Savn. Men så indfandt sig atter det ulidelige Tryk i hans Hoved, og hele den påfølgende Sommer vare hans Lidelser meget store og svære at bære. Pastor Malta Müller havde det foregående Efterår fået Embede og Fader var derfor ene om Arbejdet, som hvilede med Centnervægt på ham. Længe var det umuligt at få Hjælp, men endelig fik Fader den nuværende Pastor Andersen i Glud, som blev hans Kapellan. Tilstanden bedredes vel, dog ikke så kendeligt som efter det forrige Anfald. Juledag prædikede Fader for sidste Gang. Søndag den 11. Januar 1885, da Pastor Andersen forrettede Gudstjænesten, var Fader i Kirke og syntes at have det helt godt. Da vi kom hjem var han livlig og talte med os om mange Ting, som han plejede at gøre, når han følte sig vel. Men om Eftermiddagen, da han gik inde i Dagligstuen, så jeg ham pludselig vakle, og da jeg ilede til og greb ham, for at han ikke skulde falde, sank han med et sidste Blik på mig om i mine Arme og døde et Øjeblik efter uden at have kunnet tale et Ord til Afsked.

Efterretningen om Faders Død nåede snart ud i Menigheden, og jeg mindes altid med dyb Taknemmelighed den inderlige Kærlighed til ham, der lagdes for Dagen fra alle, og deres Sorg over hans Bortgang. Inden Årsdagen for Moders Død oprandt, stedtes Fader til Hvile ved hendes Side i Læ af den gamle Kirke.

Den 17. Januar samledes en Skare så stor, at Kirken var overfyldt til Trængsel. Mange vare komne langvejs fra, og kærlige Hænder havde klædt Kirken i Højtids-skrud.

Hjemmets gamle Ven, Pastor Plesner, talte først, dernæst Faders Kapellan, Pastor Andersen, der varmt og smukt skildrede det Indtryk, han havde fået af Fader i den korte Tid, de havde virket sammen. Derefter talte Nörregård, og efter ham Pastor Paludan fra Gunderup. Han nævnede Ordet: »Stormene kom og Vandløbene faldt an imod Huset, men det stod fast, fordi det var bygget på Klippen«. Båge talte om det ydmyge og kærlige Sind, som han ikke havde set hos nogen anden som hos Fader, og han mindede også om, at det var Faders Højtidsdag i Kirken, når han talte om Stefanus med det strålende Öje midt i Nøden. Derfor kunde Fader også, om han end havde måttet sukke: »Min Sjæl er mæt af Ulykker«, råbe til Herren sin Gud og igen takke og prise ham for hans Nåde og Trofasthed. Sidst talte Faders Brodersön, Pastor Johannes Fog og mindedes Fader, både i Kirken og hjemme. Efter Bekendelsen af Menighedens Tro, og efter at Pastor Sveistrup havde lyst Velsignelsen, forrettede Pastor Fog Jordspåkastelsen.

Et halvt År efter var det gamle Hjem lukket, det Hjem, der var så fuldt af Minder om et rigt og velsignet Liv, men først og sidst om Guds Nåde, Kærlighed og Trofasthed.

MINDER FRA FREDERIK OG EMILIE BARFODS HJEM.

AF DR. MED. H. P. B. BARFOD.

Fra mange Sider er jeg bleven opfordret til at medtage mine Forældre og deres Hjem i denne Samling af »Minder fra gamle Grundtvig'ske Hjem«. Jeg har næret nogen Betænkelighed ved at efterkomme Opfordringen, da jeg för har skildret mit Barndomshjem og derfor har måttet gentage noget af, hvad jeg för har fortalt. Jeg har dog slået mig til Ro med den Betragtning, at dette Hjem ret egentlig hører med i den Kreds, der sluttede sig til Biskop Grundtvig, at denne Bog henvender sig til en anden Læsekreds end den, jeg för har skrevet for, og at der her også er fremdraget Minder, der ikke tidligere ere gengivne af mig. Måtte Skildringen give et nogenlunde klart Billede af Hjemmet.

Lördagen d. 11. September 1841 oprandt med høj Himmel og klar Sol over Fuglebjærggård, der havde smykket sig til Fest. Her havde i flere År Emilie Birke-dal, født d. 18. Oktober 1813, været i Huset hos sin ældste Søster, Frederikke, gift med Forpagter A. Thomsen. De to Søstre havde altid stået hinanden hjærtelig nær, og Emilie havde været sin Søster en god og kærlig Støtte i det daglige Arbejde på den store Gård. Her var det jo ikke alene Omsorgen for den opvoksende Börneflokk, der lagde Beslag på Tid og Kræfter. Her var en stor Husholdning, og det var ikke i de Tider som nu, at man fra Bager og Slagter fik bragt, hvad der krævedes til Livets Ophold i det daglige. Nej, her som overalt blev der slagtet, saltet og røget, her blev der kænet

Smör, lavet Ost og brygget Øl. Og ikke det alene: Fårenes Uld blev kartet og spunden, og når Tøjet kom fra Væveren, blev der klippet og syet både Overtøj og Under-tøj. Her var sandelig nok at tage Hånd i!

Men for de to Søstre gik alt let og fornøjeligt, som oftest under en af Datidens kønne, troskyldige Sange.

Søstrene vare fødte på Møen, på Ålebækgård, hvor deres Fader, Ludvig Harboe Birkedal, var Forpagter. Han døde ung, allerede 1819, og Moderen, Agathe Johanne, f. Husum, drev Gården til Forpagtnings-tidens Udløb 1823 ved Hjælp af sin udmærkede og trofaste Avlskarl Hans Ottesen, hendes og alle Børnenes fuldtro Ven. Det havde været et lykkeligt Barn-domshjem, og altid levede Mindet om det i stor Kærlighed hos Børnene lige op i den høje Alderdom. Klinten og Stranden ved dens Fod elskede de alle, de stode for dem i Æventyrets og Skønhedens Stråleglans alle Dage.

Frederik Barfod, Emilie Birkedals Brudgom, var Jyde, født d. 7. April 1811 i Lyngby Præstegård ved Grenå, og skönt han kun var godt 11½ Aar, da han omplantedes til Sælland og siden levede hele sit Liv dør, følte han sig dog altid som Jyde. Han og hans Gærning i trofast og kærligt Arbejde for Folk og Fædreland er vel ret kendt, og i Følge denne Bogs Plan omtales her i det væsentlige kun Hjemlivet.

Frederik Barfod havde lært Emilie Birkedal at kende gennem sin Ungdomsven, hendes Broder Vilhelm Birkedal. De vare blevne trolovede d. 11. September 1837, og samme Dag sagde han til sin Fæstemø: »I Dag om fire År holde vi, om Gud vil, vort Bryllup!« Det skete altså også. Brudgommens gamle Fader, Provst H. P. Barfod i Fakse, viede det unge Par i Fuglebjærg Kirke, den elskelige Digter B. S. Ingemann, bægges kære Ven, var Bruddefører og Fru Lucie Ingemann havde bundet Brudekransen af Blom-

ster og Grönt fra sin egen Have i Sorø. Efter en lille Bryllupsrejse til Slægt og Venner på Sælland flyttede de Unge ind på 1ste Sal i Villaen Nr. 10 i Bredegade på Frederiksberg og begyndte her det lykkelige Samliv, de fik Lov at leve med hinanden i henved 55 År. D. 14.

FR. BARFOD. 1837.

September 1843 så deres første Barn Dagens Lys, en Søn, som Grundtvig døbte i Frederiksberg Kirke og som opkaldtes efter sin Farfader. Fra dette Hjem har jeg ingen Minder, ti allerede 1844 flyttede mine Forældre til »Søvæng«, der lå på Byens Side af St. Jørgens Sø, med Indgang fra Gl. Kongevej. Her fik de deres første

Datter d. 29. Januar 1845. Hun fik sin Mormoders Navn *A g a t e* og blev, ligesom de følgende Børn, døbt af Grundtvig. Heller ikke fra dette Hjem har jeg noget Minde. Faders Arbejde gjorde det nødvendigt for ham at bo nærmere ved Bibliotekerne og Bogtrykkeren, og 1847 flyttede mine Forældre derfor til Nørregade 26—27, lige over for Krystalgade. Men så meget rigere bleve Minderne fra denne Bolig.

Jeg ser mig selv en Morgen løbe ud ad Køkkendören. Uden for den stod Posten og over Brönden lå et Trædække. Dette må have været løst, ti det vippede om ved min Vægt og jeg styrtede ned i den ret dybe Brönd. Heldigvis så Fader fra sit Vindue, hvad der var sket, og sprang i en Fart ud for at redde mig fra den visse Død. Han lagde sig på langs ved Kanten af Brönden og greb mig i Kraven, da jeg dukkede op på Overfladen af det kolde Vand. Han bar mig ind, og jeg mindes endnu den stumme Rædsel, der havde grebet os alle, og min Moders kærlige Favntag, da hun klædte mig om.

En anden Begivenhed gjorde et meget stærkt Indtryk på os alle, ja gör det endnu på mig, når jeg tænker derpå. I samme Gård som vi boede Professor *F r. H a m m e r i c h*. Der var mange Børn i Ejendommen og vi legede tit sammen i den store Baggård. En af *Hammerichs* Dreng havde fået en smuk Flitsbue, til hvilken der brugtes korte, skarpe Stålpile med en Dusk spraglet Uldgarn bag på. Der blev snart tegnet en Skive på en Dør i Baggården, og så skulde vi skyde på Omgang. Det var en morsom Leg, og den gik muntert og godt til at begynde med. Men så, da en af *Hammerichs* Dreng skød, skete Ulykken. I det samme gik Dören, på hvilken Skiven var tegnet, op, ud kom en lille Pige, *Adamine Olsen*, og i Steden for at ramme Skiven, plantede Pilen sig i Barnets ene Öje. Hun styrtede om med et Skrig og vi stode alle som lamslædede. Professor *Hammerich*

tog sig dette meget nær. Han var en god og kærlig Mand, og han var således stillet, at han kunde træde hjælpende til. Det gjorde han nok også i rigt Mål, efter hvad jeg tror at vide.

Mit Hjem står for mig på denne Tid, som altid siden, som et lyst og trygt, fredeligt og kærligt Sted, hvor der var godt at være. Af dem, der kom til os, og som altid bragte Liv og Glæde med sig, mindes jeg endnu nogle, vel nærmest, fordi de gave sig meget af med os Börn.

Om Dagen arbejdede Fader flittigt ved sin Pult eller sit Skrivebord, men Dören fra Dagligstuen stod altid åben ind til hans Værelse, og Legen gik lige frit og uhindret i bægge Stuer, ti Fader lod sig aldrig forstyrre af vor Leg. I Mørkningen kom Fader ind til Moder og os Börn, og så fortalte han os så meget, og han og Moder lærte os så mange små Sange. Det var en festlig Time for os. Jævnligt kom også en eller anden i Besøg. Jeg blev ikke mindst glad, når Dören gik op og Jens Lassen Knudsen stod i vor Stue. Han var en stor Börneven, og Kærlighed og Glæde lyste ud af hans milde Öjne. Han kom meget ofte, ti der var et inderligt Venskabsbånd mellem ham og mine Forældre, så vort Hjem næsten også var hans. Jeg tror, han tilbragte hver Juleaften hos os i de År, han lå ved Universitetet. Julen 1850 gav han mig Luthers lille Katekismus. Ofte tager jeg den endnu frem, og jeg tænker da på min Barndomsven. Og hvor kunde Knudsen synge! Han havde en lys og klar, klokkeren Stemme, som det var ham en Lyst at bruge og os alle en Lyst at høre. Jeg synes endnu, jeg i Tanken kan høre den og glæde mig ved den.

Lige så hyppige og kære Gæster vare Peter Outzen Boisen og hans Hustru Meta, Grundtvigs Datter. Jeg syntes, at Knudsen og Boisen i mange Måder lignede hinanden: de samme milde, kærlige, lysende Öjne og den samme dejlige Sangstemme. Disse to stå klarest

for mig, men der kom jo mange flere. Af Venner fra Landet mindes jeg, foruden Slægten, blandt andre den udmærkede Forstander Steffensen fra Holsteinsminde og Skolelærer Rudmose fra Ferslev ved Roskilde. Når denne trådte ind med sit runde, glade, rødmussede Ansigt, havde han altid med sig et Par store, friske »Landbrød«, som vi Börn vare henrykte for.

Men så oprandt den Tid, om hvilken der blev sunget: »Lyksalig den, som med sit Folk en sådan Tid har levet!« Den Lykke oplevede jeg, og så lille, jeg end var, levede jeg så fuldt og helt med, at jeg endnu, mere end syvti År derefter, har klare Minder om Danmarks Kamp for Sandhed og Ret. I Marts 1848 udbrød det skændige Oprør, der æreløst støttedes af vor falske, troløse Fjende mod Syd. Krigen satte sit dybe Spor også i vort lille, fredelige Hjem og kom til helt at præge det. Vingeslaget af »Ånden fra 48« susede også over vore Hoveder og fik vore Hjærter til at banke i Takt med alt det ædle, der rørte sig i det danske Folk, til at juble, når Sejrsbudskaberne kom, til at vånde sig over de Tab og den Modgang, vi til Tider også måtte friste.

Inden Døre kom Arbejdet i Gang med at pille Charpi, der skulde bruges til Forbinding af de sårede Soldater. Moder samlede en eller to Aftener om Ugen nogle af sine Veninder hos sig. Hver medbragte en Del gammelt Lærred og Arbejdet gik let og fornøjeligt under Samtale og Sang. Ofte kom til os tre Søstre Karoline, Emma og Marie Fischer. De havde fundet på at lave Danebrogsroser, i hvilke hvide Blade dannede Korset i den røde Bund. Roserne vare meget smukke, solgtes i store Mængder til Fordel for de Sårede og for de Faldnes Efterladte. De fleste Kvinder bare disse Roser på Bryst eller Hat, ligesom den mandlige Ungdom, ned til små Drengene, bar den danske Kokarde. Disse tre Søstre

havde alle smukke Sangstemmer, og de bragte med sig alle de nye Krigssange, som de lærte os, og som vi da sang sammen.

Jeg havde jo også min danske Kokarde på Huen, og den gav Anledning til en Oplevelse for mig. En Dag, da jeg var inde i Rosenborg Have og legede ved Springvandet, kom en høj, ung, lys Mand hen til mig, og bad mig bytte Kokarde med sig. Det var en svensk Frivillig, som længtes efter at bære Danebrogs Farver. Han fik min Kokarde og jeg fik hans. Den bevarer jeg endnu som en Helligdom, ti her havde jeg jo mødt den store Kærlighed, der er rede til at ofre Livet for sine Venner.

Der blev her i København oprettet en »Centralskole«, på hvilken ældre Mandskab kunde uddannes til aktiv Krigstjeneste, om der ved Hæren skulde blive Brug for det. Fader indmældte sig straks på Skolen og havde til stor Glæde for mig Gevær og Sabel stående i sit Studereværelse, hvor jeg mangen Gang beundrede hans Våben. Fader besøgte også flittigt Lasaretterne, læste for de Sårede og hjalp dem med Brevskrivning. Han tog da gjerne mig med sig, jeg blev godt hjemme dér og holdt af mange af de sårede Soldater.

Og hjemme hos os kom mange af de Frivillige, og de bragte meget Liv med sig. Jeg mindes Grundtvigs to Sønner, J o h a n og S v e n d, der bægge tjænte sig op til Officerer og bægge lønnedes med Ridderkorset for deres Tapperhed. Og så alle de svenske og norske Frivillige, der gik ind og ud hos os! L e j o n h u f v u d, S o m m e l i u s, S o h l m a n n, L ø v e n s k j o l d, Faders Ungdomsven, den senere så kendte Læge, Professor C. G. S a n t e s s o n og mange flere. Meget kunde jeg fortælle om hver af disse, men det falder uden for Rammen af disse Minder. Man forstår dog let, hvilken uhyre Betydning det hjærtelige Samliv med alle disse unge, begej-

strede Mænd havde for Hjemmet, endog for Barnet, som aldrig kan glemme det.

Så kom ved Krigens Slutning Soldaternes jublende Indtog og strålende Modtagelse. Fader tog mig med til alt, og jeg fik derfor også min rigelige Del i alt dette, der var så betagende for Sind og Hjærte. Jeg kan ikke takke Fader nok for alle de rige Minder, jeg skylder hans kærlige Omhu.

I hvor høj Grad det lå Fader på Sinde, at hans ældste Søn skulde være med i, hvad der af Betydning foregik omkring os, fremgår også deraf, at han tog mig med sig op i Rigsforsamlingen den Dag, den 25. Maj 1849, da »Danmarks Riges Grundlov« blev vedtagen. Skönt jeg kun var knap $5\frac{3}{4}$ År gammel, og skönt jeg selvfølgelig den Gang ikke havde nogen Forståelse af, hvad her i Virkeligheden foregik, mindes jeg dog grandt denne Stund, mange af de kendte Skikkelser i Salen, Begejstringen og Hurraråbene. Jeg er vel nu den eneste levende Mand, der overværede Grundlovens Vedtagelse.

I Foråret 1851 flyttede vi ud på M o s e d a l, der lå i en udstrakt Have ved St. Jørgens Sø, omgivet af frodige Marker, der nåede langt ud i Landet. Ti den Gang var der her kun meget spredt og helt landlig Bebyggelse. Det var en herlig Overgang, således at blive omplantet til det friske Land, hvor et sundt og fornøjeligt Friluftsliv kunde føres både Sommer og Vinter.

I de få Efterårs- og Vintermåneder, Rigsdagen i de År sad inde, samlede Fader hver Onsdag Aften hos sig en Del Rigsdagsmænd, som snart følte sig hjemme hos os, og som bragte meget Liv med sig. Det var allesammen Bønder, som vare glade ved en sådan Aften at kunne ombytte Gæstgivergården med et hyggeligt Hjem. Jeg mindes blandt disse så udmærkede Mænd som K r i s t e n L a r s e n, J e n s J ø r g e n s e n, K o r n e l i u s P e t e r-

sen og Jens Jensen. Selvfølgelig drejede Samtalen sig for en stor Del om Rigsdagsarbejdet, men også om mangt og meget andet, som optog Sind og Tanke. De søgte alle under Opholdet her i Byen Vartov Kirke og vare glade ved med os at synge de dejlige Salmer, som Kingo, Brorson og Grundtvig havde skænket Menigheden, og disse Aftener glædede vi os alle ved.

Fra Mosedal havde vi hver Helligdag den skønneste Spadseretur til Vartov Kirke, enten langs Stien om St. Jørgens Sø, som den Gang endnu lå med sine naturlige Bredder, klædte med frodige Søplanter, eller over det friske Glacis, hvor Fuglenes Sang om Sommeren lød fra Træer og Buske, og hvor vi om Vinteren tit möjsommeligt måtte vade gennem høj Sne. Men — grøn eller hvid — var denne Kirkevej så skön, som den ikke kan forestille sig, der kun kender Byen i dens nuværende Skikkelse.

Fader og Moder toge sig meget af os Börn og søgte ved Samtale og Fortælling at udvikle os. Vi vare fire Søsken, da vi flyttede til Mosedal: 1848 var min Broder Frederik født og 1850 min Broder Ludvig. Og her fik vi snart en ny Søster.

Det gik til på ejendommelig Vis. Tæt ved vort større Hus lå et ganske lille, der kun indeholdt to små Stuer. Her boede en Arbejdsmand og hans Hustru, som havde en lille Pige, der hed Hulda, i Pleje. Om Morgenen gik de på Arbejde og efterlode den lille Pige alene i Vuggen med en Flaske Mælk til at trøste sig ved. Hun var tre Fjerdingår, et yndigt lille Barn, mild og sød, men hun græd meget i de lange, ensomme Timer. Det gjorde Moder så ondt at høre hendes Gråd, og hun stod mangan Gang uden for det lukkede Vindue og sang og talte for hende. Snart fik Moder Lov til at have Hulda hos sig om Dagen. Medlidenheden med det fattige, ensomme Barn blev til en inderlig Kærlighed, og det endte efter

alvorlige Overvejelser og ikke uden stor Betænkelighed med, at Fader og Moder toge Hulda til sig som deres egen Datter. Hun blev adopteret og voksede fast til Hjemmet, som var hun udgået fra det. Næste År fik mine Forældre deres sidste Barn, en lille Pige, som fik Navnet Sjarlotte. Vi vare da i alt seks Søkende.

Når jeg tænker på disse År, står, ved Siden af Livet i Have og Marker, Vinterens Mørkningstimer for mig i et særligt Stråleskær. Moder sad i Sofaen med en eller to af de mindste Börn, Fader gik op og ned ad Gulvet med en af de større ridende på sin Skulder eller stående med Ansigtet imod ham med én Fod på hver af hans Vrister og Armene om hans Ben. Det var vel nok en besværlig Måde at gå på for Fader, men os morede det kosteligt. De øvrige Börn lå på Gulvet foran den buldrende Kakkelovn, der sendte sit milde, hemmelighedsfulde Skær ud over Stuen. Den Gang brugtes Brænde og Tørv, og der var en Poesi over et sådant Bål, som en Koks Ild aldrig kan give.

Og så fortalte Fader eller Moder os så meget, der oplod en hel ny Verden for os: Bibelhistorie, Fædrelands-historie, Sagn og Æventyr, og de sang for os og lærte os mange Sange, som vi om Dagen gentog med hverandre og glædede os over.

Så kom Aftenen, de små blev lagte til Sængs og vi større fik Lov til endnu en Tid at sidde ved Bordet hos Fader og Moder. Her vil jeg i få Ord omtale de Forholde, hvorunder Fader kunde arbejde, ja ikke alene kunde, men selv valgte og ønskede at arbejde.

På Mosedal havde vi i Stuen, foruden to Sovekamre, en Havestue, hvori der ikke var og ikke kunde anbringes Kakkelovn, og så en Spisestue. De vare ret store og gik på tværs gennem Husets hele Bredde med to Fag Vinduer i hver Ende. Desuden var der nogle Værelser i Tagetagen, af hvilke et var Faders Studerekammer. Han fik

dog snart sit Skrivebord flyttet ned i Spisestuen, da han helst vilde være sammen med os. Det stod ved et af Vinduerne, og her arbejdede Fader om Dagen. Men om Aftenen flyttede han med sine Bøger og Papirer hen til det store Spisebord, om hvilket vi da alle sade ved et eller to Tællelys, Moder med sit Håndarbejde eller sin Rok og vi Börn med vort Legetøj. Stille var her sandelig ikke, men det rørte slet ikke Fader, ja han var så fordybet i Arbejdet, at jeg tror, han ikke anede vor Tilværelse. Under sådanne Forholde skrev han i de Vintre sine »Fortællinger af Fædrelandets Historie«, en Bog, der blev meget påskönnet og udbredt Landet over i flere Oplag. Man forstår jo ikke, at det kunde lade sig gøre. Men Faders Arbejdsdag var meget lang, han gik sjældnen til Ro för Kl. 3—4 om Natten. Og i den Tid sad han dog endelig i Ro.

Börnenes Opdragelse var for de Tider vel nok meget fri, dog på ingen Måde i Sammenligning med, hvad den nu som Regel er. Vi opdroges til Sanddruhed og Lydighed, og større Forsyndelser kunde medføre alvorlig Straf. Men til daglig var nok en Formaning tilstrækkelig. Jeg mindes en Morgen under Påklædningen, da jeg må have været uartig. Moder irettesatte mig, men jeg blev hård og vred og fo'r fra det store Sovekammer ind i mit lille og smækkede Dören i med et Knald. Moder lukkede stille Dören op, stod i dens Åbning og så kun alvorligt og bedrøvet på mig. Mit stridige Hjærte smæltede under dette Blik, så jeg med Tårer bad om Forlaldelse. Selv den strængeste Straf havde jeg vel forlængst glemmt, men Moders bedrøvede Öje har fulgt mig advarende hele Livet.

Med vor Undervisning var det kun så som så, synes jeg nu. Fader havde ligesom Grundtvig meget imod de store Skoler, der vel også på den Tid stode langt tilbage for Nutidens. Vi fik derfor Huslærer og fortsatte dermed

fra 1851 til 1858. Først undervistes vi af Moders Ungdomsveninde, Frøken S o f i e S a n d, siden efter hverandre af tre teologiske Studenter. Til sidst opgav Fader dog denne Undervisningsform og gik over til den store Skole. Min personlige Erfaring bringer mig også til at foretrække denne, og det af mange Grunde.

I 1853 rasede den asiatiske Kolera over Landet. Vi boede, som Naboer til den gamle Ladegård med alle dens legemligt og åndeligt forkomne Mennesker, lige op ad et af Sygdommens værste Brændpunkter her i Hovedstaden, og vi havde dagligt den rigeste Anledning til at se dens Rædsler. Slægtningene på Landet sendte Bud på Bud til Fader og Moder for at få dem til at forlade den pestfængte By og komme ud til dem. De fleste, som kunde, flygtede i de Måneder fra Byen og øgede derved Angsten hos alle dem, der ikke vare så heldigt stillede, at de kunde rejse bort. Det fandt mine Forældre, var Uret, og de afsløge derfor alle Indbydelser til Ophold på Landet. De vare jo i Guds Varetægt lige så godt her som anden Steds. Sidst i Avgust fik Fader og et af Börnene et lettere Anfald af Kolera, men de kom sig, Gud ske Lov, bægge.

Først i 5oerne rejste Fader og Moder en lille Tur til Møen og toge deres to ældste Börn med. Her besøgte vi Klinten, som Moder ikke havde set siden sin Barndom, og hvor hun nu frydede sig ved at vandre og genkalde sig alle de kære Minder, og vi besøgte Ålebækgård, hvor hun var født og havde levet i sine første Barneår. Jeg mindes, at da vi kørte gennem Porten ind i Gården, stod i Stalddøren en gammel Mand. Moder kendte ham straks, det var H a n s O t t e s e n, den samme Gårdskar, der havde tjænt hendes Forældre og været Börnenes kærlige Ven. I et Øjeblik var Moder af Vognen, endnu før den holdt, og hende hos den Gamle, som hun med Genkendelsens Glædestårer faldt om Halsen og kysede på hans

furede Kind. Det blev en fornøjelig Stund, medens de to tilsammen opfriskede Minderne fra Moders Barndom.

I Foråret 1855 flyttede vi ud på Vesterbro No. 55, hvor der også var en stor Have. Op imod Jul blev Moder meget syg af Tyfus, og i selve Julen svævede hun mellem Liv og Død. Den foregående Nyårsaften var Moder bleven stærkt bevæget, da vi ved Juletræet sang den Salme, hvori der står: »Tiden går, Klokken slår, Evigheden forestår«. Hun fik i den Stund ligesom Forudfølelse af, at hun snart skulde kaldes bort. Denne Følelse var under Sygdommen stadig levende hos hende. Hun blev dog til Fryd for os alle rask igen og vandt efterhånden sine Kræfter tilbage. Men Juletræet havde jo ikke været tændt i vort Hjem det År, og ved Påsken fik Fader i sin taknemmelige Glæde over Moders Helbredelse den Tanke, ligesom at kalde Julen tilbage. Uden at nogen af os havde anet det mindste, kaldtes vi Palmesøndag 1856 op i den tidlige Morgenstund og førtes ind i Dagligstuen, hvor Fader havde tændt Juletræet for os. Det var en forunderlig Følelse, hvormed vi fra Julelys og Julesalmer vandrede ind til Påske Fest i Vartov Kirke.

Onsdag Aftnerne vare i Årenes Løb blevne fra politiske Sammenkomster til selskabelige. Der kom mange af Slægtens Ungdom fra Landet ind til Hovedstaden for at søge Uddannelse ved Universitetet, Landbohøjskolen eller Polyteknisk Lærestanstalt. De fandt et Hjemsted hos Fader og Moder, og de vare taknemmelige derfor. Hjemlivet blev også rigere ved al den friske Ungdom, der samledes hos os. Det vilde føre alt for vidt at nævne dem alle. Men blandt dem, der bragte Liv og Glæde og åndelig Rigdom med sig, nævner jeg J ø r g e n l a C o u r fra Skærsø og T o m a s R ø r d a m fra Ondløse.

F a d e r var livlig og interesseret i alt, hvad der rørte sig i Tiden, holdt af Ungdom, kunde sætte sig på lige Fod med den og Samtalerne gik derfor let og fornøjeligt fra

Hånden. Moder havde en sjælden Ævne til at vinde Unges Tillid og Fortrolighed. De ere ikke få, som hun i kærlige Samtaler under fire Øjne hjalp gennem Anfægtelse og Tvivl. Og når Grundtvigs Svigersön og Kapellan Peter Outzen Boisen kom, ledede han ved Klaveret Sangen til Glæde for os alle. Når Dören gik op og Boisen trådte ind, var det, som strålede der et nyt Lys ud over Stuen fra hans milde, talende Øjne. Han sang jo dejligt og han bragte med sig mange nye Melodier, som gamle Professor J. P. E. Hartmann, til Dels på Boisons Opfordring, skrev til Grundtvigs Salmer og Sange. Det var sande Festaftener, når Boisen kom. Blandt vore Gæster nævner jeg også Holger og Skat Rørdam, Chr. M. Kragballe og Chr. Thura, alle Teologer ligesom Sodemann, der var sand Virtuos på Klaveret.

På sådanne Aftener, hvor megen Ungdom samledes, kunde det ofte gå muntert til med de Selskabslege, der i den Tid vare i Brug. Det var især Tomas Rørdam, der førte op, og i Ordsprogslege spillede han udmærket Komædie. Ved en lille improviseret Dans, vare altid han og Jørgen la Cour i Spidsen, medens Sodemann spillede utrætteligt for os. I 1850erne grasserede en Overgang ligesom nu »Borrdans«, »Bankeånder« og anden spiritistisk Galenskap og Barnagtighed, og Tomas Rørdam gav os de kosteligste Forestillinger til stor Moro for alle. Intet af Nutidens »Medier« kunde have fremstillet Gøglet bedre end han og have vakt større Beundring og Sensation hos naive Mennesker.

Tomas Rørdam bar den Gang på en snigende Brystsyge, hvis Alvor han dog selv ikke anede. Han boede på Regensen og savnede den Pleje og det Tilsyn, han trængte til. En Dag kom der Ilbud efter Moder, og hun fandt Tomas liggende med en stærk Blodspytning. Det varede længe, før han blev rask, og Moder var utrættelig kærlig og opofrende til at pleje ham, ti underligt nok blev han ikke indlagt på Hospitalet.

I Foråret 1859 flyttede vi ud i Frederiksberg Allé 55, en Villa, der lå i en stor Have, og hvor vi kom til at bo på 1ste Sal. Året før var min Mormoder, Fru Agate Birkedal, f. Husum, kommen i Huset hos mine Forældre. Hun var da 83 År gammel, men mærkværdig rask og rørig på Sjæl og Legeme. Hun var en gammel-

Fru AGATE BIRKEDAL, f. HUSUM.

dags from Kvinde, en dyb, poetisk Natur, livlig og interesseret i alle Livsrørelser. Mormoder var en lille, fin Skikkelse, haltede lidt på det ene Ben, men bevægede sig ellers med ungdommelig Lethed. Vi elskede hende alle, og for os Børn og Unge var hun den kærligste Mormoder. Hun var altid flittig optagen af det nydeligste Håndarbejde, hendes Sanser vare endnu usvækkede, jeg mindes

således ikke, at hun brugte Brillen. Hun var hver Dag oppe med Solen, om Vinteren længe før den, fyrede selv i sin Kakkellovn og lavede sin Kaffe, der skulde være stærk og skoldende varm, hvorfor hun havde Koppen stående på Fyrfadet, mens hun nød sit Morgenmåltid. Sit Stivetøj vilde hun selv behandle, vaskede og strøg det, og det var vist hendes eneste Forfængelighed, altid at bære blændende hvid Kappe, Krave og Manchetter. Hun bar også en nydelig Mantille efter Fortidens Skik.

Det var en Fryd for Mormoder som for os alle, når hendes Søn, Præsten Vilhelm Birkedal kom og besøgte os. Om Efteråret tog han sig gjerne en Ferie på tre-fire Uger, som tilbragtes her i Byen i Samliv med Slægt og Venner. Han og hans gamle Moder havde da mangen glædelig Time med hinanden i Alvor og i Spøg, og vi andre nøde godt af deres Samtaler.

I Mørkningen samlede vi alle i Dagligstuen og glædede os ved Sang, i hvilken Mormoder også var en glad Deltager. Trods hendes høje Alder var hendes lille Stemme endnu lys og klar og klangfuld. Det var ikke alene Salmer, vi i disse Timer sang. Endnu vare ikke vore dejlige Fædrelandssange forstummede på danske Læber, som det skete efter Ulykkesåret 1864. I hvert Fald i vor store Omgangskreds løde de endnu den Gang dagligt med Lyst og Glæde og gav Livet et rigere Indhold. Fædrelandssangen vilde vel være kaldt til Live igen, om vi efter Verdenskrigen havde fået lægt det dybe Hjærtensår, fået vor gamle Grænse fra Arilds Tid tilbage, således som den sejrige Entente tilbød os den. Med Guds Hjælp vil den sande og virkelige »Genforening« dog komme den Dag, da Ret har sejret over Uret, Sandhed over Løgn. På den Dag må vi alle håbe, mod den må vort Arbejde rettes.

Fra disse År skriver sig en Begivenhed, der tegner Fader som den uegennyttige, redelige og samvittighedsfulde

Mand, han alle Dage var. Det nære og inderlige Venskab, der fra Ungdommen knyttede Fader til C. C. H a l l og D. G. M o n r a d, havde sikkert gjort ham det såre let at komme ind i mere end én fordelagtig Stilling, men det lå ham fjærnt at bruge et privat Venskabsforhold på den Måde. Jeg véd, at han tidligere havde afslået Udmærkelser, måske også indbringende Stillinger, når de tilbødes ham, og det til Trods for, at han altid sad i beskedne Kår. Fader var ansat på »Det store kongelige Bibliotek«, da Bibliotekar B ø l l i n g døde den 18. April 1862. Kort efter modtog Fader et Brev fra sin Ven M o n r a d, der da var Kultusminister. I dette Brev opfordrede Monrad Fader til at sende ham en Ansøgning om det ledige Embede som Bibliotekar, da han ønskede at indstille Fader til det. Og, — hvad gjorde da Fader, der vel kunde have været fristet til at modtage denne ærefulde Opfordring, som faldt sammen med hans Interesser og som tilmed vilde have givet ham en tryk økonomisk Stilling i Steden for i det væsentlige at være henvist til Arbejdet med sin Pen? Intet Öjeblik tænkte Fader dog på sig selv i dette Tilfælde som i noget andet. Han gik til Monrad og takkede ham for hans Tillid og Godhed, men sagde, at han ikke kunde forsvare at modtage dette Embede, da han anså den unge Biblioteksmand C h r. B r u u n for at være den, der i Følge sin Dygtighed måtte være selvskreven til Embedet. Fader havde forud søgt Bruun i hans Hjem og spurgt ham, om han vilde modtage Embedet, dersom det blev ham tilbudt, og Bruun havde svaret, at »han havde både Lyst og Mod« dertil. Til stor Overraskelse for alle blev den unge, kun tredivearige Mand 1863 udnævnt til Bibliotekar. Bruun fortæller selv lidt herom i sin Bog: »Erindringer fra det gamle kongelige Bibliotek«, Side 14. Mon ret mange kunde have vist en sådan højmodig Selvfornægtelse!

At Kong Frederik VII.s ret uvæntede Død den 15. No-

vember 1863 og Tysklands nye Røvertog mod Danmark i høj Grad berørte og prægede vort Hjem, følger af sig selv. Vi elskede alle Kongen og så klart Faren, der nu truede Landet. Som Rigsdagsmand stod Fader Begivenhederne nær, og min Morbroder Vilhelm Birkedal lå her ovre i samme Egenskab og kom næsten daglig hos os. Medens jeg måtte nøjes med Lægetjæneste på Lasaret, blev min Svoger Jørgen la Cour, der var Reserveløjtnant, indkaldt til Hæren og fik sin Ilddåb i den aller første Kamp, den 2. Februar 1864, da Tyskerne bleve standsede ved Mysunde og måtte opgive den planlagte Overgang over Slien. Alle i Hjemmet fulgte med levende Deltagelse Jørgen på hans farefulde Post og slugte hans Breve med Beretninger om Livet ved Hæren og i Skanserne og om den blodige Kamp.

Her skal jo ikke fortælles om den sørgelige Krigs Gang. Men jeg må med nogle Ord omtale min Søsters Fæstemand Jørgen la Cours Deltagelse i Feltoget, ti han hørte jo Hjemmet til og var stadig med i dets Tanke og Forbøn. Han skrev dog aldrig om, hvad han selv udrettede, så det, vi vidste og senere erfarede om hans tapre Færd, kom fra andre Sider.

Under det tunge Tilbagetog fra Danevirke Natten mellem 5. og 6. Februar var han, trods sin dybe Sorg og Smærte, utrættelig i at opmuntre sine dødtrætte Folk, der i den bidende Kulde og det spejlglatte Føre møjsommeligt arbejdede sig Nord på. Som deres bedste Ven bar han Omsorg for sine Soldater også under Dybbøls langvarige, opslidende og håbløse Belejring, og alle hans Folk elskede ham og så op til ham med Tillid og Taknemmelighed. Her ved Dybbøl modtog han Budskabet om, at vor gamle Mormoder Agate Birkedal den 20. Marts var hjemkaldt efter kun få Dages Sygdom i sit 89ende År.

Om Jørgen la Cour har en af hans Soldater i

nogle efter hans Død offentliggjorte Mindeord blandt andet skrevet:

»Jeg stod ved Løjtnant la Cours Deling, og nu, et halvt Hundrede År efter at hans Kommandoord har lydt i mine Øren, kan jeg høre hans Stemme, og nu som for-dum varmer den mit Hjærte. Han var en ideel Officer: mild og fast, klog og omhyggelig, uden Vidtløftighed.

J. C. la COUR.

Der stod ligesom usynlige Stråler af Menneskelighed omkring hans Person, og deltagende Godhed lyste ud fra hans brunskæggede Ansigt. Hans Folk elskede ham!«

Det var ikke underligt, at Mandskabet til sidst kunde trykke sig ved fra Als at rykke ud til Kamp i de åbne, sønderskudte Skanser. Vi vide jo, hvor dårligt den bevilgende Myndighed, trods vore Hærføreres Krav og Advarsel, havde opfyldt sin Pligt til at ruste os til at tage

imod det nedrige Overfald fra vor tusindårige Fjende, som alle vidste, vilde komme, når han fandt Tiden belejlig. Dør ude i Skanserne, så godt som på den åbne Mark, måtte Soldaterne stå i en Regn af springende Granater, der bragte Død og Lemlæstelse til Höjre og Venstre, og det endog uden Adgang til et virkeligt Svar på Tiltale. Den danske Soldats Holdning gennem Uger under disse fortvivlede Forholde aftvang hele Verden Beundring. Her kunde vel trænges til en kæk og frejdig Fører som Jørgen la Cour, og af dem var der, Gud ske Lov, mange, trods alt.

Sidste Gang la Cour fra Als over Broen skulde rykke ud i Skanserne, trykkede hans Folk sig ved at gå frem. Med et Par raske Spring stod da Jørgen la Cour i Spidsen for sine Soldater, svang Sablen over sit Hoved og sang for med høj Røst: »3die Kompagni er et rask Kompagni«, en Sang, som nylig var skreven. Hans Folk elektriseredes af ham og kom under disse Toner i rask March over Broen og ud i Skanserne. Mere end en Gang havde de jo för med ham i Spidsen frejdige set Døden under Öjne. Heller ikke denne Beretning stammer fra ham selv, den fik vi som alt, hvad der angik ham, fra anden Hånd.

Om Jørgens sidste Kamp på Dybbøl, den 18. April 1864, fortæller nys afdøde Justitsråd H. Wulff:

»Hin tunge Sorgens Dag, den 18. April 1864, da Dybbøl Bakke blev rød af Blod, men ej af Skam«, blev la Cours Hædersdag. Han havde en særlig Kommando ude på en af Fløjene, hvor han til sin Sorg i lang Tid måtte stå som en uvirksom Deltager i det Slag, der rasede omkring ham. Ordren til Tilbagetog var alt kommen, inden hans Time slog. Med det praktiske Blik, der så ofte senere i Livet gav sig så umiskendelige Vidnesbyrd, overså han hurtigt Situationen og blev klar på, at hvis Fjenden trængte frem, hvor han stod, vilde Broen over Alssund kunne beskydes med stor Virkning, myldrende fuld, som

den var, af vore vigende Soldater, der dirigeredes til Als. Med det Mod til at påtage sig et Ansvar, der også blev et Karaktermærke i hans senere Liv, besluttede han sig til, trods Ordren, at blive stående. Ordren fornyedes i skærpet Form, men la Cour blev desuagtet stående, som vel var; ti pludseligt viste Fjenden sig på den Kant og beredte sig til dør fra at beskyde Broen over til Als, da han pludselig stødte på en uvæntet Modstand. Med et rask Hurra kastede la Cour og hans lille Tropp sig imod Fjenden, der blev synlig overrasket og trak sig lidt tilbage, og nu udviklede der sig en ret hidsig Fægtning mellem la Cours Deling og Fjenden. Først da han kunde formode, at vore sidste Tropper vare komne over Broen, afbrød han Kampen og førte sine Rester velbeholdne over Alssund, rigtignok mellem de aller sidste af vore, der betrødte Broen, inden den sprængtes. Men hans Kampiver var endnu ikke kølnet. Da han kom over til Sønderborg, mødte han her en større Troppeafdeling, der var bleven beordret til atter at gå over Broen og gøre et Stød mod Fjenden. la Cour udbad sig og fik Tilladelse til at slutte sig til disse Tropper, og man havde lige betrådt Broen, da Kontraordre indløb. — Hans tidligere Vægning ved at trække sig tilbage fra sin Stilling var imidlertid bleven indberettet, og Valget måtte nu stå imellem at straffe ham for Ulydighed eller lönne ham for Konduite. Han måtte afgive Rapporter og mundtlige Forklaringer, men som forstæeligt var, sejrede hurtigt den Anskuelse, at han havde handlet rigtigt og djærvt, og Enden på det blev, at han hædredes med Ridderkorset for sin kække Dåd.«

Også da Tyskerne den 29. Juni gik over til Als og den sidste hårde Kamp udkæmpedes, udmærkede la Cour og hans Deling sig ved Kampen om Kær By.

Den 11. September 1866 fejredes Faders og Moders Sølvbryllup. Skönt en sådan Fest jo ret egentlig hører

Hjemmet til, kom den dog delvis til at falde uden for dette. I de samme Dage holdtes det årlige Grundtvig'ske Vennemøde, der sluttede med en stor, festlig Sammenkomst og Fællesmåltid netop på Sølvbryllupsdagen. Her til bleve vi alle fra vort Hjem indbudte, og Sølvbrudeparret modtoges med den største Kærlighed af den store Kreds og tilbragte en indholdsrig Aften med de mange Venner.

Det begyndte nu at tynde ud i det gamle Hjem. 1867 holdt den ældste Datter og 1868 den ældste Søn Bryllup, og i Løbet af de følgende ni År havde alle Börnene fæstet eget Bo.

Vorherre havde hidtil så forunderligt skånet mine Forældre for de store Hjærtesorger. Tiden kom dog, da også sådanne skulde blive lagte på dem.

1875 var den yngste af Börnene, Datteren S j a r l o t t e bleven gift med P e t e r l a C o u r, den yngste af Börnene fra Skærsø. De boede nu på Havmøllen, en halv Mil fra Skærsø. Det var særligt for Moder svært at se denne Datter drage bort, ti de to vare sammenknyttede med de ömmeste Bånd. Den 23. Avgust det følgende År fik Sjarlotte en Søn. Hun havde de sidste Måneder för Barnets Fødsel været meget svag, og hun kom aldrig så vidt, at hun kunde forlade Sængen. Under hele det svære Sygeleje plejedes hun med opofrende Kærlighed af sin Kusine A n n a T h o m s e n, der var uddannet under »Røde Kors«. Om Efteråret boede Fader og Moder et Par Måneder på Havmøllen, og dør havde Moder en Oplevelse, som vel fortjæner at mindes. Den står for mig som et Vidnesbyrd om en oprigtig Böns vidunderlige Magt.

Under det lange Sygeleje svandt min Søsters Appetit mere og mere. Til Tider var det hende næsten umuligt at tage Næring til sig, og derved svandt Kræfterne jo yderligere. Da hun en Morgen vågnede, sagde hun til Moder:

»Å, Moder, jeg tror virkelig, at jeg kunde spise lidt af en Rødspætte, men hvor skulde vi få den fra her ude på

FREDERIK BARFOD.

Landet?» Havmøllens Have fortsatte sig ud i den åbne Strand, mod hvilken Kattegats Bølger brødes. Moder svarede: »Nu går jeg min Morgentur langs Stranden. Jeg vil da bede Gud om at give mig en Fisk hjem med til

Dig, — og Han hører måske min Bøn.« Moder var ikke kommen ret langt, för en sagte Bølge lagde en stor, spræl-

EMILIE BARFOD, f. BIRKEDAL.

lende Rødspætte op for hendes Fod! Hun greb den, bar den ind og lagde den for sin syge Datter med de Ord: »Hvor Gud er god! Se her, hvad Han gav mig til Dig.«

Vinteren sneg sig hen og Våren stundede til. Men alt

som Dagene randt, svandt Sjarlottes Kræfter. Der kom store Liggesår på Lænd og Ryg, Livet ebbede ud og den 16. Marts 1877 sov hun stille ind.

Det var den første tunge Tilskikkelse. Snart skulde den næste sendes de gamle Forældre.

1873 var min Søster Hulda bleven gift med den senere Professor Povl la Cour fra Skærsø. Han var da Underbestyrer på Meteorologisk Institut, men 1878 blev han Lærer på Askov, hvortil de flyttede i Oktober. Her fik Hulda en Måneds Tid efter en hæftig Blindtarmsbetændelse, under hvilken hun fødte sit tredje Barn, der døde nogle Timer efter Fødslen, og to Dage derefter kaldtes Hulda bort den 5. December 1878, og blev jordet med sin lille Søn i Armen.

De to gamle sade jo nu ene i Hjemmet, men derfor ingenlunde glemte, ti der gik næppe nogen Dag, hvor de ikke havde Besøg af en eller anden, Barn eller Barnebarn, Ven eller Veninde. Om Sommeren besøgte de i en Måned eller to de Börn, som boede ude i Landet, og i Julen opholdt de sig ligeledes skiftevis hos et af Börnene, de sidste År, da Alderen vanskeliggjorde længere Udflugter, hos deres ældste Søn, der boede dem nær. Hos ham og hans Hustru tilbragte de også hver Søndag, og vare da Midtpunktet i den store Kreds af ældre og af unge, som altid på Helligdagene mødtes dør. Selv samlede de også af og til de nærmeste hos sig. Deres daglige Liv hengled som en stille, fredelig Strøm, og Gud var så god imod dem, at Han lod dem til det sidste beholde både Ævnen og Lysten til det vante Arbejde, så Livet blev aldrig tomt for dem.

Den 7. April 1881 fyldte Fader »Støvet's År«, men endnu ungdommelig på Sjæl og Legeme, når undtages en tiltagende Tunghørighed, der med Faders livlige Natur var svær at bære, men som han bar med Fromhed og Tålmod uden nogen Klage. På Fødselsdagen kom en

Kreds af Venner med Carl Ploug som Ordfører og overrakte Fader en større Sum til en Rejse gennem Norden. Med Glæde drog han da om Sommeren, ledsaget af sin ældste Søn, gennem Sverige, Finland og Norge, så alle de Steder, der fra Ungdommen vare ham så kære, og genså mange gamle Venner. I Finland sluttede han et hjærteligt Venskab med Zacharias Topelius, der atter besøgte ham her nede, og med hvem der senere førtes en livlig Brevveksling. Denne Rejse bragte Fader megen Glæde og Forfriskelse.

Ti Års Dagen der efter kom Carl Ploug atter på Faders 80 Års Fødselsdag, med Bön fra Venner over hele Landet om, at de måtte lade Fader male til Nationalmuseet på Frederiksborg. Han blev malet af Maleren Siegmundfeldt, og dette Billede blev et udmærket Kunstværk.

I deres høje Alderdom, men endnu rørige og friske, oplevede vore gamle Forældre tre store Fester, som hver for sig bragte dem rig og inderlig Glæde: 1891 fejrede de under stor og kærlig Deltagelse deres Guldbryllup, 1892 deres ældste Datters og 1893 deres ældste Söns Sølvbryllup. Var deres egen Glæde over og Taknemmelighed for at få Lov til at opleve disse Fester stor, da var Börns og Börnebörens det ikke mindre over endnu at have dem hos os.

En lys og fredelig Aftenstund beredte Gud for vore gamle Forældre. Det er en stor Nåde, når Sind og Hjærte bevares ungt selv op i den høje Alderdom, om end de legemlige Kræfter tage af. De to fulgte til det sidste med i alle Tidens gode åndelige Rørelser, kunde hjærteligt tage Del i Glæder og Sorger ikke alene i deres egen Kreds, men i alt, hvad der angik Folk og Fædreland, Kirke og borgerligt Samfund.

De sidste År led Moder af en Hjærtesygdom, der ofte medførte pinefulde Anfald med Smærter og Åndenød.

Fader var derimod legemlig rask, skönt han måtte opgive sine tidligere længere Spadsereture. Men han kunde

FREDERIK og EMILIE BARFOD i deres Dagligstue.

arbejde Dagen lang og et godt Stykke ud på Natten. Søndagen tilbragte de, som sagt, altid hos os til Glæde for

dem som for os alle. Ligeså Søndagen den 8. Marts 1896. Fader var den Dag livlig og glad som ellers, og dog blev det den sidste Gang, vi så ham hos os. Da han den 12te om Morgen vilde stå op, var han lammet i Underkroppen og måtte blive i Sængen, som han siden ikke forlod. Det blev et langt Sygeleje, som Fader bar med den største Tålmodighed og Hengivelse i Guds Førelse med ham. Hans Ånd var stadig klar, han fulgte med i alt, hvad der foregik, læste meget og kunde stadig modtage Besøg, ja han kunde endog arbejde noget, skrev således til »Vort Forsvar« en historisk Artikel, der vidnede om, at hans enestående stærke Hukommelse stadig var ganske usvækket.

Der hvilede en forunderlig Fred over Faders Sygeleje, under hvilket han kærligt plejedes af Moders Søsterdatter *Anna Thomsen*. Den ene Dag var hidindtil gået som den anden, men om Morgen den 10. Juni var Fader bevidstløs og lå således de følgende Dage med kun få og korte Afbrydelser, hvor han slog Öjnene op, kendte os og kunde sige få Ord til os. Den 11te om Aftenen sagde Fader med klar Røst: »Nu tager Vorherre mig snart hjem til sig, — Gud ske Lov!« De sidste to Dage lå han uden at vågne af Bevidstløsheden, og den 15. Juni Kl. 11³/₄ om Aftenen sov han stille ind. Den 20. jordfæstedes Fader fra Frederiksberg Kirke under stor og kærlig Deltagelse.

Det var svært for Moder at sidde ene, og efter en kort Tids Forløb flyttede hun ud til sin ældste Datter Agate og sin Svigersøn Jørgen la Cour på Landboskolen ved Lyngby. Den Hjærtesygdom, Moder i Åringer så tålmodigt havde båret, tog efter Faders Død stadig til, der kom udbredt Vandsot til og i hendes sidste Måneder kunde hun ikke hjælpe sig selv og ikke bevæge sig uden Støtte. Men hun tabte ikke Tålmodigheden, tværtimod gav hendes gamle Lune sig ofte Udslag i Spøg, endog

over hendes egen Hjælpeløshed. Alle vare de jo rede til at hjælpe hende, når og hvor hun trængte dertil, og hun kunde da med en lille frisk Latter kalde på »Staben«, som omgav hende.

Kun de sidste Dage måtte Moder helt holde Sængen. Næsten daglig tog jeg ud til hende og talte for sidste Gang med Moder den 2. Oktober om Aftenen. Hun længtes så inderligt efter at komme hjem til Gud og talte med Taknemmelighed om Guds nådige og kærlige Førelse med hende gennem hendes lange Liv. Hun havde stridt sin Strid, bevaret sin Barnetro og stod nu ved Fuldendelsen af Levnedsløbet. Da jeg næste Morgen tidligt kom ud til Moder, var hun få Öjeblikke för sovet stille ind. Det var den 3. Oktober 1897. Den 9. jordfæstedes hun fra Frederiksberg Kirke.

Kærlige og trofaste Forældre og et lyst og lykkeligt Barndomshjem havde vi Börn. Deres Minde lever hos os i velsignet Ihukommelse.

MINDER FRA HANDSKEMAGER N. F. LARSENS HJEM.

I.

AF FRU ANNA NISSEN F. LARSEN.

I Stuen sad en lille Pige og så på en lille Kiste. Den stod på et Bord, og om Kisten skinnede der tændte Lys. Der blev gået så stille i Stuen og der blev talt så dæmpet.

Så kom der et Par Mænd i lange, sorte Frakker. De bare den lille Kiste bort. Så gik de alle ud af Stuen, men den lille Pige blev ved at sidde i sin Krog og blev ved at stirre ind i Lysene, som stadig brændte på det tomme Bord, og hun kunde ikke glemme de sorte Mænd, som gik bort med hendes lille Søster.

Men Lysene bleve ved at brænde! Dette lille Minde fulgte den lille Pige Livet igennem. Senere, da hun var bleven en stor Pige, syntes hun, at det havde været et Billede på, hvorledes Livet vilde forme sig for dette Hjem og særlig for hende selv, som det havde gjort et så uudsletteligt Indtryk på: Sorgerne tungere, men Lyset fra Gud klarere, end hun syntes, det var Tilfældet for så mange andre, hun kom til at kende. Dette Lys fra Gud var den røde Tråd, der gik igennem alt, hvad Fader og Moder levede, alt, hvad de foretog sig.

Moder var meget stræng, Fader meget overbærende, og vi Börn havde et forskelligt Syn på den Medfart, vi fik, eftersom vi vare bløde eller hårde af Naturen. Men i ét kunde vi alle samles. Det var, når Fader efter endt Dagværk sad imellem os og fortalte om sin Barndom og

om sine Vandreår »på Professionen« rundt om i Evropa, om Moder, der sad og væntede ham i sit Hjem i Celle nede i Hannover, hvor han ved sin Rejses Begyndelse allerede først havde arbejdet, hvorledes hun, når hun bragte Eftermiddags Kaffen ind på Værkstedet til Svendene og blev modtagen med deres lidt grovkornede Galanterier, da rødmede og skyndte sig ud. Fader var den eneste, der aldrig tog Del i Spøgen, men han tænkte jo des mere.

Disse Vandreår blev Fader en god Lære i at omgås Mennesker. En indgroet Kærlighed til Morten Luther havde ført ham til flere af de Steder, til hvilke Luthers Liv var knyttet, og Minderne fra disse Steder havde præget ham således, at han idelig indflettede Begivenheder fra Luthers Liv i sine egne Oplevelser.

Fader fulgte vor Skoleundervisning med stor Interesse og vogtede på de Indtryk, vi fik af Religions Undervisningen og den Måde, hvorpå den blev os meddelt. Således skete det en Gang, at Fader så Søster Marie sidde og græde over de lange Forklaringer til Balslevs Katekismus, som hun skulde lære og gengive udenad. Da tog han Bogen fra Marie, kastede den i Kakkelovnen og trøstede hende på bedste Måde; han skulde nok tale med Frøkenen, hvad han gjorde så godt, at Undervisningen siden fik en helt anden Karakter. Der kom Lærere som Kandidaterne Gjerlev og Bertelsen, og de fortalte os Bibelhistorien og lod os synge de bibelhistoriske Sange. Det blev rigtignok en hel Fest for os.

Det var i øvrigt en udmærket lille Privatskole, som kun tog et begrænset Tal Elever, men der hændte dog en Dag noget, som gav Anledning til et alvorligt Opgør mellem Fader og Frøkenen. Til Julen havde alle Børnene Gaver i Arbejde, hver til sin Moder, og nu skete det, at noget af det kulørte Garn slap op. Jeg skulde da gå hen til Broderihandleren og få noget mere, og jeg fik det På-

læg, at hvis jeg blev spurgt om, hvor mange Börn vi vare i Skolen, skulde jeg sige, at vi vare 17, skönt vi vare nogle og tyve. Jeg kom tilfældig til at omtale dette hjemme, hvor det så ofte blev os indskærpet, altid at tale Sandhed, og jeg undrede mig i min Omtale over, hvorfor jeg skulde sige, at vi vare 17 i Skolen, når vi dog vare flere. Moder kom straks i Harnisk over en sådan ufor-svarlig Påvirkning af hendes Barn. Jeg trøstede Moder med, at jeg ikke var bleven spurgt, så at jeg ikke var kommen i den Nødvendighed . . . « Nå, Du vilde altså have löjet! » udbød hun. Jeg turde ikke sige noget, ti jeg kendte jo godt Moders Strængthed, når det gjaldt et usandt Ord. Magister Lindberg, som var til Stede, reddede mig ved at spørge mig, meget mildt, mens han klappede mig på Kinden: »Nå, vilde Du have svaret, som Frøkenen havde pålagt Dig?« — »Ja, det måtte jeg jo have gjort«, tilstod jeg. Magisteren påtog sig nu mit Forsvar over for Moder, som endelig måtte indrømme, at min Tilståelse nu af Sandheden måtte udvirke Til-givelse for den Løgn, der ikke var bleven sagt, om end påtænkt.

Magister Jacob Christian Lindberg boede hos os under Rigsdagssamlingerne, og hans Ophold var en stor Vinding for os Börn. Vi følte instinktmæssigt, at Fader og Moder så op til ham som den, de kunde lære meget af ved de indgående Samtaler om Kristendom og Politik, der daglig førtes, når han ved sit Middagsmåltid, der faldt temmelig sent, gjerne vilde tale med dem om disse Ting, som opfyldte ham selv så stærkt. Han var i de År meget optagen af sin Oversættelse af Biblen, og ofte lukkede vi en underligt udseende Mand ind til ham. De to rådsloge om Ord og Udtryksmåder i det hebraiske Sprog. Senere hørte vi, at det var en Rabbiner. Den Gang forstode vi Börn ikke Meningen deraf, men, hvad vi forstode, var, at Lindberg holdt af os, var så mild og

kærlig og altid rede til at svare på et barnligt Spørgsmål, hvilket Fader og Moder ikke altid havde Forståelsen af, var en Trang, som nok kunde vækkes i et Barnehjerte ved alt det meget, vi fik at høre. Ti de af os, der sade stille og lyttede, bleve ikke viste bort, så når jeg nu tænker tilbage på de Timer, synes jeg ikke, det var pædagogisk rigtigt. Vi fik jo mere at bakse med i vore små Hjærner, end godt var, — i det mindste da for mit Vedkommende.

Der sad endnu i Fader og Moder så meget af den gamle Tradition, fra den Tid, da Börnene sagde »De« til deres Forældre, da de måtte spise stående ved et Bord for sig selv og da Ordet »hvorfor?« ikke tåltes. Jeg kan derfor tænke mig, at det var en helt ny Oplevelse for Fader og Moder, i Lindbergs Person at komme i så nær Berøring med den nye, frisindede Tid. Unge og modtagelige for alt sandt og godt, som de vare, vare de ikke længe om at samle en Vennekreds i den Menighed, de havde sluttet sig til.

Grundtvig var ikke mindre end en Åbenbaring for Fader, og Moder fulgte trolig sin Frederik. Hvad han mente, han som Kristen og Borger burde, det gav hun også sit Bifald. Således også i Koleraåret, da de dertil ansatte Folk sagde sig fra, nægtede at bære de Døde ud fra Husene og køre dem ud på Kirkegårdene, hvor de bleve nedlagte i store Fællesgrave. Da måtte behjærtede Borgere træde til og udføre dette Arbejde. Faders Samvittighed bød ham at tilbyde sin Tjeneste her, og det var i fuld Forvisning om Guds nådige Beskærmelse under dette farefulde Arbejde, at Moder gav sit Minde til, at Fader opfyldte, hvad han i denne Nød følte var hans Pligt som Kristen. Og hvor brændende var ikke den Takkebön, Moder opsendte til Gud for hver Dag, der bragte Fader sund og rask tilbage til Hjemmet! Vi tre störste Börn, der da vare mellem 8 og 12 År, havde en

Følelse af, at noget usædvanligt foregik. Jeg føler endnu det Gys, der gik igennem mig ved Beretninger, mest gennem vore Piger, om, hvad der hændte på Gader og Stræder. Men over Fader og Moder var der en stor Højtidelighed.

Det må også have været svært for Moder i Krigsårene at afholde sig fra at dæmpe lidt på os Börn, der vare vildt begejstrede for at slå alle Tyskere ihjæl. Men hun tog Skridtet fuldt ud, da hun fulgte sin Mand, og sagde: »Din Gud skal være min Gud og dit Folk skal være mit Folk!«

Med alt dette vil man forstå, at der gik en dyb Understrøm i Hjemmet af Alvor og Gudhengivenhed, som med alt det, vi så og hørte, let kunde blive for tung en Byrde for et Barnehjærte. Men vi vare, hver på sin Måde, Gud ske Lov, friske og viltre Öjeblikkets Börn, der toge manges Törn sammen, så Moder tit måtte kalde Fader til for at give os »en Omgang«. Det kunde blive for vidtløftigt at komme ind på det Modsætningsforhold, der måtte gøre sig gældende mellem Livet i Börnestuen og i Dagligstuen. Det ene Sted kappedes vi om, hvem der kunde finde på de bedste Löjer eller spille hinanden de værste Puds, medens der over Dagligstuen ved Dag som ved Aften hvilede stille Hygge og Fred.

Lördag Aften var der Afskrubning af alle Börnene med varmt Vand og Sæbe i en varm Stue, hvor syv rene Klædninger fra yderst til inderst hængtes rundt om, rede til Søndag Morgen. Barnepigen og Stuepigen havde vist sin Hyre med os en sådan Aften. Når vi så kom ind til Aftenbönnen, var det med Følelsen af et stort Velvære og af, at vi havde en rigtig rar Fader og Moder, som gjerne vilde gøre alt for os.

Söndagen stod dog som noget helt for sig selv, ganske anderledes end alle de andre Dage. Det var rart for os alle, at vi om Söndagen ikke skulde have den store Opdækning for de mange Mennesker fra Systuen og Bu-

tiken. Den Gang havde Mesteren jo hele sit Personale på Kost, og det gav meget at bestille, der nok kunde tynde en svagelig Moder med mange Börn. Men så kom der til Gengæld gerne »Nogle« med hjem fra Kirken, og var der tilrejsende grundtvigske Præster, var Faders Hus

Fru MARIE HENRIETTE LARSEN, f. BURMANN.

et kært Samlingssted. Om Aftenen var det mest unge Studerende, der kom, ikke mindst i senere År, da Hjemmet med Faders anden Hustru, Moder Ida, fik et friere Præg. I min Barndom var det særlig Faders jævnaldrende Venner af Vartov Menighed, der gav Søndagen sit Helligdags Præg. Men også mangan Hverdags Aften var

der fængslende Samtaler med Grove, Schiørring, Busck, Spleis og mange flere.

Det var en festlig Tid, når Stuerne skiftede Udstyr fra Sommerdragt til den lune Vinterhygge. Den Gang brugte man at lægge Halm under Gulvtæpperne. Hvor

N. F. LARSEN.

var det en Fryd at gå på noget for Foden så vigende blødt, og dejligt at kaste sig på, når vi i Mørkningen lå foran Kakkellovnen og fortalte hverandre vore Drømme fra den sidste Nat.

Der kom så mange Mennesker, både Kvinder og Mænd, der søgte Råd og Hjælp hos Fader, så vi Börn fik tidligt

Sans for den Velsignelse, der er i at kunne hjælpe og være til Nytte, hvad vi også prøvede på efter vore små Ævner. Når jeg ser tilbage på min Barndom, synes jeg, det var et meget bevæget Liv, jeg levede, fuldt af Begivenheder og Oplevelser, som det dog her vilde føre for vidt at komme ind på.

Jeg har ikke kendt gavmildere Mennesker end Fader og Moder. Og dog, jo! Magister *L i n d b e r g* kom *Morten Luther* meget nær i Retning af at plyndre sig selv og sit eget Hus, når det gjaldt om at hjælpe. I hvilken Grad han villigt ofrede endog sig selv, så man i Kolera-året 1853, da Farsoten også hærgede Falster, hvor han sad som Præst i Tingsted. Han var på Færde Dag og Nat. Hans Præstegård belejredes af Vogne, som skulde have ham med ud til de Syge. Han var i Uger så godt som aldrig af sine Klæder, og han tömte næsten sit Hus for Linned og Lagner, for at dele det ud til alle dem, der trængte dertil. Han blev både Præst og Læge for sin Menighed og for mange i Nabosognene. Min Broder *K r i s t i a n*, som tilbragte Sommerferien der ovre, var aldeles overvældet af, hvad han så og hørte om *Lindbergs* Virksomhed og Selvopofrelse. Os Börn omfattede han med stor Kærlighed og havde gjerne tre—fire af os hos sig om Sommeren. Fader kaldte ham sin »elskede, dyrebare Ven«.

Ja, hvor kunde der fortælles meget om vore Forældre og om vort Barndomshjem. Det meste og bedste hører dog os Börn til og vilde vel ikke have det samme Værd for andre. Jeg vil da slutte med nogle Ord, som min afdøde Broder *C a r l e n* Gang skrev til mig: »Et Års Tid før Moder døde, — jeg var den Gang 11 År, og hun vidste godt, at hun ikke kunde leve længe, — tog hun mig en Morgen i sine Arme og gennemgik Salmen: »Aldrig er jeg uden Våde« med mig, forklarede mig den uden Klage, uden Tårer. Aldrig glemmer jeg den blide, trygge

Tillid til Gud og hendes stille Æmhed mod mig. Hun plantede i den Stund en Blomst i mit Hjærte, som ikke kan visne. — Min Fader prædikede ikke Religion for os Börn, men han l e v e d e som en Kristen. Han var altid mild i sin Dom, elskede Sandheden, var kærlig i sit Væsen og havde et aldrig svigtende Herredømme over sig selv, når nogen sårede ham. Han bar aldrig Nag. Hans Væsen lyste om ham, uden at han selv vidste det, og alle, som kendte ham, holdt af ham. Hans Liv var Tillid og Tak til Gud.«

II.

AF SKOLEBESTYRER HANS GREGERSEN

V ed et Møde i N. F. L a r s e n s Hjem i Anledning af Pastor C. J. B r a n d t s Afrejse fra Byen 1860 til Rönnebæk var der mange af Vartov Menighed samlede. Her brugte G r u n d t v i g på Larsen de Ord, som Apostlen Paulus i Romerbrevet 16.23 brugte om Kajus, idet han kaldte ham »m i n o g h e l e M e n i g h e d e n s V æ r t«. Og disse Ord indeholdt en stor Sandhed, ti aldrig nogen Sinde har man vel truffet et mere åbent og gæstfrit Hus end dette Hjem på Købmagergade Nr. 7, hvor der til dagligdags med venligt Ansigt og åbne Arme toges imod så mange Mennesker, og hvor, især i de store Vennemøders Tid, hele Skarer strømmede til fra det ganske Land. Og da man en Gang opfordrede Grundtvig til at medvirke til, at Vartov Menighed holdt såkaldte Menigheds-møder, svarede han, at han troede ikke, der var Modenhed nok til sådanne Møder, og de behøvedes jo heller ikke, når man havde sådanne Huse som L a r s e n s at samles i. Disse Udsagn vidne noksom om, hvad dette

på Gæstfrihed så rige Hjem var for Vartov Menighed og langt viden om i Landet.

Men de dybe Kilder til dette rige Hjem ligge langt tilbage i Tiden og fjærnt fra Danmark. I Juni Måned 1837 vandrede en ung Handskemagersvend over Heden på Vejen fra Celle til Hannover, men standsede ved den lille idyllisk liggende By Burgdorf, hvor han fik Arbejde hos Handskemagermester *Burmann*. Denne så snart, at meget havde den unge *Svend* — og det var *N. F. Larsen* — ikke lært i de syv År, han havde stået i Lære i København. Men han havde jo Tiden for sig, og det friske unge Menneske tiltalte ham, og han blev der for den ringe Løn af fire Mark om Ugen samt Kost og Logis. Dog, bedre end denne ikke store Løn var den Arbejdsdygtighed, han erhvervede sig hos sin flinke og alvorlige Mester. Og hvad mere var, han fæstede sit Hjærte til Husets Datter *Marie Henriette*. Efter et Års Ophold i Burgdorf rejste han videre på sin lange Vandring; men først var *Marie Henriette Burmann* og han enige om at vænte på hinanden, uden dog som trolovede at være bundne til hinanden. Det blev *Larsens* Lykke under alt, hvad han så og oplevede på sin flere År lange Vandring, ti det bevarede hans Hjærte rent.

Han var allerede den Gang et alvorligt grebet Menneske, om end vistnok nærmest i rationalistisk Ånd: »Filosoffen«, som hans Kammerater kaldte ham, og som kunde stå længe og beskue den stjærnesåede Himmel og deraf slutte sig til Guds Almagt, men som på den anden Side dog kunde forfægte Jesus Kristus ikke kun som Menneske, således som Kammeraterne hævdede det, men som Gud. Ganske vist forstod han ikke at gå fra Dør til Dør og »fægte«, som den Tids vandrende *Svende* i Reglen gjorde; men så gjorde Rejsekammeraten det for dem bægge. Derimod gik han ikke Kirkens Dør forbi. Da han efter to—tre Års Vandring gennem Ungarn og Nord-

italien mødte sin yngre Broder Christian i München, vandrede han videre Nord på, og Vandrebogen udviser, at han standsede nogle Dage i Burgdorf. Den 14. April 1842 var Larsen atter hjemme; og Året efter gjorde han Mesterstykke. Samme År kom Marie Henriette til København, og de bleve viede i Petri Kirke. Det første År boede det unge Par i Nr. 23 på Købmagergade; men Året efter flyttede de til Nr. 7, og der boede Larsen — efter i 1849 at have købt Ejendommen — til sin Død. Det var et lille bitte Hjem i Kælderen, han og hans Hustru begyndte med; men Tid efter anden arbejdede Larsen sig frem og blev til sidst en formuende Mand. Gud lagde sin Velsignelse i hans Flid og Energi, så Grunden blev lagt til Hjemmets store Godgörenhed; og her stod hans flittige og dygtige Hustru ved hans Side i enhver Henseende.

I Larsens religiøse Liv foregik der også i disse År en rig Udvikling. At hans Forældre vare fromme Mennesker, forstode Börnene senere, og der er flere Ting, der tyde på, at det allerede tidligt gik i Arv til ham. Men det er dog først efter Hjemkomsten fra Rejselivet, at der kom nogen Klarhed over hans Kristendom. Dette skyldes nok nærmest den i den grundtvigske Kreds meget skattede Instrumentsliber Peder Larsen, der boede i Skindergade. Han hørte med til Grundtvigs tidligste og ivrigste Tilhørere, og det var ham, der fik N. F. Larsen til at søge til Vartov. Og her forsömte han fra den Tid af aldrig at indtage sin Plads, för omsider Sygdommen hindrede ham deri. Her strålede hans Öjne, når han fulgte med Grundtvigs Prædiken; og jeg hørte en Gang Pastor Brandt sige, at det træffende kunde passe på ham, når han Söndag Formiddag gik hjem fra Kirke, hvad Grundtvig synger om Jairos, at »tit fra Kirke så hjerteglad han gik gennem stille Gader«. Jeg havde også altid Følelsen af, at i dette Hus var Söndagen i særlig Grad

hellig. Ti så ivrig en Forretningsmand Larsen end var til dagligdags, så var alt i Forretningen om Søndagen lukket og stænget.

Hans Hustru fulgte ham også i hans kristelige Syn, og der fortælles, at hun stundom kunde henfalde i Frygt for, at hun ikke fik Del i Dåbens fulde Nåde, fordi hun var født og døbt i den golde Rationalismes døde Tid. Da hun i denne Anledning henvendte sig med sin Bekymring til Grundtvig, trøstede han hende og anbefalede hende ved en Barsedåb at stille sig ved det lille Barns Side og i sit Hjærte svare Ja, når Tilspørgslen skete. At hun også helt igennem fulgte sin Mand, når det gjaldt om at uddybe Menighedslivet, fortæller man et smukt Træk om. Magister Lindberg, der den Gang var Præst i Tingsted på Falster, var i 1853 bleven indvalgt i Landstinget, og nu samledes en Kreds af hans gamle Venner og Tilhørere for at skaffe ham fri Bolig og Ophold i Vennevold; og det blev Larsens Part at sørge for Sængen til Magisteren. Da han kom hjem og med Glæde fortalte sin Hustru det, svarede hun: »Han kan jo få alt hos os«. Lindberg blev Gæst i Huset og vedblev dermed under Møderne i Landstinget indtil sin Død 1857. Det fik stor Betydning for Fru Larsen personligt, og mange Samtaler, fortælle de ældste af Börnene, fik hun med Lindberg til Klaring på de Spørgsmål, hun ikke selv kunde løse. Særlig havde det den største Betydning for hende under hendes lange og smærtefulde Sygdom i de sidste År, hun levede. Hvilken betydelig Kvinde hun i det hele har været, fremgår bedst af Grundtvigs Ligtale over hende, der er optagen i den Samling af Lejlighedstaler, C. J. Brandt senere udgav.

Der samledes altid mange Studerende og Rigsdagsmænd foruden Medlemmer af Vartov Menighed i Larsens Hjem i disse År, og færre blev det naturligvis ikke, efter

at Magister Lindberg var flyttet der ind; og alle bleve modtagne med åbne Arme.

Larsens Godgörenhed var almindelig kendt. Han havde hele sin Barndom og Ungdom været vant til trange Kår, og nu havde Gud tildelt ham sine rige Gaver i så fuldt Mål. Dette følte han med dyb Tak, og derfor var det ham en Glæde at give med rund Hånd. Det var vel også ud af den Tankegang, at han tit om Søndagen efter Mid-dag ikke spadserede på Langelinje, men Vandrigen derimod oftest gik ud gennem Smågaderne, ud til Goters-gade, hvor hans Barndomshjem havde været, og så endte tit hos en gammel vanfør Pige, der havde tjænt på Køb-magergade, men nu var Lem i Abel Katrines Boder, den Gang i Dronningens Tværgade; og han havde altid et godt Ord og en god Hjælp til hende.

Men selv om Larsens Gavmildhed strakte sig vidt, var det dog nærmest »Troens egne«, der nøde godt af den. Det var således særlig ham og hans Ven Brygger W e s t - b e r g, der skænkede Kirkekarrene til mere end én Valg-menighed.

D. 30. Oktober 1858 døde Larsens Hustru M a r i e H e n - r i e t t e, og Året efter ægtede han Frk. I d a S t o r m. De sidste År havde den svære Sygdom kastet sine tunge Skygger ind over Hjemmet. Men nu kom der atter Sol-skin med Fred og Glæde over det hærgede Hjem. Han blev atter den lykkeligste Ægtemand, og hans moderløse Börneflokk fik i hende den kærligste Moder, der med Mild-hed og Omhu opdrog den, idet hun forstod på en vid-underlig Måde at knytte den til sig. Med sin rige og om-fattende Dannelse forstod hun også at tilfredsstille den Trang, der netop i den Alder begyndte at komme frem i Barnesjælen. En ung Mand, som næsten daglig kom i Hjemmet, udtrykte sig på den Måde herom, at »han syn-tes, Solen altid skinnede i det Hjem«.

Dörene bleve igen åbenede på vid Gab. Det var i de

store Vennemøders Tid, og når jeg tænker tilbage på denne Tid, synes jeg, der var altid Plads ved det store Spisebord til et ubegrænset Tal Gæster; — og adskillige gamle Præster fra Landet, som Svogeren Pastor Møller fra Borbjerg, senere Karrebæk, og den gamle Pastor Plesner fra Vedersø, boede i Huset, og den sidste især måtte vi Unge i Reglen ledsage om i den vildsomme By. Det var rige og glade Dage. Det var som at være i Himmerig, kunde min gamle Svigerfader uvilkårlig udbrude.

Men ellers var det Søndag Aftenerne, der samlede mange ud over de aller nærmeste. Der kom mange Rigsdagsmænd: Termansen, Jens Jensen fra Trunderup, Jens Jørgensen fra Bjerregård og hans Brødre, Chr. Larsen fra Dalby, en enkelt Gang Lars Dinesen og mange andre, — denne Tid lå jo forud for de politiske Brydninger i Halvfjerdserne. En Vinter kom også den begavede og usædvanlig kundskabsrige Kammerherre Carlsen de fleste Søndag Aftener efter Té. Han sagde, han følte Trang til at meddele sig til en anden Kreds end den, han i Reglen omgikkes. Og når han talte om nyt og gammelt, fjærnt og nær, lyttede vi Unge med spændt Opmærksomhed. Men den af alle os Unge, som kom mest i Larsens Hus, var den senere Præst og Seminarieforstander Kristian Madsen, der i hele sin Studietid og senere som P. A. Fengers Kapellan ved Vor Frelser Kirke på Kristianshavn var nøje knyttet til Hjemmet. Han og Poul Svejstrup fandt også deres Hustruer iblandt de Unge i Kredsen og selv ægtede jeg i Sommeren 1870 Husets Datter Katrine. Hende måtte jeg efter et lykkeligt, men kort Ægteskab miste, da hun ramtes af sin Moders håbløse Brystsygdom og døde efter hårde Lidelser i Efteråret 1871.

I det hele gik tunge Prøvelser over Larsens Hjem og Börneflokk. I 1865 døde den ældste Søn Martinus, der

til Trods for sin unge Alder var en ypperlig Støtte i Forretningen for sin Fader. To af Døtrene døde i deres fejreste Ungdom, den skønne og elskelige Sophie, 17 År gammel, og Året efter Marie, 19 År. Men det var forunderligt, som Larsen og hans milde Hustru forstode at tage imod denne tunge Skæbne, ihukommende Ordet: »Det er jo ej at dø, når Livet følger med«. Og det var vel nok Hjemmets største Velsignelse, at hele Börneflokken var dybt greben af den Tro, der giver »Trøst over Døden«. Den yngste af Börnene, Henriette, en yndig ung Pige og vel nok Familiens Öjesten, gennemgik en flerårig Tungsindighedsperiode, men blev dog derefter en livsglad og lykkelig Hustru. Hun blev gift med H. Caspar Brandt og døde nogle Måneder efter sin Fader.

Larsen var med til at stifte »Vartov frie Hjælpekasse«, og han og en anden af Kredsen gik til Grundtvig for at bede om hans Godkendelse af Sagen, som han også med Glæde gav, ihukommende Vor Herres Ord: »de fattige have I altid hos Eder«, og tegnede sig med det samme for sit Bidrag, 40 Rigsdaler.

At også Folkelighedens Sag havde særlig gode Venner i Larsen og hans Hustru, fik sit Udtryk i, at Fru Larsen og nogle andre Kvinder i Menigheden, deriblandt Fru S. Mariboe, Fru Skovgaard og Bispinde Grundtvig, trådte sammen for at få grundet en fri Börneskole i Lighed med den fynske Friskole, og tog i den Anledning ud til Høstrup, der var bleven Præst i Hillerød, for at høre hans Mening herom. De fik også hans Tilslutning til Tanken og bevægede derefter Højskoleforstander i Rødding H. Nutzhorn, der i 1864 var bleven ledig på Torvet, til foreløbig at undervise deres Börn, 8—9 i Tallet. Senere måtte han imidlertid drage til Askov for at fortsætte sin Gærning; og efter forskellige Genvordigheder, Skolen som Følge heraf blev

stedt i, henledte den tidligere nævnte Student Madsen Opmærksomheden på mig, der da på 5te År underviste ved en grundtvigsk Forberedelses-Skole til Latinskolen i Odense. Og med en for mig senere ufattelig Frimodighed tog jeg fat og har under forskellig Lykke siden arbejdet i denne velsignede Gærning. Alle Vegne i Hjem-

N. F. LARSEN.

mene blev jeg modtagen med Tillid og Fortrøstning, men ingen Steder dog således som i Hjemmet på Købmagergade, hvor jeg hurtig blev optagen som Ven og senere ved mit Ægteskab med Datteren Katrine som Søn. Jeg tænker ofte på, at netop det væsentlig bar mig under glade som under tunge Forholde. Og denne Kærlighed udstraktes ned gennem Årene i rigeste Mål til min anden Hustru og vore Börn.

De sidste År, Larsen levede, blev han syg, og der blev stille i det gamle Hjem på Købmagergade. Han gjorde en Rejse til Ems, men uden Frugt for sit Helbred. Men på denne Rejse vandt han en Ven i Stedets Præst Leterhose; og da Professor, Dr. theol. Fr. Nielsen på et kirkeligt Møde dør nede havde givet en Frem-

Fru IDA LARSEN, f. STORM.

stilling af Grundtvigs kirkelige Gærning, og man efter Mødet samtalede herom, ytrede Larsen til sin nye Præsteven, at han godt kunde ønske at fortælle ham om en Lægmands Erfaringer med Hensyn på Grundtvigs Værk. Præsten tog ham på Ordet, men nøjedes ikke med en Fremstilling på Tomandshånd. Larsen måtte tale på næste Møde i Præstegården og fik Lejlighed til at aflægge et varmt og hjærteligt Vidnesbyrd om, hvor trygt

det er at bygge på Ordet af Herrens Mund, — om han end, som han selv sagde, gjorde det på mådeligt Tysk.

Han var en kort Tid på Klampenborg Badeanstalt, men Kræfterne ebbede langsomt ud, og 2. Juledag 1881 mældte et Brev fra Svigermoder Ida, at Larsen om Morgen en var sovet stille ind.

En usædvanlig stor Skare fulgte N. F. Larsen til hans Hvilested på Assistents Kirkegård d. 2. Januar 1882. Han

Fru IDA LARSEN og Frk. SOPHIE HANSEN.
I Dagligstuen på Nørregade 27.

efterlod et stort Savn i Menigheden som i sine nærmestes Kreds, og hans Hustru kom aldrig ud over Savnet. Hun samlede os alle til en Afskedshøjtidelighed, da hun havde besluttet sig til at forlade det gamle Hjem; og det gjorde et dybt Indtryk på den, der skriver disse Mindeord om hende og hendes trofaste Mand, da hun, som sjældent eller aldrig tog Ordet, end ikke i den hjemlige Kreds, rejste sig og bragte Gud Fader en inderlig Tak for den Lykke, at han havde ført hende ind i dette »velsignede Hjem«.

Dermed forlodes Hjemmet på Købmagergade, og hun flyttede hen i Nr. 27 på Nørregade, som Larsen havde købt nogle År før sin Død. Her levede hun omtrent en Snes År sammen med hendes og Larsens gamle, kære Veninde Frøken Sophie Hansen, »Tante«, som hun altid hed både blandt gamle og unge. Fru Ida Larsen førte her det samme hyggelige og gæstfri Hjem; men Forholdene medførte, at det som Regel kun var Börnene og en snævrere Kreds, der samledes om de to kære gamle.

Frøken Sophie Hansen, »Tante Sophie«, havde i sin pure Ungdom været forlovet med Digteren Chr. Winther, og dette gav Anledning til, at hendes Navn blev kendt i vide Kredse. Lige så dyb og trofast en Natur Sophie Hansen var, lige så flagrende var Chr. Winther, og han anede næppe, hvilken Skat han i hende gav Afkald på. Hun var af alle, der virkelig kendte hende, elsket og beundret for sit lyse og kloge Blik på Livet og for sit ganske sjældne Kendskab til og sin Forståelse af Litteraturen, især af den såkaldte Guldalder-Litteratur. Hun var sjælfuld, mild, kærlig og ligevægtig, og frem for alt var hun en dybt greben og ærlig kristen Kvinde. Alle, der kom i Forhold til hende, ærede og elskede hende højt. Hendes Ånd var lys og klar og frisk op i hendes høje Alderdom, der hengled lykkeligt i Samlivet med Larsen og hans Hustru og den store Kreds, der flokkedes om disse tre så ualmindelig åndeligt rige Mennesker.

Fru Larsen fulgte med Interesse den opvoksende Flok af Börnebörn, og de elskede Bedstemoder Ida, og tit og ofte tale vore Börn om, hvilke Festdage det var, når de vare samlede om Juletræet dør, eller når hun og Tante Sophie vare Gæster i vort eget Hjem.

Altid var hun den samme milde og kærlige Kvinde og altid opfyldt af Trangen til at følge den kristne Menigheds Kår. Og det er betegnende for hende, at sidste

Gang hun var uden for sin Dør, var det på Vejen til et kirkeligt Møde i Betesda. Men hun måtte vende om og gå til Sængs og fik en forunderlig mild og stille Død, der stod i den skønneste Samklang med hendes hele Liv. Nogle Uger efter fulgte den trofaste Tante Sophie hende i Døden.

Og hermed slutter mine Mindeord om disse forunderlig elskelige Mennesker, der have været til Velsignelse for mange, mange i deres Tid, og hvis Minde vil leve langt ud over den, ti »Mindet, som Guds Miskundhed, forplanter sig i tusind Led«.

MINDER FRA HERREDSFOGED HANS DAHLERUPS OG FRU VILHELMINE DAHLERUPS HJEM.

AF PROFESSOR, DR. PHIL. VERNER DAHLERUP.

I Året 1825 udgav Grundtvig sin lille Bog »Kir-
kens Genmæle«, og Året 1925 kan da kaldes
Hundredåret for Begyndelsen til den grundtvigske Be-
vægelse i Danmark. Jeg kunde tænke mig, at dette
Mindeår vilde blive fejret ved Udgivelsen af et historisk
Værk, hvori der blev gjort Rede for, hvorledes Grundt-
vigs Ideer efterhånden kæmpede sig frem til at få ind-
gribende Betydning på næsten alle Områder af det dan-
ske (nordiske) Åndsliv, især i Kirke, Skole og Politik.

Den Forfatter, som fordybede sig i den grundtvigske
Retnings Historie, vilde sikkert ofte støde på mine For-
ældres Navne; han vilde lære dem at kende som et Par
Mennesker, der i Slutningen af Grundtvigs Levetid og
i den første Sned År efter hans Død regnedes — ganske
vist ikke for at høre til den grundtvigske Bevægelses
Ledere, men for at være nogle af de bedste i den grundt-
vigske Menighed, nogle af dem, der med størst Iver
stræbte at føre Grundtvigs Tanker ud i Livet. De stode
derfor også i nært Venskabsforhold til alle de betydelige
Mænd og Kvinder inden for de grundtvigske Kredse.
Mens de som unge boede i København, vare de stadige
Gæster i gamle Grundtvigs Hjem på Tuborg; Lu-
d-
vig Helweg og C. J. Brandt hørte til deres nær-
meste Omgangsvener; i min Barndom og Ungdom har
jeg set Birkedal, Mads Melbye, Dines Pon-

toppidan, Hostrup, Barfod, N. J. Terman- sen, H. F. Feilberg, H. Nutzhorn, L. Schrø- der og mange andre kendte »Grundtvigianere« i deres Hus. Med de norske Höjskolemænd H e r m a n A n k e r og O. Arvesen, Forfatter til »Fremad er Verdens vilde Røst«, sluttede de Venskab i Sandefjord; i Flens- borg opsøgte Björnstjerne Björnson dem og læste »Sigurd Slembe« höjt i deres Hjem.

Den nulevende Slægt, som mine Forældre ere ukendte for, kan måske have nogen Glæde af at få lidt at vide om dem, ikke alene fordi så mange af de ypperste i de grundtvigske Kredse satte stor Pris på dem, men også fordi deres Hjem helt og holdent var præget af den Livs- anskuelse, de havde sluttet sig til.

Hvad jeg kan fortælle om mine Forældres Liv er kun lidt. Min Fader har efterladt sig en kort Levnedsteg- ning, skreven, da han blev Ridder af Danebrog; min Moder har ikke nedskrevet noget om sit Liv, og hun fortalte aldrig ret meget om sin Barndom og Ungdom; af Breve har jeg kun haft meget få til min Rådighed. Jeg kan derfor ikke give stort andet end nogle af de Minder, som mine Søkende og jeg have fra den Tid, vi vare Börn og ganske unge.

Min Fader, H a n s D a h l e r u p, var født den 4. April 1832 i Norup Præstegård, Vindblæs Sogn ved Mariager. Han gik i Skole först i Randers, senere i Århus og blev Student 1849, juridisk Kandidat 1856. Hans Løbebane som Embedsmand er den, at han, efter i et Par År at have været Birkefuldmægtig på Frederiksberg, blev Assi- stent i Indenrigsministeriet, 1862 Avditør i Flensborg; som sådan tog han Del i Krigen 1864; i Slutningen af Året 1864 blev han Garnisonsavditør i Fredericia, der- næst 1870—77 By- og Herredsfoged i Mariager, 1877 —88 var han Birkedommer i Amager Birk, hvorfra han 1888 forflyttedes til Roskilde som Herredsfoged i Lejre

Herred. I dette Embede døde han den 6. September 1896.

For sin Embedsgærning og sit Fag havde min Fader stor Interesse. Især mens han var i Mariager, tog han sig med Iver af de kommunale Sager; han fik de nøgne Bakker om Byen beplantede og sørgede også på andre Måder for dens Forskönnelse, bl. a. ved Hjælp af sin Broder, Arkitekten Vilhelm Dahlerup. Sammen med Borgmester P. Schjørring skrev han »Lov og Ret i almindelige borgerlige Forhold«, hvoraf der udkom to Udgaver, mens han levede, og et Par, af andre gennemsete Udgaver, efter hans Død. Sin Kærlighed til Mariager lagde han smukt for Dagen ved at skrive »Mariager Klosters og Bys Historie«, der udkom 1882.

Min Fader var et ægte Landsbybarn. Indtil sit 13. År levede han et Friluftsliv i jyske Præstegårde, og han følte sig altid bedst tilpas i den fri Natur, medens han ikke rigtig kunde finde sig til Rette med Livet i København. Skönt bægge hans Forældre vare fra Sælland, var han afgjort jydsk af Natur: »Hans Jyde« kaldte hans Fætre ham. Han kunde tale jydsk som den bedste, og han havde hele Jydens Langsomhed i Tankegang. Han udviklede sig sent. Som Student tog han meget lidt Del i Studenterlivet, men var næsten helt optagen af sine juridiske Studier. Først under Opholdet i Fredericia fik han Tid til efter en større Målestok at udvikle sig ved alment dannede Læsning.

Som ung havde min Fader et strålende Humør og kunde finde på tusinde snurrige Løjer. Som ældre var han ofte nedbøjet ved min Moders Sygelighed og sine egne små Kår; men i det hele bevarede han dog et lyst Sind. Han var meget inladende over for Folk, han kom i Berøring med, og især havde han en ypperlig Gave til at omgås Småfolk; enhver Fornemhed i Optræden lå ham fjærnt. Selv længe efter hans Død har jeg ofte fået Vidnesbyrd om, hvor afholdt han var af alle, som kendte ham.

Det Hjem, min Fader udgik fra, var alt andet end grundtvigsk. Min Farfader var en værdig, gammeldags Præst af den mynsterske Skole; Grundtvig og Vilh. Beck stode ham lige fjærnt. At min Fader blev dragen ind i de grundtvigske Kredse, skyldes min Moders Påvirkning.

Min Moder var Vilhelmine Dahlerup, født Clausen eller — som hun altid skrev i sine senere År — Klausen. Hun blev født i København den 27. August 1831 og døde i Roskilde den 23. August 1890. Hun var en Officersdatter, men hendes Fader døde så tidligt, vist allerede 1834, at hun knap nok kunde huske ham. Sin Moder mistede hun, da hun var en ganske ung Pige, og hun havde derefter i længere Tid sit Hjem hos Stutmester, Major J. B. Hornemann i Hillerød. Sin Uddannelse fik hun i Fru Maria Bojesens Pigeinstitut og i Professor C. R. F. Mariboës »Dannekvindeskole«, og udrustet med, efter Datidens Forhold, fortrinlige Kundskaber tog hun Plads som Lærerinde i et Par Præstegårde, til sidst hos min Farfader. Således lærte hun min Fader at kende, og de bleve viede i Ballerup Kirke den 28. Oktober 1858.

I Mariboës Skole havde min Moder haft Ludvig Helweg til Lærer i Historie, både Verdens, Kirkens og Litteraturens, og om hans Undervisning siger hun i Höjskolebladet (1885 Sp. 1410), at den »vakte os til levende Kristendom, uden at han gav, hvad man kalder Religionsundervisning. Han så selv den røde Tråd i Udviklingen og forstod at pege på den for os unge, så vi fandt Vejen til Vartov Kirke«. Hun blev snart en stadig Gæst i Helwegs Hjem, og hun fik af Helweg betroet at undervise hans ældste Søn, Leopold Helweg.

Som ung var min Moder overordentlig smuk; gamle Officerer have fortalt mig, at hun gjorde stor Lykke ved Ballerne på Landkadetakademiet. Som ældre vakte hun tit Opmærksomhed ved sit stadselige Udseende. Mere

end én Gang have mine Bekendte spurgt mig, hvad det var for en »distingveret Dame«, jeg havde gået med under Armen. Hendes Indre svarede til det Ydre. Sin Dannelse viste hun således ved den fine Stil, der prægede det, hun skrev. Man kan lære den at kende i hendes Beskrivelse af Flensborg under Krigen 1864, trykt efter

VILHELMINE CLAUSEN (FRU DAHLERUP), 19 ÅR.

hendes Død i Karl Larsens Bog »Under vor sidste Krig« 1897 S. 216—226. Alt ufint og usandt var hende en Gru, og hun kunde uden mindste Forbehold udtrykke sin Foragt derfor. Til en Præstekone, som rakkede ned på nogle »gode Venner«, sagde hun: »Det er intet Under, at De har dårlige Tænder, for De har da en Tunge som en Ragekniv«. En anden Præstekone, som indsmigrende

sagde til hende: »Vi er jo Veninder«, fik Svaret: »Så—! det har jeg aldrig vidst.« Naturligvis bleve disse Damer og andre, som hun tiltalte på lignende Måde, hendes bitre Uvenner. Men Venner havde hun mange af, og dem, hun én Gang havde sluttet sig til, holdt hun fast ved hele Livet igennem, således Ungdomsveninderne fra Helwegs Hus, Fruerne Kathrine Kietz, født Kietz, Louise Lollsgård, født Recke, Meta Boisen, N. F. S. Grundtvigs Datter, og Lavra Grundtvig, Svend Grundtvigs Hustru.

Min Moder havde en stor Virkelyst. I Flensborg passede hun de sårede på Lasarettet, i København var hun i 1880'erne ivrig for Oprettelsen af en Slags »Samaritan«, og selv i sine sidste Leveår tog hun virksom Del i Ledelsen af Højskolehjemmet i Roskilde. Da hun ikke mere havde sine Börn at undervise, lærte hun sig Spansk og oversatte nogle spanske Skuespil; men hun kunde ikke finde Forlægger til dem. Til Trods for sin levende Sans for Samfundsspørgsmål, optrådte hun aldrig offentlig, da hun mente, at »det er Mandens Skam, når Gud må bruge Kvinden til at træde offentlig frem«. De Småting, hun har ladet trykke, udgav hun uden Navn, men med Mærket »V. D.«. Disse Bogstaver stå således under hendes Minde-digt over Helweg, der flere Gange er blevet optrykt, bl. a. i Schrøders Mindeskrift »Ludvig Helweg« S. 330 og i »Minder fra gamle Grundtvigske Hjem« I. S. 105.

Lykkelig var min Moder ikke. En stor Del af sit Liv tilbragte hun i Sængen eller i Rullestol. Især havde hun et svagt Nervesystem, og ofte var hun nedbrudt af dyb Melankoli. Men sin livlige Ånd viste hun, når hun talte med gode Venner, og når hun fortalte sine Börn eller unge Piger Historie og andre Ting, hun havde Kærlighed til.

Den, der besøgte mine Forældre, vilde ikke kunne være i Tvivl om, at det var et grundtvigsk Hjem, han var kom-

men i. I deres vel fyldte Bogskab vilde han finde Holberg, Ewald og Oehlenschläger godt repræsenterede, men ikke en eneste Bog f. Eks. af J. L. Heiberg, Hertz og Chr. Winther. Derimod vilde han se Grundtvigs »Poetiske Skrifter«, hans »Salmer og Sange«, »Sakse«, »Snorre« og »Bjowulf«, »Optrin af Nordens Kæmpeliv«, »Sindbilledsprog«, »Håndbog i Verdenshistorien«, »Bragesnak«, »Søndagsbogen«, »Kirkespejlet«, kort sagt, alle hans Hovedværker, og støttende sig op til dem Helwegs Kirkehistorie, Melbyes »Fortællinger af Kirkehistorien«, Barfods »Fortællinger af Fædrelandets Historie«, Lindbergs Bibeloversættelse, Prædikener af Birkedal og Hostrup, P. O. Boisens »Viser af og for danske Folk« og mange andre Visebøger. På Bordet vilde han finde de to Aviser, de holdt, Plougs »Fædrelandet« og Høgsbros »Dansk Folketidende«, Vidnesbyrd om, at de i Politik først og fremmest vare nationale, men — ligesom P. Schjöring og N. J. Termansen — ikke vare udpræget højre- eller venstresindede. Først i Provisorietiden omkring 1885 sluttede min Fader sig mere til Højre, medens min Moder gik længere i Retning af Venstre.

Mine Forældres kristne Tro prægede hele deres Liv i Hjemmet; hver Dag begyndte og endte med Bön og Salmesang, især efter Grundtvigs »Festsalmer«; Bordbön för og efter Middagsmåltidet forsömtes aldrig. I mange År kunde man se dem sidde Söndag efter Söndag på samme Plads i Vartov Kirke. Når de boede på Steder, hvor der ikke var nogen grundtvigsk Menighed, holdt de deres Kirkegang i Hjemmet: min Fader læste Evangeliet og en Prædiken höjt. Söndagen helligholdt de ikke alene ved »Kirkegangen«; da jeg kom i Skole på Sorø Akademi, blev jeg yderst forbavset over, at der var Læsetid Söndag Morgen Kl. 8—9½; hos mine Forældre var hele Söndagen Hviledag; min Moder og mine Søstre rørte således end

ikke et Håndarbejde om Søndagen. Lige så forbavset som over Søndagslæsetiden blev jeg en Juleaften, da jeg kom til en Familie, hvor man ved Juletræet kun sang »Höjt fra Træets grønne Top«, og hvor det fortaltes, at det var »Julemanden«, der bragte Gaverne, eller »Presenterne«, som man sagde i det Hus, til Börnene. Hos os indledes Juleaften med, at min Moder fortalte Juleevangeliet, Julesalmerne løde hele Julen igennem, og fra Juleaften til Helligtrekonger stod Juletræet pyntet med »Jakobsstiger«, klippede af Guldpapir, fra Top til Fod og med gyldne Stjerner, medens en lille Juleengel under Hængelampen i Spisestuen basunede Julens Fred ud over Hjemmet.

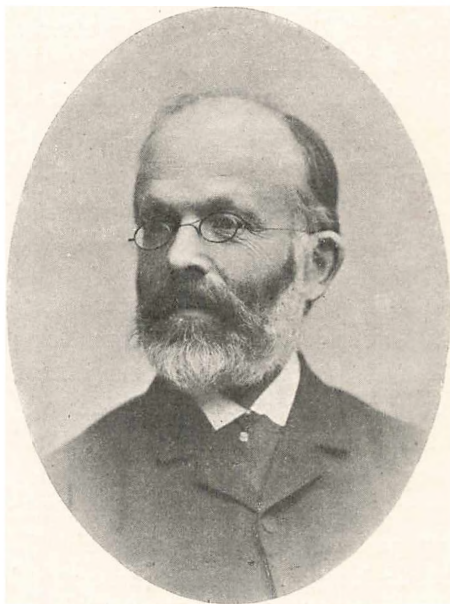
Min Moders Undervisning af hendes Börn var ægte grundtvigsk. Det må dog ikke forstås således, som om hun havde lånt alle sine Tanker om Börneopdragelse fra Grundtvig. Det var Ånden, som var Grundtvigs, Udførelsen og mange Enkeltheder skyldtes hende selv, og hvad hun på Tryk fortalte om sin Undervisning må i sin Tid have virket som noget nyt og ejendommeligt, at dömme efter den Opmærksomhed, hun vakte ved sine to små Afhandlinger »Om vore Pigebörens Opdragelse« (Nordisk Månedsskrift for folkelig og kristelig Oplysning 1874. I. S. 201—208) og »Om Kvindens Plads i Samfundet« (smst. 1874. II. S. 461—469).

Min Moder mente, at Börnenes Undervisning burde foregå i Hjemmet, således at Skoler kun skulde betragtes som Nødhjælp; det var Moderen, som især skulde undervise Börnene: Pigebörnene gennem hele Barnealderen, og Drengene i al Fald, så længe de vare små, og hun troede, at de aller fleste Mødre, med lidt god Vilje, selv kunde lede deres Börens Undervisning, uden at Husstyrelsen behøvede at lide derved. — Hun begyndte Undervisningen tidligt i bægge Betydninger af Ordet: allerede Dagen efter at jeg havde fyldt 5 År, lod hun mig tage fat

på ABC'en. Hun gjorde en skarp Adskillelse mellem to Slags Fag: Undervisningen i Læsning, Skrivning, Regning, Geografi osv. foregik om Morgenen fra 8—9^{1/2} — Resten af Tiden indtil Middagsmåltidet kunde vi altså bruge til Leg og til at færdes i fri Luft. Det første fremmede Sprog, hun lærte os, var S v e n s k (efter Hammerichs Læsebog). Først når vi kunde læse Svensk med samme Lethed som Dansk, sædvanlig efter et Års Forløb, lod hun os begynde på E n g e l s k. Bægge Sprogene lærte vi uden at bruge nogen Grammatik, men under Læsningen gjorde hun opmærksom på Sproglærens Ejendommeligheder, og vi bleve øvede i at skrive meget af efter Bog. Senere kom Tysk og Fransk til. — Om Eftermiddagen Kl. 5 gik hun over til at undervise i den anden Slags Fag: »Historie, navnlig Nordens Historie og Bibelhistorie, men også Verdenshistorie og Æventyr«. Heri foregik Undervisningen ved mundtlig Fortælling, som støttedes ved Sange, hun selv sang for i. Mine Søstre sade imens med deres Håndarbejde, og det samme gjorde Tjænestefolkene, som hun lod tage Del i denne Undervisning: »og det er da deres bedste Timer på Dagen, når de komme ind i Stuen med deres Håndgærning for at høre og synge med«. Også når der blev læst höjt om Aftenen kort før Sængetid, kom Pigerne med ind i Stuen. Undertiden overtog min Fader Fortællingen i Eftermiddagstimerne; uforglemmeligt for mig er det, da han fortalte Njals Saga, og aldrig er jeg bleven så lykkelig ved nogen Gave, som da jeg på min 9 Års Fødselsdag fik Sagaen i Lefoliis Genfortælling; jeg læste den straks, jeg tror, syv Gange i Træk og lærte den, så at jeg kunde alle Slægtregistrene udenad.

Lykkedes det nu min Moder at gennemføre sine Undervisningsplaner? Med Tjænestefolkene gik det i det hele godt under Opholdene i Fredericia og Mariager, og så

længe hun i København havde jydsk Tjæneste-piger, der gjerne vilde på Höjskole eller allerede havde været der. Men da hun senere fik københavnske Piger, tror jeg nok, at hun måtte holde op med således at optage Tjæneste-pigerne i Familien. At undervise min Broder og mig måtte hun på Grund af sin Sygelighed opgive, da vi vare

Herredsfoged H. DAHLERUP.

lidt over 9 År gamle, og vi bleve da sendte i Skole i Sorø, hvor jeg for Resten fik en udmærket Lærer i den senere Rektor B. Hoff. Men med mine Søstres Undervisning blev hun ved, også efter at mine Forældre, 1877, vare flyttede til København, dog således at hun efterhånden blev nødt til at overdrage Dele af Undervisningen til privat antagne Lærere, blandt dem den senere Folketingsmand Falkenstjerne, der havde været Huslærer hos Hustrup. Men da bægge mine ældre Søstre vare blevne

voksne og havde begyndt at få forskellig Slags Undervisning uden for Hjemmet, f. Ex. hos Frøken Z a h l e, og da min Moder selv var bleven ældre og svagere, måtte hun lade min yngste Søster undervise af fremmede, i Privat-hjem eller i mindre Skoler.

Udad til virkede mine Forældre især i de to jyske

Fru DAHLERUP, f. CLAUSEN.

Købstæder, hvor de boede fra 1864 til 1877. I Fredericia fik min Fader oprettet en Foredragsforening, der holdt Møder hver Søndag Aften i en af Byens Skoler. Foredrag blev holdte af min Fader, af Byens Præster, Lærere og Officerer, og undertiden fik han også tilkaldt Foredragsholdere ude fra, således fra Askov. Sang efter Boisens Visebog fulgte altid med Foredragene. I Fredericia tog min Fader sig også af den da nyopståede Skyttebevægelse, og han var Medlem af Bestyrelsen for Vejle Amts

Skytteforening. — Kort efter at han var kommen til Mariager, havde han en Samtale med nogle af Byens »Bedsteborgere«, og de betroede ham en Plan, de omgikkes med, nemlig at de en Gang i Løbet af Vinteren skulde »samles om et Dyr«; min Fader stillede derimod det Forslag, at de hellere skulde prøve på at samles om et

Dahlerups Hjem (Dagligstuen) på Kristianshavn 1888.

M e n n e s k e. Dette gav Stødet til, at også Mariager fik sin Foredragsforening. L. Schrøder, Jens Nørregård og flere andre Højskolefolk blev indkaldte for at tale. Hvorledes mine Forældre skaffede Penge dertil, ved jeg ikke. Blandt Foredragsholderne i Mariager var vist også min Families gode Ven, den litteraturhistoriske Forfatter Richard Petersen, som på den Tid var Kapellan i Udbyneder, øst for Mariager. I sit Hjem samlede min Moder en stor Del af Mariagers unge Piger og lærte dem

Håndarbejde, samtidig med at hun fortalte dem Historie, læste højt og sang med dem.

De Hjem, som mine Søskende og jeg efterhånden have dannet, ere i mangt og meget forskellige fra mine Forældres. Størst Lighed med det har min næstældste Søsters Hjem. Men alle vi Søskende ere stærkt prægede af den Ånd, som rådede i Forældrehjemmet. For mit eget Vedkommende kan jeg sige, at min Livsbane er bleven bestemt ved, at jeg er mine Forældres Søn. Jeg vidste, at når som helst jeg var bleven ked af Studeringerne, kunde jeg have sagt til mine Forældre: »Nu vil jeg ikke læse mere, nu vil jeg være Snedker«, og de vilde have sagt: »Som Du vil, min Dreng; kan Du blive en dygtig Snedker, så er det godt«. Studeringerne bleve mig derfor aldrig en Tvangssag, men noget, jeg hengav mig til med Lyst. Når jeg fra den første Dag, jeg kom til Universitetet, gav mig til at studere nordisk Filologi, har mit Valg af Studium sin første Grund i, at jeg allerede som Barn var bleven fortrolig med de islandske Sagaer og de nordiske Oldsagn, og at Svensk var det Sprog, som næst efter Modersmålet var mig kærest.

OPLYSNINGER

AF H. P. B. BARFOD

Ligesom til 1ste Del af »*Minder fra gamle Grundtvig'ske Hjem*« har jeg også til den her foreliggende 2den Del søgt at skaffe korte personalhistoriske Oplysninger om de i Teksten omtalte Personer. Det er dog ikke lykkedes mig for alles Vedkommende. Da jeg ikke kan forudsætte, at enhver Læser af denne Del har 1ste Del ved Hånden, har enkelte Gen- tagelser fra i Fjor ikke helt kunnet undgås.

Side 11 *Fenger, Christian*, Forfatter til »Minder om P. A. Fengers Hjem«, er f. 17. Decbr. 1849, medicinsk Kandidat 1875, Kommunelæge i København 1881, Læge ved Vartov 1895, titul. Professor 1899. Ægtede 1878 *Dagmar Rosenmüller*, f. 1. Juni 1853, Datter af Godsejer Georg Rosenmüller til Tyllinge i Småland og Charlotte Catharina, Baronesse Duvall.

Fenger, Peter Andreas, f. på Kristianshavn 16. Februar 1799, teol. Kandidat 1820, Sognepræst til Slotsbjærgby og Sludstrup 1827, ved Vor Frelzers Kirke på Kristianshavn 1855 til sin Død 8. Februar 1878. Ægtede 3. Juni 1830 *Louise Augusta Manthey*, f. 21. November 1808, død 28. Oktober 1885, Datter af Etatsråd J. G. L. Manthey, Ejer af Falkenstein.

P. A. Fenger var Søn af Sognepræst ved Vor Frelzers Kirke på Kristianshavn *Rasmus Fenger* (1761—1825) og *Martha Helene Meinert* (1775—1856). N. F. S. Grundtvig var residerende Kapellan hos Fenger 1822—25. I sin Tale ved Fengers Jordefærd kaldte Grundtvig ham »en af de stille i Landet, hvis Öjne ikke kunde fordrage Uretfærdighed«. Til Fengers Jordefærd skrev Grundtvig den skønne Ligsalme: »Som Markens Blomst henvisner fage«.

Side 12 *Meinert, Andreas Evald* (1792—1868), Ejer af Antvorskov, død ugift.

- Side 13 Beck, Johannes Vilhelm* (1829—1901), teol. Kandidat 1855, Faderens Kapellan i Udby 1856, Sognepræst i Ørum og Ginnerup 1865, i Ørslev og Solbjerg 1874 til sin Død. Medstifter af og Formand for »Indre Mission«.
- Side 17 Fenger, Johannes Ferdinand* (1805—61), teol. Kandidat 1825 med Udmærkelse, Universitetets Guldmedalje 1827, Licent. theologiæ 1828, udenlands i 3½ År, Sognepræst for Lyngø og Broby 1833, for Høje Tåstrup 1854 til sin Død. I en Årrække Formand for »Dansk Missionsselskab«.
- Weyse, Christoph Ernst Frederik*, f. 5. Marts 1774 i Altona og altså ved sin Fødsel dansk Undersåt, ikke en Tysker, som man stundom har villet gøre ham til. 1792 Vikar hos Organisten ved Reformert Kirke og 1794 Organist ved denne. 1805 Organist ved Vor Frue Kirke. J. P. E. Hartmann, der blev Weyses Efterfølger ved Frue Kirke, har udtalt, at denne var »en af de første Organister, som nogen Sinde har existeret«. Har bl. a. komponeret Melodierne til Ingemanns Morgen- og Aftensange og til Grundtvigs »Den signede Dag« og »Dejlig er den Himmel blå«. Men det, der vistnok vil bære hans Navn længst frem til Efterverdenen, er det store Udvalg af over 100 af hans »Romancer og Sange«, som efter hans Død bleve udgivne ved Musikforeningen, og som endnu høre til de bedste musikalske Skatte i danske Hjem. 1816 fik han Titel af Professor, 1842, ved sit 50årige Organistjubilæum, Æresdoktor ved Universitetet. Død Natten mellem 7. og 8. Oktbr. 1842. Hans Broncebuste, modelleret af H. V. Bissen, blev 1866 opstillet på Frue Plads.
- Side 19 Fenger, Johanne Amalie* (1836—1913), Datter af Joh. Ferd. Fenger, Komponist, Musiklærerinde. Ugift.
- Barnekow, Christian* (1837—1913), Komponist, titulær Professor.
- Side 27 Nielsen, Frederik Kristian* (1846—1907), teol. Kandidat 1870, Kateket ved Vor Frelsers Kirke på Kristianshavn 1873, Professor i Kirkehistorie 1877, Biskop i Ålborg 1900. i Århus 1905.
- Fenger, Ludvig Peter* (1835—1905), Arkitekt, vandt 1864 Kunstakademiets lille og 1866 dets store Guldmedalje. Stadsarkitekt i København 1886. Frivillig i Krigen 1864, såret og fangen i Kampen om Als 29. Juni.
- Side 28 Brandt, Carl Joakim* (1817—89), teol. Kandidat 1841, Sognepræst for Rønnebæk og Olstrup 1860, Grundtvigs Efterfølger som Præst ved Vartov 1872 til sin Død.

Side 30 Heiberg, Gustav Peter Joakim, Forfatter til *Minderne om P. Rørdam*, er f. 1. Decbr. 1838, Søn af Sognepræst, Provst Arne Christian Linde Heiberg (1805—93) og Georgia Samsine Rørdam (1808—83). Teol. Kandidat 1862, Kaldskapellan hos Pastor Peter Rørdam i Lyngby 1868, Sognepræst i Hundstrup, Østerild og Hjørdemål 1875, i Kirkehelse 1884, Afsked 1915. Gift 1: 1868 med *Frederikke Sofie Møller* (1843—98); 2: 1899 med *Andrea Brusck Rohde* (f. 1864).

Rørdam, Peter, f. 6. Maj 1806, d. 18. Septbr. 1883. Teol. Kandidat 1829, Lærer 1835 ved og Bestyrer 1838 for Asylskolerne i København, Sognepræst i Mern 1841, i Kongens Lyngby 1856 til sin Død. Feltpræst 1864, lå i Fredericia under Bombardementet, hvor han ved sit Mod og sin Fasthed var til Eksempel og Opmuntring for alle. Ægtede 22. Novbr. 1850 *Jutta Christiane Olivia Carlsen*, f. 3. Februar 1815, d. 21. Januar 1866, Datter af Godsejer Chr. R. Carlsen til Gl. Køgegård.

Rørdam, Thomas Schatt (1776—1831), teol. Kandidat 1800, Sognepræst i Serup og Lemming 1801, i Ondløse 1805, i Tølløse og Ågerup 1826. Gift 1801 med *Cathrine Georgia Teilmann* (1777—1842).

Side 35 Rørdam, Bolette Christine (1815—87), gift 1857 med *Nicolaj Laurentius Feilberg* (1806—99), da Sognepræst i Ullerup i Sundeved.

Side 38 Nielsen, Carl (1805—84), teol. Kandidat 1826, Sognepræst i Sörbymagle 1830, i Kallehave 1833 til sin Død, Provst 1845.

Side 39 Boisen, Peter Outzen (1815—62), teol. Kandidat 1841, samme År Lærer ved og 1851 Forstander for Dronning Caroline Amalies Asylskole, fra 1848 Uddeler af Dronningens milde Gaver. 1854 Grundtvigs Kapellan. Ægtede 1847 Grundtvigs Datter *Meta* (1826—87).

Side 40 Rørdam, Jutta Cathrine Margrethe, født i Mern Præstegård 23. Decbr. 1852, † 29. Avgust 1909. Blev 9. April 1875 gift med Proprietær *Hans Peter Lund* til Bernstorff Hovmarksgård, f. 9. April 1823, † 27. Marts 1893.

Side 43 Kalkar, Christian Andreas Hermann (1803—86), f. i Stockholm, Søn af Rabbiner Simon Isak Kalkar. Student i København 1819, søgte daværende Kapellan ved Vor Frue Kirke, senere Biskop J. P. Mynster og blev døbt af ham 1823. Teol. Kandidat 1826, Adjunkt 1827 og Overlærer 1834 ved Latinskolen i Odense, Dr. phil. 1833, Dr. theol. 1836, Sognepræst for Glad-sakse og Herløv i 1843. Tog 1868 Afsked. Formand for det danske Missionsselskab 1861—73.

Hammerich, Peter Frederik Adolf (1809—77), teol. Kandidat 1830, Magister 1834, Sognepræst for Starup og Nebel 1839, Afsked på Grund af Sygdom 1843. Residerende Kapellan ved Trinitatis Kirke i København 1845. Feltpræst ved Hæren 1848—50, Professor i Kirkehistorie 1859 til sin Død.

Monrad, Ditlev Gothard (1811—87), teol. Kandidat 1836, Sognepræst i Vester Ulslev 1846, samme År Stænderdeputeret, Kultusminister 1848 og flere Gange siden, Konsejlspræsident under Krigen 1864. Rejste Novbr. 1865 til Ny Zeeland, hvor han levede som Nybygger og genvandt sit af Fædrelandets Ulykker nedbrudte Helbred. Kom tilbage April 1869, åndeligt og legemligt styrket. — Biskop over Låland-Falster 1849, Afsked 1854. Sognepræst i Brøndby Øster og Vester 1869, atter Biskop over Låland-Falster 1871 til sin Død.

Sibbern, Frederik Christian (1785—1872), filosofisk Professor 1813—70.

Nielsen, Rasmus (1809—84), filosofisk Professor 1841—83.

Side 48 *la Cour, Jørgen Carl* (1838—98), se Oplysning til Side 89.

Side 49 *Grove, Carl* (1828—95), teol. Kandidat 1854, Forstander for Grundtvigs Højskole på Marielyst 1859—90.

Rode, Gotfred Benjamin (1830—78), Magister i nord. Filologi 1864. Skolemand, Forfatter, Digter. Oprettede 1874 Højskolen på Skovgård ved Ordrup.

Nörregård, Jens (1838—1913), teol. Kandidat 1861, Frivillig i Krigen 1864, oprettede 1866 Testrup Højskole, Dr. phil. 1886.

Trier, Ernst Johannes (1837—93), teol. Kandidat 1863, »Feltdegn« ved Hæren 1864, åbnede 1865 sin Højskole i Vallekilde.

Side 50 *Lund, H. P.*, se Oplysning til Side 40.

Holm, Adam Vilhelm (1824—1913), teol. Kandidat 1845, Sognepræst for Jersti og Skensved 1851, for Gladsakse og Herlev 1868, Formand for det danske Missionsselskab 1873—89.

Glahn, Hans Egede (1814—98), Søstersøn af Grundtvigs første Hustru, teol. Kandidat 1841, Sognepræst i Sommersted ved Haderslev 1852, ved Budolfi Kirke i Ålborg samt Stiftsprovst og Provst for Kær Herred 1859, konstitueret Biskop Septbr. 1867 til Marts 1868, da Kierkegaard var Minister. Sognepræst i Storehedinge 1871 til sin Død.

Heiberg, Arne Christian Linde (1805—93), teol. Kandidat 1829, ord. Kateket ved Trinitatis Kirke i Fredericia 1831, Sognepræst i Lunde ved Odense 1832, i Kerteminde og Drigstrup 1840 og snart efter Provst, Præst ved St. Olai Kirke i Helsingør 1855, Afsked 1882.

Blædel, Nicolaj Gottlieb (1816—79), teol. Kandidat 1841, Præst ved Almindeligt Hospital 1849, residerende Kapellan 1853 og Sognepræst 1859 ved Garnisons Kirke i København. Æresdoktor i Teologi 1879.

Hostrup, Jens Christian (1818—92), teol. Kandidat 1843, Sognepræst i Silkeborg 1856, i Frederiksborg 1862, Afsked på Grund af Svagthed 1881. Digter.

Tolstrup, Johan Carl Vilhelm (1819—86), teol. Kandidat 1844. Uddannedes et Par År i Paris som Sanger. Hans sjælden skønne Stemme vilde kunne have åbnet ham en smuk Kunstnerbane, men han overvandt Fristelsen, da han varmt droges til Præstegærringen, — Kateket 1853 og residerende Kapellan 1860 i Nyborg, 2den Præst ved Domkirken i Roskilde 1866 til sin Død.

Madsen, Peder (1843—1911), teol. Kandidat 1868, udenlands 1872—74, Professor theologiæ 1875, Dr. theologiæ 1879, Biskop i Sællands Stift 1909.

Schepelern, Georg Sophus Frederik (1839—1900), teol. Kandidat 1864, residerende Kapellan 1869 og Sognepræst 1878 ved Trinitatis Kirke i København, Holmens Provst 1895.

Side 51 *Tietgen, Carl Frederik* (1829—1901), Handels- og Bankmand. Rejste Marmorkirken, som indviedes 1894.

Burman-Becker, Gotfred (1831—94), Kontorchef i Kultusministeriet.

Bjelke, Juliane (Julie) (1818—89), Stiftsdame.

Side 53 *Fog, Carl*, født i Spandet d. 16. Juli 1809, død i Skjold d. 11. Januar 1885, Søn af Schack Carl Æmilius F. (1768—1840) til Vellev og Johanne Amalie Hane (1770—1847). Teol. Kandidat 1835, Sognepræst i Skjold 1840 til sin Død. Gift d. 9. Oktober 1840 med

Eckard, Emmy, født på St. Tomas d. 10. Februar 1807, død d. 22. Januar 1884. Datter af Etatsråd Chr. D. E. Eckard (1774—1843) og Louise Adriane Bennors (1780—1838). Etatsråd Eckard tog som ganske ung til St. Tomas, hvor han kom i en ældre Broders store Handelshus og overtog senere selv dette. 1818 kom han tilbage til Evropa. Boede først en Tid i Holstein, senere i København. Først i 1830erne sendte Kong Frederik VI ham som Politispektør til St. Tomas for at bringe Orden i Forholdene, også i Finanserne. Var dog årligt her hjemme, hvor hans Familie blev boende.

Pastor Carl og Fru Emmy Fogs Börn vare:

1) *Fog, Anna Louise Johanne*, født d. 9. Februar 1843, død d. 13. August 1865, forlovet med Cand. theol. Christoffer Bågåø, der senere sammen med Cand. theol. Jens Nørregård oprettede Höjskolen i Testrup.

2) *Fog, Julie Avgusta Caroline*, født d. 12. August 1844, † 13. Marts 1923, har skrevet foran stående Minder fra sit Barndomshjem.

3) *Fog, Christian Ditlev Eckard*, født d. 10. Januar 1847, medicinsk Kandidat 1874; praktiserede i Skjold 1874—76, Læge ved Kryolit-Brudet i Ivigtut i Grönland 1876—77, atter i Skjold fra 1877 til sin Død d. 24. Marts 1880.

Side 55 Birkedal, Schøller Parelius Vilhelm, Præst, f. 7. Decbr. 1809, † 26. Juli 1892. Teol. Kandidat 1834, Kateket i Ringkøbing 1837, Sognepræst i Sønder Omme og Hoven 1840, i Ryslinge 1849, Afsked 1865, Valgmenighedspræst ved Nasaretkirken i Ryslinge, kgl. Udnævnelse 1868, nedlagde sit Embede 1885 og flyttede til Gentofte, hvor han jævnlig prædikede på Vældgårds Höjskole. — Gift 1837 med *Emilie Meyer*, f. 11. Marts 1815, † 27. Decbr. 1889.

Barfod, Frederik (1811—96), Historiker. Se Opl. til Side 72.

Hall, C. C. (1812—88), Politiker, Minister.

Monrad, D. G. (1811—87). Se Opl. til Side 43.

Knuth, Fr. M. (1813—56), Lensgreve, Minister.

Andresen, Peter Michael (1810—77), Kapellan i Vilslev 1837, Sognepræst i Hammel og Voldby fra 1841 til sin Død.

Bloch, Georg (1799—1884), Grosserer.

Bloch, Jørgen Victor (1812—92), teol. Kandidat 1833, Licent. theol. 1835, Sognepræst i Borgbjærg 1837, i Lönborg og Egvad 1838, Provst for Hind, Bølling og Nørre Herreder i Ringkøbing Amt 1851, Sognepræst i Kerteminde 1855, i Vig og Asminderup 1868. Afsked 1881. Landstingsmand 1855—59. Levede sine sidste År i København.

Aagaard, Just Georg Valdemar (1811—57), Prokurator, Politiker, Forpagter af Binnitse ved Maribo.

Side 58 Risom, Carl Martin Gustav (1816—65), Kapellan i Glud 1849, Sognepræst på Anholt 1856, i Ferslev og Lendum 1862 til sin Død.

Balle, Carl Christian Nicolai (1806—55), Sognepræst i Tyregod 1836, i Vinterbølle 1845, i Nebsager 1854 til sin Død.

Jensen, Kristian Vilhelm (1832—1906), Lærer på Hjarnø 1855, Lærer og Kirkesanger i Skjold 1858—1905.

Side 59 Brammer, Gerhard Peter (1801—84), Biskop. Teol. Kandidat

1822, Kateket i Nakskov 1826, Licent. theol. 1829, Sognepræst i Snedsted og Nørhå samt Forstander for Snedsted Seminarium 1830, Dr. theol. 1836, Sognepræst i Vemmelev og Hemmershøj 1842, men blev, før han tiltrådte Embedet, 1843 udnævnt til Biskop over Låland-Falsters Stift. 1845 forflyttedes han som Biskop til Århus Stift, hvor han med utrættelig Nidkærlighed virkede i over en Menneskealder til 1881, da Alderens Vægt nødte ham til at søge Afsked. — I sine unge Dage droges Brammer stærkt til Grundtvig og stod i personligt Forhold til ham. Han skilte sig dog tidligt fra Grundtvig, måske nærmest, fordi denne »for Guds Riges og Brammers eget Bedstes Skyld« havde sagt ham nogle »ubehagelige Sandheder«, og han blev siden den Grundtvig'ske Retnings skarpe Modstander, således som det også fremgår af hans gentagne hårde og hensynsløse Optræden mod Fog og Skjold Menighed. Af en anden Kreds af Præster pristes Brammer, da han tog sin Afsked, for »den Krafts, Kærligheds og Sindigheds Ånd«, der havde præget hans Virksomhed.

Side 60 *Boisen, Frederik (»Fritz«) Engelherdt* (1808—82), teol. Kandidat 1830, Sognepræst i Skörping 1837, i Vilstrup i Sønderjylland 1850. Her begyndte han Udgivelsen af »Budstikken«, der fortsattes til 1879. Sognepræst i Stege 1859 til han 1881 tog Afsked.

Sveistrup, Hans Christian Janus Nicolaj Balthasar Krarup (1815—93), teol. Kandidat 1839, Sognepræst i Nørup og Randbøl 1840, i Rødding 1861. Nedlagde 1867 sit Embede, da han ikke vilde aflægge Ed til Preusserkongen, der 1864 havde røvet vort gamle Land, og nu mishandlede Folket grusomt og ugudeligt. Virkede dog stadig som sin Menigheds frie Præst, til Tyskerne 1870 forbød ham al præstelig Virksomhed. 1870 kaldtes han til Sognepræst i Vejen, hvorfra han kunde vedligeholde Forbindelsen med sin gamle Menighed i Rødding. Da Tyskerne hjærteløst forbød Sønderjyderne at bringe deres små Børn til Dåb i Vejen, hjemmedøbte Sveistrup dem, til også dette forbødes. Ja, end ikke et Trøstens Ord i et Menneskes Dødsstund tillodes det ham, når der kaldtes på ham, at tale til en Dansk i det røvede danske Land. Sønderjyderne slap dog aldrig ham, så lidt som han slap dem.

Svendsen, Hans Jørgen Marius (1816—72), teol. Kandidat 1841, Kateket i Ringkøbing 1848, Sognepræst i Jelling og Hover og Forstander for Seminariet 1856 til sin Død.

Møller, Lars Otto (1831—1915), teol. Kandidat 1858, Kapellan

1860 hos Faderen H. L. Møller, Sognepræst i Gylling, og efter dennes Død 1870 hans Efterfølger, til han selv døde. Frugtbar og flittig teologisk Forfatter.

Gad, Ole Christian Lund (1813—59), Kapellan ved Frue Kirke i Århus 1846, Sognepræst i Søllerød 1852 til sin Død.

Side 61 Madsen, Mathias Theodor (1823—1904), Huslærer i Skjold 1852—58, Kapellan i Jelling 1858, Sognepræst i Gødvad og Balle 1864, i Ringe 1874. Afsked 1893.

Sveistrup, Povl (1843—97), teol. Kandidat 1870, Kapellan pro loco i Hammer og Lundby 1871, Sognepræst i Harte og Bramdrup 1878 til sin Død.

Side 62 Larsen, Ole Peter Holm, (Skræppenborg) (1802—73), Bonde, Lægprædikant. Var i Tjeneste hos en Enke i Skræppenborg By ved Odense og ægtede 19 År gammel en af hendes Døtre. Holdt Forsamlinger i Hjemmet og rundt om på Fyn og i Jylland. Svigermoderen var påvirket af Hernutterne i Kristiansfeld, og efter Brødremenighedens Skik kastede hendes Børn Lod om Gården, som da tilfaldt Peter Larsens Hustru. Flere Gange blev han som andre Lægprædikanter arresteret og mulkteret, men fortsatte stadig sin Virksomhed. Han sluttede sig snart til den Grundtvig'ske Retning, og efter at have solgt sin første Gård, købte han en anden i *Dons* ved Kolding, og han byggede her et stort Forsamlingshus. Skönt han stod i nært Forhold til mange Præster og arbejdede sammen med dem, optrådte han altid som Bonde. Han udfoldede hele sit Liv en storslået Gavmildhed.

Side 65 Bågå, Georg Christoffer Johannes Schönberg (5. Febr. 1836—22. Maj 1915), teol. Kandidat 1864, Lærer på Blågård Seminarium 1864, ved Testrup Höjskole 1866 til sin Død. Gift 1871 med *Anna Margrete (Anna-Grete) Feddersen* (1844—1918).

Tang, Jeppe Tang Andersen (1828—1904), Seminarist fra Rantum Seminarium 1850, Lærer ved Københavns offentlige Skoler 1851, ved Grundtvigs Höjskole på Marielyst 1856, oprettede 1859 Blågårds Seminarium i København. Folketingsmand 1877—92.

Side 66 Nørregård, Jens, se Opl. til Side 49.

Side 69 Plesner, Peter (1821—94), teol. Kandidat 1842, Kapellan hos Faderen i Glud 1846, Sognepræst i Assens-Kærum 1849, i Glud 1874 til sin Død.

Müller, Johannes Malta, f. 1853. Teol. Kandidat 1879, Kapellan i Skjold 1880, i Herfølge 1883, ved Århus Domkirke 1885, Sognepræst i Grundfør og Spørring 1891, i Østerhæsinge 1898 og i Bjerreby på Tåsinge 1902. Afsked 1922.

Side 71 *Paludan, Otto Frederik* (1836—1912), teol. Kandidat 1863, Kapellan hos sin Fader i Rårup 1864, Sognepræst i Blære 1874, i Torslev og Svenstrup 1877, i Gunderup og Növling 1884 til sin Død.

Fog, Johannes, f. på Bannerslund 2. April 1846, teol. Kandidat 1873, Kapellan i Ugilt 1876, Sognepræst i Øls 1880, i Espe og Vantinge 1891. Afsked 1916.

Side 72 *Barfod, Povl Frederik*, f. i Lyngby ved Grenå 7. April 1811, † 15. Juni 1896, Søn af Provst *Hans Peter Barfod* (1770—1841) og *Marie Kathrine Hjorth* (1776—1816). Student 1828, 2den Eksamen 1829. Studerede Historie og udfoldede en omfattende literær Virksomhed. Oprettede 1834 »Det forenede Velgörenheds-selskabs Drengeskole«, som endnu består, og som efter hans Død fik Navnet »Frederik Barfods Mindeskole«. Var 1846—56 Bibliotekar ved »Det skandinaviske Selskabs Bibliotek«, 1855—61 Fuldmægtig i Indenrigsministeriets Arkivkontor, 1861—66 ansat ved »Det store kongelige Bibliotek«. Folketingsmand 1848—69. Gift 1841 med

Emilie Birkedal, f. på Møen 18. Oktober 1813, † 3. Oktober 1897, Datter af Inspektør ved de Nordenfelt'ske Godser, Forpagter af Alebækgård på Møen *Ludvig Harboe Birkedal* (1772—1819) og *Agate Johanne Husum* (1775—1864).

Birkedal, Frederikke Anna Gertrud (1800—76), gift 1820 med *Andreas Thomsen* (1797—1843), Forpagter på Fuglebjerregård.

Side 73 *Birkedal, Schøller Parelus Vilhelm* (1809—92), se Opl. til Side 55.

Barfod, Hans Peter (1770—1841), teol. Kandidat 1792, Kateket ved Nikolaj Kirke i København 1792, Sognepræst i Branderup i Sønderjylland 1796. Arbejdede her på at få oprettet et dansk Skolelærerseminarium; havde Myndighederne støttet ham, så at Planen var ført ud i Livet, vilde mangt og meget have stillet sig bedre for Danmark i de kommende Tider. Sognepræst i Lyngby og Albøge ved Grenå 1808. Oprettede 1813 Seminariet i Lyngby, hvis Forstander han blev. Rang med Amtsprøvster 1821, Sognepræst i Fakse 1822, Provst for Fakse, Stevns og Bjæverskovs Herreder 1828 til sin Død. Gift I: 1797 med *Marie Katrine Hjorth* (1776—1816), II: 1817 med *Kristine Charlotte la Cour*, f. *Guldberg* (1777—1826) og III: 1827 med *Kristiane Elisabeth Priøgaard* (1800—87).

Ingemann, Bernhard Severin (1789—1862), Digter. Lektor i dansk Sprog og Literatur ved Sorø Akademi 1822, Etatsråd 1845, Konferensråd 1857. Danske Kvinder skænkede ham på 70 Års Fødselsdagen et Guldhorn til Tak for hans Digtning. Gift 1822 med *Lucie Marie Mandix* (1792—1868).

Side 74 *Barfod, Hans Peter Gote Birkedal*, Frivillig i Krigen 1864, ansat på Lasaret, Reservelæge i Hæren 1866, medicinsk Kandidat 1870, Overlæge i Kongens Livjægerkorps 1885, Dr. med. 1894, indvalgt Medlem af Svenska Läkaresällskapet 1908. Medlem af Bestyrelsen for De danske Våbenbrødres Københavns Afdeling 1912. Gift 1868 med *Mine Ostenfeld*, f. 13. Juli 1841, † 7. Marts 1914.

Side 75 *Barfod, Agate Johanne Gote Birkedal*, f. 29. Januar 1845, gift 1867 med *J. C. la Cour*, se Opl. til Side 89.

Hammerich, Frederik, se Opl. til Side 43.

Side 76 *Knudsen, Jens Lassen* (1819—86), teol. Kandidat 1851, Sognepræst i Aggersborg 1864, i Lejrskov og Jordrup 1872 til sin Død. Ægtede 1853 *Nanna Boisen*, Datter af Landmand Anton Boisen.

Boisen, Peter Outzen, se Opl. til Side 39.

Side 77 *Stephansen, Anders* (1791—1870), Börnehjemssagens Fader. Bestyrer af Fuirendal Institut 1833, der 1840 flyttedes til Holsteinsminde, købte 1852 Nabogården Hindholm og åbnede der s. Å. en Höjskole. 1824 g. m. *Dorothea Svenningsen* (1803—65).

Rudmose, Niels Jensen (1814—1902), Skolelærereksamen 1841, Lærer i Ferslev ved Roskilde 1853. Afsked 1884.

Fischer, Marie Heloise (1821—90), gift 1860 med Sognepræst *Peter Henrik Bech* på Samsø (1822—87).

Fischer, Karoline (1824—82), ugift.

Fischer, Emma (1826—82), gift 1855 med *Hans Peter Emil Hansen* (1828—97), Sekretær ved Apellationsretten i Flensborg, fordrevet 1864 af Tyskerne, Prokurator i Odense samme År, død som Herredsfoged i Kallundborg.

Side 78 *Grundtvig, Johan Diderik Nikolaj Blicher* (1822—1907), teol. Kandidat 1848, Frivillig i Treårskrigen, Sekondtløjtnant 1848, Premierløjtnant og Ridder af Dannebrog 1849, Kaptajn 1863. Fuldmægtig 1861, Kontorchef 1874 i Indenrigsministeriets Arkiv. Gift 1855 med *Oline Vilhelmine Christiane Stenersen*, Datter af Professor theol. Stener Joh. Stenersen i Kristiania.

Grundtvig, Svend Hersleb (1824—83), Frivillig i Treårskrigen, Sekondtløjtnant 1848, Premierløjtnant 1849, Ridder af Dannebrog 1850, Kaptajn 1863. Magister i nordisk Filologi 1860, Docent

ved Universitetet 1863 og Professor 1869. Gift 1858 med *Lavra Bloch* (1837—91), Datter af Grosserer Georg Bloch.

Leijonhufvud, Knut Erik Otto, Friherre (1823—48), svensk Løjtnant, Frivillig i Treårskrigen, faldt som Premierløjtnant i den danske Hær d. 5. Juni ved Dybbøl.

Sommelius, Gustav Lorentz (1811—48), Premierløjtnant i den svenske Hær, Frivillig i Treårskrigen, faldt som Premierløjtnant i den danske Hær 5. Juni ved Dybbøl. En af Sveriges mest skattede lyriske Digtere.

Sohlman, Per August Ferdinand (1824—74), Frivillig i Treårskrigen, Menig ved 6. Linjebataillon, udmærkede sig ved sit hensynsløse Mod og sin Tapperhed. — Fra 1852 til sin Død Redaktør af »Aftonbladet« i Stockholm. Chef for 9. Kompagni af Stockholms frivillige Skarpskytter. Var alle Dage en af Danmarks mest trofaste Venner.

Løvenskjold, Leopold (1813—48), den første Frivillige fra Broderlandene i Treårskrigen. Søn af Statholderen i Norge. Såret 5. Juni ved Stænderup, død 11. Juni i Flensborg.

Santesson, Carl Gustaf (1819—86), Frivillig i Treårskrigen og 1864, tjenstgjorde som Overlæge på Lasareterne. Æresdoktor ved Københavns Universitet 1879, Professor og Overkirurg ved Serafimerlasarettet i Stockholm.

side 79 *Larsen, Kristen* (1804—75), fra Dalby.

Jørgensen, Jens (1806—76), fra Bjerregård.

Petersen, Kornelius (1806—76), fra Davinde.

Jensen, Jens (1812—1906), fra Trunderup.

side 80 *Barfod, Nikolaj Frederik Severin Grundtvig Gote Birkedal*, f. 16. Marts 1848, teol. Kandidat 1873, Kapellan i Rerslev og Ruds Vedby 1877, Sognepræst i Flade og Dråby på Mors 1881, i Hjörlande 1884, i Gelsted og Rørup 1901, Afsked 1916. Gift 1874 med *Anna Marie Barfred*, f. 1850.

Barfod, Ludvig Harbo Gote Birkedal, f. 27. Maj 1850, Organist ved Metodistkirken 1873, i Svendborg 1877, ved Marmor kirken i København 1894, Forstander for Organistskolen. Gift 1877 med *Ferdinandine Winther*, f. 1854.

Barfod, Hulda Kristine Nielsen Birkedal, f. 28. Juni 1850, adopteret 1851, † 5. December 1878 Gift 1873 med *Povl la Cour* (1846—1908), Magister i Fysik 1869, Underbestyrer ved Meteorologisk Institut 1872, Lærer ved Askov Højskole 1878, titulær Professor 1894. Opfinder.

side 81 *Barfod, Kristine Sjarlotte Gote Birkedal*, f. 24. April 1852, † 16. Marts 1877. Gift 1875 med *Peter Holger Magarus Chri-*

stian la Cour, f. 1852, Forpagter 1875 og Ejer 1880 af Havmøllen ved Æbeltoft; byttede 1891 denne Gård med Holme-gård ved Nakskov.

Side 83 *Sand, Sofie* (1805—87), Præstedatter fra Jylland.

Side 84 *la Cour, Jørgen*, se Opl. til Side 89.

Rørdam, Thomas Ludvig (1832—94), teol. Kandidat 1861, Kapellan i Rerslev og Ruds Vedby 1868, Sognepræst i Norup 1873, i Vejlø 1879, i Gamtofte 1892.

Side 85 *Hartmann, Johan Peter Emil* (1805—1900), Komponist, Organist ved Vor Frue Kirke i København 1849, Meddirektør ved Københavns Musikkonservatorium 1867.

Rørdam, Holger Frederik (1830—1913), teol. Kandidat 1853, Sognepræst i Sottrup i Sønderjylland 1860, forjaget af Tyskerne 1864, Dr. phil. 1867, Sognepræst i Kornerup og Svogerslev 1869, i Brændekilde og Bellinge 1876, i Kongens Lyngby 1883 til sin Død. Frugtbar kirkehistorisk Forfatter. 1910 Dr. theol. honoris causa ved Københavns Universitet.

Rørdam, Tomas Skat (1832—1909), teol. Kandidat 1855, Dr. phil. 1859, Sognepræst i Sønderup og Nordrup 1869, i Rønnebæk og Olstrup 1873, ved Helligånds Kirken i København 1880, Holmens Provst 1886, Sjællands Biskop 1895. Oversatte Det ny Testament, ledsaget af Indledninger og Forklaringer. Frugtbar teologisk Forfatter.

Kragballe, Christian Malta (1824—97), teol. Kandidat 1848, Lærer og Udgiver af »Kirkelig Samler«, i hvilken Grundtvig skrev en Række Afhandlinger, der senere udkom som »Den kristelige Börnelærdom«. Nogle Udtalelser af Kragballe medførte, at Biskop Martensen nægtede at ordinere ham, da han skulde være P. Rørdams Kapellan i Lyngby. 1872 ordinerede Martensen ham dog som Huspræst på Løjtnant Rosenmüllers Gods Tyllinge i Småland i Sverige, Sognepræst for Assens og Klakring i Århus Stift 1888, Afsked 1895.

de Thura, Christian Hendrik (1830—98), teol. Kandidat 1856, Lærer, kirkelig og politisk Forfatter, Rigsdagsmand 1864—68, Lærer ved Hindholm Højskole 1869, Præst på Drejød 1879, Sognepræst i Hesselager 1887 til sin Død.

Sodeman, Cristian Frants Henrik (1832—1911), teol. Kandidat 1859, Sognepræst for Klemensker 1875, Provst for Bornholm 1882.

Side 89 *la Cour, Jørgen Carl* (1838—98), lærte Landvæsen på sin Fødegaard Skærsø, Landbrugskandidat 1857, Assistent ved den kgl. Landbohøjskole 1858—67, Reserveløjtnant 1861, deltog som

sådan i Krigen 1864, oprettede 1867 Landboskolen ved Kongens Lyngby, fra dette År tillige Redaktør af »Tidsskrift for Landøkonomi«, 1875 Sekretær i Det kgl. Landhusholdningsselskab, 1881 Kaptajn i Forstærkningen, oprettede 1888 Landbrugsmuseet ved Lyngby, 1891 Præsident i Det kgl. Landhusholdningsselskab til sin Død. Gift 1868 med *Agate Johanne Gote Birkedal Barfod*, f. 29. Januar 1845, Datter af Frederik Barfod og Emilie Birkedal.

Thomsen, Anna (1842—1919), Datter af Forpagter A. Thomsen på Fuglebjørregård og Frederikke Birkedal. Blev uddannet til Sygeplejerske under »Røde Kors«, udfoldede fra 1880 til sin Død en stor og velsignelsesrig Virksomhed i Vartov frie Menighed og senere i Marmorkirkens Menighed. Efter hendes Død er hendes Liv og Gærning skildret i Bogen: »Spredte Træk af Søster Annas Liv og Virken«, samlede af E. Hagerup.

Ploug, Parmo Carl (1813—94), Digter, Redaktør af »Fædrelandet«, Politiker.

Topelius, Zacharias (1818—98), finsk Digter og historisk Forfatter.

Siegmundfeldt, Herman Carl (1833—1912), Kunstmaler.

Larsen, Niels Frederik, f. i København 2. December 1814; † 26. December 1881, Søn af Skræddermester Niels Larsen og Ane Birgitte Angel. Ved Faderens Død 1824 var Hjemmet så fattigt, at Sønnen måtte anbringes på Opfostringshuset, hvorfra han blev konfirmeret 1829. Han sattes nu i Handskemagerlære, blev Svend 1836 og begav sig da efter Datidens Skik på Vandring i Udlandet. Efter sin Hjemkomst 1842 gjorde Larsen 1843 Mesterstykke, nedsatte sig i København som Handskemager og giftede sig samme År med *Henriette Marie Burmann*, f. 1817 i Burgdorf i Hannover, † 30. Oktober 1858. Året efter, 1859, ægtede Larsen *Ida Vilhelmine Storm*, f. 29. Marts 1823, † 26. Maj 1900. Datter af Major Hans Tvede S. og Francisca Margrethe, f. Hjersing.

Larsen begyndte med tomme Hænder, men arbejdede, støttet af sin udmærkede første Hustru, sin Forretning op til den største og betydeligste i sin Art her i Landet. 1858 købte han Gården Nr. 7 på Købmagergade, 1859 anlagde han sit eget Garveri i Viborg, 1863 anskaffede han Tilskæremaskine, ved hvis Hjælp han ikke alene tilskar Skind til eget Brug, men

snart også til alle Københavns Handskemagere, for hvem han også farvede Skindene. Han nåede til at sysselsætte 800 Syersker i sin omfattende Virksomhed og skabte en stor Udførsel af Handsker til England. 1858—67 var Larsen Borgerrepræsentant.

Forfatterinden til de her meddelte Erindringer om *N. F. Larsen* er den ældste Datter, *Anna Frederikke*, f. 11. Avg. 1846, † 29. Juli 1923, 10. Maj 1866 g. m. Forpagter Frederik Emil Nissen, Rydhave.

Side 102 Gjerløff, Laurits Trap (1824—78), teol. Kandidat 1850, Sognepræst i Ulvborg 1863, i Randlev 1877.

Bertelsen, Peter Jessen (1833—1906), teol. Kandidat 1858, Sognepræst i Sønderup og Suldrup 1873, i Hvejsel og Givskud 1880, Afsked 1905.

Side 103 Lindberg, Jacob Christian (1797—1857), teol. Kandidat 1822 og Adjunkt ved Metropolitanskolen. Stillede sig med al sin Kraft på Grundtvigs Side under den store Kirkekamp. Sognepræst i Tingsted på Falster 1844. Fra 1837 til 1853 oversatte Lindberg det gamle og det ny Testament. 1857 kaldtes han til Sognepræst i Lille Lyngby og Ølsted på Sælland, men døde dér samme År. Rigsdagsmand fra 1853 til sin Død.

Side 108 Larsen, Carl Ludvig, f. 9. Nov. 1847, † 21. April 1914.

Side 109 Brandt, Carl Joachim, se Opl. til Side 28.

Side 111 Larsen, Peder (1793—1852), Instrumentsliber.

Side 113 Westberg, Jens (1818—80), Brygger. Købte 1867 sammen med Tømmermester og Brygger F. C. Madsen Grunden i Ryesgade 27, hvor de anlagde Bryggeriet Ravnsborg.

Side 114 Plesner, Johan Frederik (1815—92), teol. Kandidat 1842, Sognepræst for Vedersø 1856 til sin Død.

Møller, Christian Frederik Eberhard (1809—77), teol. Kandidat 1835, Sognepræst i Borbjerg 1856, i Karrebæk 1867.

Termansen, Niels Jokum (1824—92), Landbruger, Politiker, Foredragsholder. Kaldtes med Rette »Danmarks lærdeste Bonde«. Rigsdagsmand 1858—86. Se »Minder fra gamle Grundtvig'ske Hjem«, 1ste Del, Side 122—130.

Jensen, Jens, se Opl. til Side 79.

Jørgensen, Jens, se Opl. til Side 79.

Larsen, Chr., se Opl. til Side 79.

Dinesen, Lars (1838—1915), Politiker, Søn af Fæstegårdsmand Dines Thomsen i Kulby, Holbæk Amt. Folketingsmand 1864—1913.

Carlsen, Hans Rasmussen (1810—87), Stamhusbesidder til Gl. Køgegård, Politiker. Grundtvigs Svoger.

Madsen, Jens Kristian (1839—83), teol. Kandidat 1868, Kateket ved Vor Frelseres Kirke på Kristianshavn 1869, Sognepræst og Seminarieførstander i Jelling 1873 til sin Død.

Sveistrup, Povl, se Opl. til Side 61.

Larsen, Anna Katrine, f. 11. April 1852, † 21. Okt. 1871.

Larsen, Martinus, f. 26. April 1844, † 11. Marts 1865.

Side 115 *Larsen, Sophie Magdalene*, f. 10. Marts 1850, † 23. April 1868.

Larsen, Marie, f. 5. Febr. 1849, † 8. Juli 1868.

Larsen, Henriette Marie, f. 18. Avg. 1855, † 1. Sept. 1882, g. m.

Brandt, Hans Caspar, f. 24. Nov. 1849, † 3. Sept. 1904, Stationsforstander.

Mariboe, Susa (Susette) Augusta, f. Dalgas (1825—89), 1854 g. m. Prof. Carl Rudolph Ferdinand Mariboe (1800—60).

Skovgaard, Georgia Marie Louise, f. Schouw (1828—68), Datter af Professor Joakim Frederik Schouw. Hun ægtede 1851 vor berømte Landskabsmaler, Prof. *Peter Christian Thomsen Skovgaard* (1817—75).

Bispinde Grundtvig, f. Komtesse Asta Tugendreich Adelheid Krag-Juel-Vind-Frijs (1826—90), Enke efter Gehejmekonferensråd H. C. Reedtz. Ægtede 1858 Biskop Grundtvig.

Nutzhorn, B. C. H. A., f. 1833, teol. Kandidat 1860, Lærer på Rødding Höjskole, fordreven af Tyskerne 1864, Lærer ved Askov Folkehöjskole 1865 og Medbestyrer 1898—1921. Komponist, Forfatter, Foredragsholder. Titulær Professor 1912.

Side 116 *Gregersen, Hans*, f. 28. April 1842, † 21. Septbr. 1922, Lærereksamen 1861, Student 1882, Cand. phil. 1883, Lærer i Odense 1861—65, oprettede 1865 en Realskole på Frederiksberg, hvis Underskole han ledede til sin Død. Gift I: 1870 med *Katrine Larsen* (1852—71), Datter af Handskemager N. F. Larsen, og II: 1874 med *Elisabeth Margrethe Jensen*, f. 10. September 1856.

Side 117 *Nielsen, Fr.*, Biskop, se Opl. til Side 27.

Hansen, Sophie (1812—1900), Datter af Farver Hansen i Adelgade(?).

Side 121 *Dahlerup, Verner*, f. på Frederiksberg 31. Oktober 1859, Magisterkonferens i nordisk Filologi 1883, Docent i Dansk ved Universitetet 1899, Professor i nordiske Sprog 1911, Æresdoktor (Dr. phil. h. c.) i Lund 1918. Gift 1889 med *Marie Müller*, f. 13. Febr. 1862, Datter af Stadsfysikus N. T. V. Müller i Helsingør.

Om Herredsfoged *Hans Dahlerup* og Fru *Vilhelmine Dahlerup*, f. *Clausen*, findes udførlige Oplysninger i Teksten. Her skal kun fremhæves, at Fru Dahlerup er Forfatterinde til det Mindedigt om Pastor Ludvig Helweg, af hvilket fire Vers ere trykte i »Minder fra gamle Grundtvig'ske Hjem«, I, 1921, S. 105.

Brandt, Carl Joakim (1817—89), se Opl. til Side 28.

Birkedal, Vilhelm (1809—92), se Opl. til Side 55.

Melbye, Mads (1817—79), teol. Kandidat 1840, Sognepræst i Asperup og Roslev 1845 til sin Død.

Pontoppidan, Dines (1814—79), teol. Kandidat 1837, Skibspræst på »Bellona« 1840—41 på et Togt til Sydamerika og omkring Kap Horn, residerende Kapellan ved Domkirken i Ribe og Sognepræst i Sem 1843, for Trinitatis Kirke i Fredericia og Vejlby 1856, for St. Mortens Kirke i Randers 1863 til sin Død.

Side 122 *Hostrup, Jens Christian* (1818—92), se Opl. til Side 50.

Termansen, Niels Jokum (1824—92), se Opl. til Side 114.

Feilberg, Henning Frederik (1831—1921), teol. Kandidat 1855, Kapellan i St. Solt 1858, Sognepræst i Valsbøl 1859, i Store-Vi 1862—64. Forjaget af Tyskerne. Skolebestyrer i Odense. Sognepræst i Brørup 1869, i Darum 1876—92. Flyttede til Askov. Æresdoktor ved Kbhvn.s Universitet 1894. Medlem af flere lærde Selskaber. Frugtbar Forfatter, Samler og Udgiver af Folke-minder og Almuemål.

Nutzhorn, B. C. H. N., f. 1833. Se Opl. til Side 115.

Schrøder, Ludvig Peter (1836—1908), teol. Kandidat 1860, Lærer ved Rødding 1861, Skolens Forstander 1862, forjaget af Tyskerne 1864, oprettede 1865 Höjskolen i Askov.

Anker, Herman (gift med Pastor Frits Boisens Datter »Miks«), og *Ole Arvesen* oprettede og ledede den første norske Höjskole på Sagatun.

Björnson, Björnstjerne (1832—1910), norsk Digter.

Side 123 *Dahlerup, Jens Vilhelm* (1836—1907), Arkitekt 1856, den Neuhausenske Præmie 1857, i 1858 först den lille, derpå den store Sølvmedalje, 1860 Æresmedaljen, 1861 den lille og 1862 den store Guldmedalje. Blandt hans mangfoldige Arbejder skal her kun nævnes Jesuskirken i Valby og Glyptoteket.

Schiörring, Caspar Peter Charles (1831—1915), jur. Kandidat 1854, Protokolsekretær i Höjesteret 1860, By- og Herredsfoged i Skelskør 1869, Byfoged og Borgmester i Kolding 1877. Folke-tingsmand 1866—76. Gift 1857 med *Elvira Teilmann* (1830—80), der ligesom hendes Mand nød stor Anseelse i de Grundtvigske Kredse.

Side 124 Hornemann, Jens Brøchner (1785—1858), Major, Stutmester ved det kgl. Stutteri i Fredensborg.

Bojesen, Maria Christine (1807—88), Forfatterinde. Styrede 1837—62 et Pigeinstitut i København, derpå en højere kvindelig Undervisningsanstalt. 1867 stiftede hun Forsørgelsesforeningen for Lærerinder og deltog i Oprettelsen af »Hvilehjemmet« på Frederiksberg for ældre Lærerinder.

Mariboe, Carl Rudolph Ferdinand (1800—60), Skolemand, Professor.

Helweg, Ludvig Nicolaus (1818—83), Præst. Se »Minder fra gamle Grundtvig'ske Hjem« I, Side 82—105. Teol. Kandidat 1840. Fra 1857 til sin Død Præst ved Gråbrødre Hospitalskirke og residerende Kapellan ved St. Knuds Kirke i Odense. 1879 Æresdoktor i Teologien ved Københavns Universitet. Se denne Bogs I. Del, Side 82—105.

Side 126 Kietz, Katrine (1835—1906), gift 1865 med sin Fætter Peter Jacob William Kietz (1836—1919), sidst, fra 1887, Distriktslæge i Varde.

Lollesgaard, Louise, Frue, f. *Recke*, Søster til Forfatteren Adolph Recke. Blev gift med Forpagteren Michael Mayntz Lollesgaard. En Søn af hende er Overlæge ved Amtssygehuset i Odense Ejnar Lollesgaard.

Boisen, Meta. Se Opl. til Side 39.

Grundtvig, Lavra, f. *Bloch* (1837—91), Datter af Grosserer Georg Bloch, gift 1858 med Professor Svend Grundtvig (1824—83). Se Opl. til Side 78.

Side 130 Hoff, B. (1840—1912), Adjunkt 1867, Overlærer 1884 og Rektor i Sorø 1894. Afsked 1911.

Falkenstjerne, Frederik Ferdinand (1854—96), teol. Kandidat 1880, oprettede 1882 Höjskolen på Christian Winthers Vej på Frederiksberg, Folketingsmand 1887—95, Sognepræst i Hornslet 1895.

Side 131 Zahle, Natalie (1827—1913), Institutbestyrerinde; Datter af Sognepræst, senere Hof- og Slotspræst i København, E. S. V. Zahle og Hustru Vilhelmine Cathrine Louise, f. Bøttger. Bestod 1851 Institutbestyrerindeeksamen og åbnede samme År en Undervisningsanstalt for Lærerinder med et dertil hørende Pensionat, hvorfra der er udgået en Skare vel uddannede og for deres Kald bejgestrede Lærerinder og Skolebestyrerinder, der have løftet den danske Pigeskole og højnet dens Anseelse udadtil. Overtog 1852 Frk. Foersoms ansete Pigeskole og Året efter Eleverne fra den i grundtvigsk Ånd ledede »Dannekvinde-

skole«. Oprettede 1861 en Fortsættelsesskole for Elever fra den højere Pigeskole, 1877 en tilsvarende (Höjskoleafdeling) for unge Piger fra Folkeskolen og tillige et Artiumskursus samt 1882 et Præliminærkursus for unge Piger. Efter Seminarieloven af 1894 omordnede hun Seminariet og oprettede som Øvelses-skole for dette en Borgerpigeskole, og således kom efterhånden hendes Undervisningsanstalt til at omfatte alle den kvindelige Uddannelses forskellige Trin. For at alt kunde gå roligt, når hun trak sig tilbage, overdrog hun ved Fundats af 7. Juli 1885 alle sine Skoler med Bygninger og Inventar (en Værdi på $\frac{1}{2}$ Million Kr.) til en uafhængig Institution, »N. Zahles Skole«. Modtog 1891 Fortjænstmedaljen i Guld for sin enestående pædagogiske Virksomhed. Død 11. Avgust 1913.

Side 132 *Petersen, Richard* (1838—1905), teol. Kandidat 1863, Sognepræst for Vejby og Sejlstrup 1874, for Snodstrup 1878, for Grevinge 1886. Frugtbar personalhistorisk Forfatter.

MINDER FRA GAMLE GRUNDTVIG'SKE HJEM

UDGIVNE AF

DR. H. P. B. BARFOD

UDGIVNE AF »KIRKELIGT SAMFUND AF 1898«

5 Kr. 50 Øre; indb. 8 Kr. 50 Øre.

Af Pressens Anmeldelser:

»Kirkeligt Samfund« har her ved Dr. med. Barfods Hjælp kunnet udsende en Bog, som vil finde Læsere i vide grundtvigske Kredse. Der er som en Duft af Lavendler over Bogen, der gaar en Strøm af Hygge igennem den, og fra hvert Blad aander Kærlighed til det Menighedsliv og Folkeliv, som blev vakt ved Grundtvig. Man kan kun glæde sig over, at denne Bog er tænkt som den første i en Række. Der ligger mange Mindeskatte rundt om i grundtvigske Hjem, og denne vil nok virke med til, at adskillige af disse Skatte bliver hævet, til Berigelse af vor Memoirelitteratur og til Glæde for alle dem, som vil lytte til den stilfærdige Beretning om grundtvigsk Aandslivs Historie.«

Pastor Axel Rosendal i »Menighedsbladets« f. 18. 9. 21.

»Man mærker, at Dr. Barfod har taget fat paa sin Opgave med stor Varme. Opgaven, at samle slige Minder, er ogsaa værd at arbejde paa; og det er virkelig lykkedes at faa samlet meget værdifuldt. — Der er i den alle noget smukt, tit noget gribende. Hertil har Dr. Barfod føjet en Række gode Oplysninger og indledet det hele med et kort Digt. Bogen er forsynet med mange Billeder, hvad der gør den end mere værdifuld. Den vil være kærkommen for mange.«

Pastor Carl Koch i »Højskolebladet« f. 30. 9. 21.

»Idéen til Bogen: at lade Grundtvigianismen træde levende i Møde som den udfoldede sig i og prægede Hjemmene, er fortræffelig, og som den her er udført af forskellige Millieuer med personlige Vidnesbyrd om, hvad de har set og oplevet og modtaget i Hjemmene — vækker den forøget Interesse. —

Med Interesse besøger man baade Birkedal og Helweg og Termansen, og gaar beriget ud af Samlivet med dem; men ypperligst og finest staar dog Billedet af Hoff og hans Hustru skildret med den kærligste Forstaaelse, og levendegjort ved mange ypperlige Enkeltheder, som prenter sig uforglemmeligt i Erindringer.«

Provst, Dr. theol. H. M. Fenger i »Nationaltidendes« f. 10. 9. 21.

»Det er baade betydelige og ejendommelige Personer, vi her gør Bekendtskab med, og hvor er det dog yndige Billeder af lykkelige Hjem og elskværdige Personer, her oprulles for os. Hvor er Gud dog rig, at han midt i denne Sydens og Forkrænelighedens Verden formaar at skabe og oprettholde saadanne harmoniske Personligheder og saa velsignede Hjem.

Og ikke mindst maa man lykønske de grundtvigske Kredse til, at de bliver stillede Ansigt til Ansigt med saa afgjorte og betydelige Skikkelser fra Grundtvigianismens første Tid herhjemme. Gid de ogsaa der maa øve deres opildnende og tilskyndende Virkning til Efterfølgelse.«

Pastor A. Fibiger i »Kristeligt Dagblad« f. 21. 9. 21.

G. E. C. GADS FORLAG